

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМЖ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА

17

СТУДЗЕНЯ
1992 г.
№ 3 (3621)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

Лёс талонны, Богам кляты,
А ў парламенце — вайна.
Там шчыруюць дэпутаты:
«Весь вопрос — подъём села!»

Ну, а вёска на прыгорку,
Ля рачулки-ручая,
Пасылае сага ў горад
Да каляднага стала.

З ім умяўшы хлеба бохан,
Наш руплівец-дэпутат
Хутаранцу скажа «З Богам!»,
А не — «Асадзі назад!»
Снег прыкрыў людскія хібы

На знявечанай раллі.
Будзе год нам урадлівы
На законы аб зямлі!

Міхась ЖЫЛІНСкі.
Фота аўтара.

З ПОШТЫ ТЫДНЯ

НОВЫ ЧАС І НОВЫЯ АДНОСІНЫ

Паважаная рэдакцыя!

Дазвольце праз вашу газету задаць пытанне рэдактарам рэспубліканскіх, абласных і мясцовых газет, чаму яны так узмоцнена тарпедзіруюць пастанову Вярхоўнага Савета рэспублікі аб наданні беларускай мове статуса дзяржаўнай. Хіба гэта не парадокс? Я абсалютна не памыляюся адносна таго, што такога не сустрэнеш ні ў адной з рэспублік былога Савецкага Саюза, якія сталі дзяржавамі. А гэта — зусім іншы

статус. Дзяржава ёсць дзяржава, з адпаведнымі прававымі нормамі, не гаворачы ўжо аб маральных прынцыпах.

Ці ўсведамляюць шанюныя рэдактары, што калі народ губляе сваю мову, сваю культуру, то знікае яго самабытнасць, знікае ён сам як нацыя? Калі б перад складальнікамі кнігі Гінеса паўстала пытанне знайсці такі народ, такую дзяржаву, дзе так цураюцца сваёй роднай мовы, дык гэта была б наша Беларусь. І ў значнай ступені ў гэтым вінаваты і некаторыя рэдактары газет. Ну як гэта зразумець? Старшыня Вярхоўнага Савета рэспублікі спадар Шушкевіч выступае са зваротам да жыхароў Беларусі на роднай мове з нагоды Новага, 1992 года (трэба адзначыць, што гэта было ці не першае такое выступленне кіраўніка Беларусі на мове свайго народа з дваццатых гадоў), а газеты «Белорусская Нива» і «Советская Белоруссия» друкуюць яго на рускай мове. І не пале-

неваліся перакласці! Калі браць асабіста мяне, то я з тых беларусаў, якія ў паўсядзённым жыцці карыстаюцца рускай мовай. Гэта звязана з тым, што я жыву ў Расіі, што жонка мая — руская. Але ж не згубіў пачуццё нацыянальнай годнасці, як рэдактары тых газет, аб якіх ідзе размова. Асабліва гэта датычыцца рэдактара газеты «Белорусская Нива». Дарэчы, у гэтай назве — яўны парадокс. Мяркуючы па назве, газета павінна б выдавацца на мове таго народа, якому адрасуецца. Яе чытаюць пераважна вясковыя жыхары, а менавіта яны — не

выракліся роднай мовы. На мой погляд, шанюныя рэдактары не звяртаюць увагі на тое, што за вокнамі іншы час і іншыя патрабаванні, іншыя адносіны беларускага народа да сваёй роднай мовы, да свайго мінулага, да сваёй нацыянальнай свядомасці. Вось якія ўзніклі ў мяне думкі, калі я, будучы ў навагоднія святы на роднай Гомельшчыне, пабачыў рэспубліканскія газеты, дзе было надрукавана выступленне С. С. Шушкевіча.

Аляксандр ПЯТРУНІКАУ.
Мурманская вобл.,
г. Манчагорск.

Кола Дзён

9
СТУДЗЕНЯ

Зімовыя каникулы сёлета зацягнуліся. У школах з-за эпідэміі грыпу быў аб'яўлены каранцін. Дзеціям, вядома, радасць. Дарослым, мякка кажучы, — не вельмі. У бацькоў і настаўнікаў баяць галовы, як, найперш, накарміць дзяцей. І хто, напрыклад, і як доўга будзе аплачваць школьныя сьняданкі?

А як можна гаварыць пра нармальную вучобу, калі настаўнік вымушаны сёння «круціцца» на зарплату значна меншую за сярэднюю зарплату ў прамысловасці?

Пра свае праблемы работнікі народнай адукацыі вырашылі з дапамогай пікетаў нагадаць народным дэпутатам, якія зноў сабраліся ў чацвер у Вярхоўным Савеце.

Аднак праблемы настаўнікаў і наогул адукацыі — усяго толькі кропля ў моры праблем, якія абрынуліся на ўсіх нас.

Што ж прапанаваў Беларускі ўрад у такой сітуацыі? Як вынікае з даклада прэм'ера на сесіі, найгалоўны клопат — чарговая ператасоўка міністэрстваў і ведамстваў...

Абставіны прымусілі парламент разглядаць і «пазапланаванае» пытанне — аб узброеных сілах. Штуршом да гэтага стала шыфраграма з тэкстам прысягі на вернасць Расіі, разасланая маршалам Шапашнікавым па вайсковых акругах.

Вайсковое пытанне, здаецца, стала сапраўдным «яблыкам раздору» ў СНД. Канфлікт паміж Расіяй і Украінай з-за Чарнаморскага флоту прагража сваімі непрадказальнымі вынікамі.

Відаць, на сустрэчы міністраў замежных спраў краін Садружнасці ўдалося хоць у нейкай меры «размініраваць» сітуацыю.

10
СТУДЗЕНЯ

11
СТУДЗЕНЯ

Ва ўсякім выпадку, на перамовах дэлегацыі з Расіі і ўкраінскіх прадстаўнікоў быў дасягнуты пэўны кампраміс. Чарнаморскі ваенны флот будзе, верагодна, падзелены паміж СНД (стратэгічныя сілы) і Украінай (нестратэгічны флот). Але якім чынам дзяліць — пакуль няясна.

Цікава, што адначасова ў Кіеве сабраўся Дэмакратычны кангрэс, які даўно ўжо не падаваў аб сабе звестак. На ім прадстаўнікі дэмакратычных партый, франтоў і рухаў незалежных дзяржаў (уключаючы Беларусь) таксама абмяркоўвалі магчымасць мірнага вырашэння канфлікту — у інтарэсах, перш за ўсё, народаў, а не генералаў і палітыкаў.

Узброеныя Сілы на тэрыторыі Беларусі (за выключэннем стратэгічных) цяпер пераходзяць пад юрысдыкцыю Беларусі. А прызыўнікі будучы прысягаць на вернасць яе народу. Такое рашэнне прыняў, нарэшце, беларускі парламент. Зусім лагічна, што замест Міністэрства па справах абароны створана Міністэрства абароны.

Вышэйшы генералітэт, натуральна, спрабуе зараз усімі сіламі захаваць адзіную Савецкую Армію і Мінабароны СССР (прытым, што Саюз за ўжо няма!). І нават знаходзіць падтрымку ў некаторых рэспубліках (напрыклад — у Казахстане). Але варта нагадаць, што ў апошнія гады «непераможная і легендарная» Савецкая Армія ўсё больш ператваралася ў неўспечны «хірургічны» інструмент у руках палітыкаў учарашняга дня.

12
СТУДЗЕНЯ

Гадавіна «крыжавай нядзелі» ў Вільні, калі вайсковыя падраздзяленні аказаліся ўцягнутымі ў спробу дзяржаўнага перавароту ў незалежнай Летуве — яшчэ адзін напамінак пра гэта. Цяпер ужо ні для кога не сакрэт, што той пераварот рыхтавалі «свае», мясцовыя камуністы ў саюзе з КДБ і з бласлаўлення маскоўскага Палітбюро. Лідэры КПЛ (на платформе КПСС) хаваюцца зараз ад прывасуддзя.

А вось камуністы ў Маскве адчуваюць сябе ўсё больш упэўнены. «Пасляпутчавы шок» у іх, відаць, прайшоў: на мітынг на Манежнай плошчы сабраліся ў нядзелю некалькі дзесяткаў тысяч неастаніністаў і «нашыстаў».

13
СТУДЗЕНЯ

А ў ноч з нядзелі на панядзелак у Вільні каля тэлевежы пачалося жалобнае богаслужэнне ў памяць загінуўшых 13 студзеня 1991 года. Цяпер гэты дзень будзе афіцыйна адзначана як Дзень абаронцаў свабоды Летувы. Сярод іх былі прадстаўнікі розных народаў. Яны змагаліся і за сваю свабоду і незалежнасць. За незалежнасць Беларусі — таксама.

У настроі трывогі і няпэўнасці сустракалі мы летась Стары Новы год. Мінуў год, але адчуванне няпэўнасці, хісткасці, няўпэўненасці ў будучым, бадай, яшчэ ўзмацнілася.

14
СТУДЗЕНЯ

Усцешна, што Рэспубліку Беларусь прызналі ўжо больш як 60 дзяржаў свету. Падпісана афіцыйнае пагадненне аб устанавленні дыпламатычных зносін са Швецыяй. Наперадзе новыя пагадненні.

Але станаўленне незалежнасці, нармальнае развіццё рэспублікі немагчыма ўявіць без эканамічнай стабільнасці. Пакуль жа пра яе няма размовы. Абмеркаванне эканамічнага прагнозу і бюджэту на 92 год у Вярхоўным Савеце паказала, што большасць дэпутатаў проста збянтэжана і разгублена сочыць за развіццём падзей, якія нібыта адбываюцца самі па сабе. У сённяшняй крызіснай сітуацыі, безумоўна, звычайнаму чалавеку лёгка разгубіцца. Але ці мае права на разгубленасць парламент, якому належыць канстытуцыйная ўлада?

ПРАГАЛАСАВАЛІ І РАЗЫШЛІСЯ

Мітынг на Беларускім тэлебачанні

Адразу ж, назаўтра пасля прыняцця Вярхоўным Саветам Рэспублікі Беларусь рашэння аб рэарганізацыі некаторых міністэрстваў, на Беларускім тэлебачанні пайшлі гуляць чуткі: «Гэта — скарачэнне! Цэнзура! Падначаленасць!»

А ў панядзелак на агульна-студыйнай лятучцы перапала рэдактару літаратурна-драматычных праграм і вядучаму тэлеklubа «Ліфт ХХ» Юрыю Лакаўцу за інтэрв'ю з Алегам Марозавым, былым уласным карэспандэнтам ЦТ па Беларусі, які выказаўся супраць грувацкіх структур БТ, за прафесіяналізм на тэлебачанні. Цяпер Марозаў займаецца прадыямальніцтвам. І пайшло, і паехала... «Нас вучаць жыць прадыямальнікі!», «Нас хочучь выгнаць на вуліцу!» і г. д. Асабліва стареліся тыя, пра каго ўпамынуў (не называючы прозвішчаў) на сесіі Вярхоўнага Савета народны дэпутат Беларусі Я. Цумараў. І нават, з лёгкай рукі спадарыні Ніны Чайкі — галоўнага рэдактара маладзёжнай рэдакцыі, якая паспрыяла выступленню вядомага Жырыноўскага, выказвалася думка, што гэтае інтэрв'ю з Марозавым і было штуршком для выступлення дэпутата Цумарава. Наіўныя! Можна, якраз штур-

шком было тое выступленне Жырыноўскага ў «Кроку».

Карацей, загула, забурліла тэлевізійная наменклатура.

Правесці сход! — кінулі кліч. Але сход у дэмакратычным калектыве гучыць не надта пераканаўча. Мітынг!

І склікалі на хуткую руку ў вялікім фэе будынка БТ каля навагодняй ёлкі мітынг. Людзей прыйшло шмат. Усім хацелася ведаць, дзеля чаго і ў імя чаго сабралі людзей на мітынг. Але ніхто гэтага не ведаў. Акрамя старшыні прафкома Г. В. Моўчана, які нечакана для ўсіх загаварыў на бацькоўскай мове. І тут жа прапанаваў неачомаўшымся работнікам БТ праслухаць ужо падрыхтаваную рэзалюцыю мітынгу ў выкананні дыктара і заслужанай артысткі рэспублікі Зінаіды Бандарэнкі (трэба сказаць, што правільна зачытаць беларускі тэкст на БТ могуць даволі рэдкія людзі).

Акцэнт рабіўся на адраджэнні беларускай мовы і культуры. Маўляў, калі створаць міністэрства інфармацыі, то будзе пагібель усяму беларускаму. А калі застаецца так, як было, — ці так, як некаторыя хочучь, то беларушчына згвітне. Але ж чаму яна не расквітнела за ўсе тыя гады, якія існуе БТ?

Мне падалося, што гэта быў мітынг БНФ або адраджэнцаў. Толькі чамусьці твары ва ўсіх былі казённыя і абіякавыя. Ніхто больш выступаць не захацеў. Не выклалі сваю пазіцыю і свае погляды на гэты конт і кіраўнікі тэлебачання.

Але за рэзалюцыю мітынгу ўсе як па камандзе прагаласавалі, амаль аднагалосна. Разыходзіліся, паціскаючы плячыма...

Мітынг працягваўся каля 10 хвілін. Яго, відаць, можна занесці ў кнігу рэкордаў Гінеса. Такая скараспеласць і такая аднадумнасць! Няўжо на тэлебачанні ўжо даўно няма яркіх індывідуалаў — прафесіяналаў? І ўсё яно (4 гадзіны вяшчання ў дзень на 3000 калектываў!) аднабакова — аднадушна — шэрае?..

І ўсё ж усяляе аптымізм тое, што нарэшце на БТ успомнілі пра беларускую культуру. Даўно пара, бо якраз на БТ яе і не хапае. Хоць, канечне ж, Вярхоўнаму Савету і Саўміну трэба было абавярыць ідэю стварэння міністэрства інфармацыі з калектывам БТ. А то што ж — зноў намі кіруюць і нас накіроўваюць? А хто і куды? У нас пакуль яшчэ ёсць уласныя галовы...

Леанід ГАЛУБОВІЧ.

Да вайскоўцаў-беларусаў

Сойм БНФ «Адраджэнне» прыняў зварот да вайскоўцаў-беларусаў, якія служаць па-за межамі рэспублікі. У ім, у прыватнасці, гаворыцца:

«Дарагія суайчыннікі, наступіў цяжка, але непазбежны час. Ранейшага СССР — няма. На яго месцы ўзніклі незалежныя дзяржавы. Адраджаецца да незалежнасці, да лепшага жыцця і нашая Бацькаўшчына — Беларусь. Дабрабыт і парадак у нашым доме ніхто, акрамя

нас саміх, не наладзіць, і працавіты беларускі народ здолее адрадзіць заможную і культурную беларускую дзяржаву.

На былую савецкую армію працавала, карміла яе і наша Беларусь. У арміі служаць нямала нашых землякоў. Вось

чаму Рэспубліка Беларусь зусім правамерна стварае ўласнае войска і падпарадкоўвае сабе ўсё ўзброеныя сілы на сваёй тэрыторыі, акрамя ядзерных сілаў стратэгічнага прызначэння...

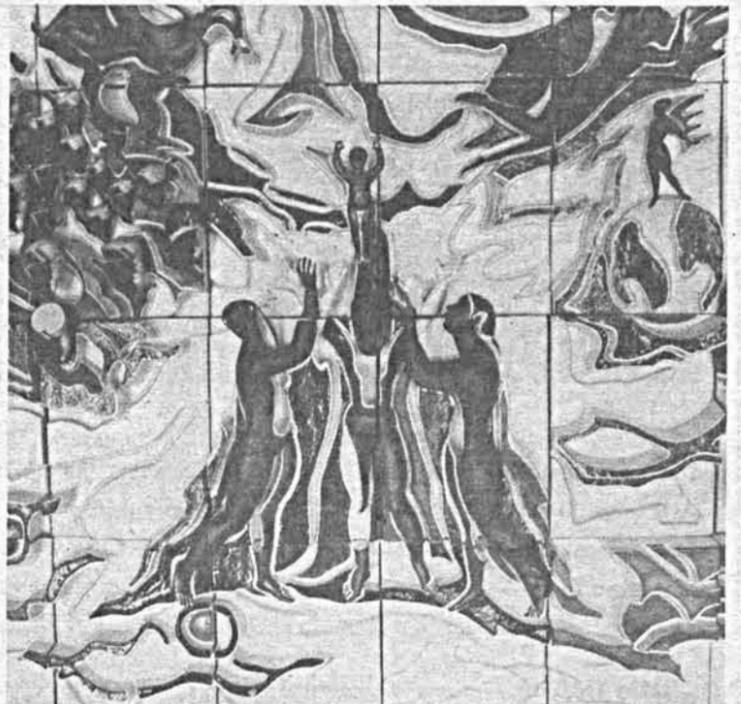
Дзе б вы ні служылі — мы заклікаем вас прыслухацца да голасу сэрца, памятаць пра тое, што вы маеце Бацькаўшчыну і ёй патрэбныя. Не спяйцеся прымаць прысягу на вернасць іншым дзяржавам. Ведайце:

БЕЛАРУСЬ ЧАКАЕ ВАС!»

МЕТАФАРЫЧНЫ АПОВЯД

Гэтае манументальнае пано памерам 8 на 2,5 метра ўпрыгожвае інтэр'ер Палаца культуры Мазырскага нафтапрацоўчага завода. Аўтарам эсіза Аляксандрам Кішчыным абраны для твора нетрадыцыйны для сучаснага манументальнага мастацтва Беларусі матэрыял — кераміка. Раней для такіх маштабных работ скарыстоўвалася ў асноўным мазаіка, сграфіта, тэмпера альбо энкаўстыка. Гэтае ж пано выканана ў тэхніцы шамота, палівы і падпаліўных фарбаў. Яно складаецца з асобных блокаў, і творцы па-майстэрску скарысталі гэту акалічнасць для большай мастацкай выразнасці. «Сетка» ўспрымаецца як фармальны элемент хампазіцыі, дапамагае «сбраць» мноства рознамастабных элементаў у адзіную структуру. Дарэчы, Палесе — радзіма Тамары Кіршыной. А для роднай хаты чалавек заўжды працуе асабліва натхнёна. Гэтае пано ўяўляе сабою метафарычны аповяд пра родны край і землякоў.

В. БОГУШ.

ПРАВАСЛАЎЮ НА БЕЛАРУСІ — 1000 ГАДОЎ

У верасні 1992 года Беларуская Праваслаўная Царква святкуе сваё тысячагоддзе. З нагоды свята сінод Беларускага Экзархата прыняў пасланне да вернікаў і пастыраў, у якім, у прыватнасці, гаворыцца:

1000 гадоў назад, у 992 годзе пераможны голас Евангельскай пропаведзі пра збавенне ў Хрысце ва ўсёй паўнаце свайго дасягнуў нашай Бацькаўшчыны. І таму, дарагія суграмадзяне, 1992 год нам з вамі — год юбілейны, святочны, добра-слаўны.

Заснаванне Полацкай епархіі дало пачатак не толькі царкоўнаму ўладкаванню на Беларусі зямлі, але з'явілася і найважнейшай пачатковай падзеяй у грамадзянскай гісторыі Беларусі. З утварэннем епіскапскай кафедры Полацка стаўся духоўным цэнтрам, з якога пашыралася святая хрысціянская вера — аснова маральнага адражнення Беларускага народа; пачынаючы з яго, Полацка, пайшла сваё школа храмабудавання, асветы, настаўніцтва і рамёстваў.

Ужо ў 90-х гадах Х стагоддзя пачало зараджанне ў Полацкай зямлі паслушніцкае жыццё, якое праз кароткі час дасягнула нечуваннага росквіту. Сярод першых яго сейбітаў па годнасці стаіць імя прападобнай Еўфрасініі, ігуменні Полацкай, якая «яко луча сонеч-

ная просветила землю Полотскую». У далейшым два стагоддзі праславілі святасцю свайго жыцця свяціцеля Міна, Дзіянісія і Сімяон, епіскапы Полацкія.

Заснаванне Полацкай епархіі адначасова з дзяржаўным будаўніцтвам сцягнула ў гэтым княстве яго самастойнасць і паступова ўводзіла яго пад імям Белага Русі ў сям'ю еўрапейскіх народаў.

Пашыраючы хрысціянства ў старажытнабеларускіх землях, Праваслаўная Царква кіравала ў усходняй традыцыі, якая ўзыходзіць да святых роўнаапостальных Мядодзія і Кірыла, настаўнікаў славянскіх. Гэта традыцыя мае ў аснове захаванне і развіццё нацыянальнай культуры і мовы, што дае магчымасць усім народам успрымаць і выказаць слова Божа на іх роднай мове і што па-майстэрску пацвердзілі сваймі перакладчыцкімі і выдавецкімі падвігамі славы сын горада Полацка Георгій-Францішак Скарына. Так Кірыла-Мядодзіеўская мова сталася найважнейшым сродкам евангельскай асветы і самабытнага

развіцця продкаў усіх славянскіх народаў. І сёння яна ляжыць у аснове літургічнай мовы нашай Царквы, сведчыць пра спанонвенную гістарычную і духоўную супольнасць беларускага, рускага і украінскага народаў.

Насталі год будзе нялёгкім выпрабаваннем. Але згадаем мужнасць нашых святых суайчыннікаў, у зямлі Беларускай распрамененых, і пастараемся прылагодніцца ім у веры і правяднасці жыцця...

Мы спадзяёмся, што ў нашых урачыстасцях, якія адбудуцца 25—27 верасня, возьмуць удзел праваслаўныя хрысціяне з іншых дзяржаў і замежных краін, каб адзінымі сэрцамі і адзінымі вуснамі сведчыць на старажытнай зямлі Белага Русі паўнату ісіцыны, святасці і міласці, якімі жыве святая Праваслаўная Царква.

ФІЛАРЭТ, Мітрапаліт Мінскі і Гродзенскі, Патрыяршы Экзарх усе Беларусі; МАКСІМ, архіепіскап Магілёўскі і Мсціслаўскі; КАНСТАНЦІН, епіскап Брэсцкі і Кобрынскі; ДЗМІТРЫЙ, епіскап Полацкі і Віцебскі; СТЭФАН, епіскап Пінскі і Лунінецкі; АРЫСТАРХ, епіскап Гомельскі і Мазырскі.

АСОБАЯ МІСІЯ

На мінулым тыдні на Беларусі пабываў спікер на пытанні абароны фракцыі ХДС-ХСС у бундэстагу ФРГ Бернд Вінц. Прыехаў ён па запрашэнні Беларускага дабрачыннага фонду «Дзесяць Чарнобыля» разам з калегамі — дэпутатамі, якія прадстаўлялі Сацыял-дэмакратычную і Свабодную дэмакратычную партыі. Гасці з Германіі перадалі ў Бялынічах 5-тон гуманітарных грузаў для капрыпейшых ад Чарнобыля.

Візіт Вінца не быў, аднак, чыста дабрачынным. Яго праграма была разнастайнай і насычанай.

Дзесяць хрысціянска-дэмакратычнага саюза Германіі сустраўся з прадстаўнікамі Хрысціянска-дэмакратычнай злучэнскай Беларусі М. Арэшкавым і А. Бембелем. На сустрэчы, у прыватнасці, абмяркоўвалася магчымасць дапамогі гэтай грамадскай хрысціянскай арганізацыі за кошт сродкаў з фонду Конрада Адэнаўэра.

Па запрашэнні Патрыяршага Экзарха Беларусі мітрапаліта Філарэта Б. Вінц пабываў на бо-

гаслужэнні ў Мінскім кафедральным саборы з выпадку Раства Хрыстова, дзе гасцю была прадстаўлена магчымасць звярнуцца да праваслаўнай паствы.

Пад час сустрэчы Вінца са старшынёй фонду народным дэпутатам Беларусі Г. Грушавым размова ішла аб сумесным праекце, згодна з якім мяркуецца накіроўваць маладых людзей з Беларусі ў Германію, дзе яны змогуць бясплатна вучыцца на медыкаў, будаўнікоў, фермераў.

На заканчэнні свайго візіту Б. Вінц даў прэс-канферэнцыю. У сваім выступленні перад журналістамі спікер фракцыі бундэстага падкрэсліў асобую місію Германіі ў дачыненні да народа Беларусі, які панёс столькі страт і пакут у час мінулай вайны. Разам з тым Б. Вінц выказаў здзіўленне ў сувязі з пасіўнасцю, якую, паводле яго слоў, праяўляе кіраўніцтва Рэспублікі Беларусь у развіцці адносін з Германіяй, падтрыманні разнастайных кантактаў з буйнейшай еўрапей-

скай дзяржавай на ўсіх узроўнях. Гер Вінц, напрыклад, так і не змог зразумець, чаму ніхто з высокапастаўленых асоб у беларускім парламенце ці МЗС не пажадаў сустрэцца з германскім палітыкам. Выключэннем стала сустрэча з міністрам па справах абароны П. Чавусам, з якім у Вінца адбылася неафіцыйная гутарка.

Спікер на справах абароны выказаў на прэс-канферэнцыі свой погляд на ваенна-стратэгічныя праблемы. На яго думку, зброя, якая не падлягае знішчэнню паводле савецка-амерыканскага дагавору па стратэгічных ядзерных узбраеннях (а яе застанецца не так і мала), павінна быць выведзена з тэрыторыі Украіны і Беларусі ў Расію. Гэта, па яго словах, развяла б многія апасенні на Захадае.

Б. Вінц сустраўся таксама з прадстаўнікамі Фонду сацыяльнай абароны ваеннаслужачых Беларусі. У ходзе яе ён паведаміў аб вылучэнні 2 мільёнаў марак для вайскоўцаў, якія служыць зараз у Германіі. Гэтыя сродкі пойдуча на іх перанавучанне па грамадзянскіх спецыяльнасцях.

НАШ КАР.

Песня

пра вялікіх заспанцаў

Кажуць, шмат заспанцаў
Ёсць сярод іранцаў —
Радуюцца крошкам са стала.
Ды такіх, як нашы,—
Форменных заспанцаў
Не сцяраеў бы іх аятала.

Кажуць, шмат прыдуркаў
Ёсць на землях туркаў —
Шкода ім асманскага ярма,
Ды такіх, як нашы,
Ёлупняў-прыдуркаў
І сярод затурканых няма.

Кажуць, пустаплясаў
Шмат у папуасаў —
Імпартныя цацкі ім дай-дай!

Заўвагі аўтара. 1. Мелодыю на гэты тэкст узяўся пісаць кампазітар Дамінік Корч-Неасмалоўскі. Пакуль ён гэта зробіць — песню можна пець на матыў знамяцітага колісь шлягера «Здравствуй, моя Мурна, чорная тужурка!»

2. Ганарар за публікацыю прашу пераслаць на рахунак ТБМ імя Ф. Скарыны.

Гучыць «Пагоня» ў Маскве

У канферэнц-зале Саюза пісьменнікаў па вуліцы Вароўскага, 52 адбыўся прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Максіма Багдановіча семінар, які правялі сумесна Інстытут літаратуры імя А. М. Горькага, Савет па беларускай літаратуры і Асацыяцыя беларусістаў Масквы. Розныя прагучалі выступленні, але была і агульная тэма: творчая загада «паэта-дзіцяці», як называў яго А. Адамовіч, падкрэслішы гэтым дзіўную чысціню твораў М. Багдановіча.

Уладзімір Конан паведаміў аб астральных матывах лірыкі

М. Багдановіча; Генрых Міцін — аб наханні і смерці ў творчасці паэта; Віталь Крыўчона расказаў пра сувязь з Украінай і украінскай літаратурай; Таццяна Сотнікава — аб патаемнасці мастацкага ўсведамлення.

Аляксей Каўна, які аўў семінар, закончыў сваё выступленне аб маштабнасці вобраза-метафары «Пагоня» проста і паэтычнаму пранікненню: «...з намі застаецца Паэт і слова яго — Паэзія».

У. СОТНИКАУ.

«ПАМЕР ШПОРАЎ ПРОСТА ПУЖАЕ...»

Прачытаўшы нататку сп. Васілеўскага і пабачыўшы канчатковы зацверджаны варыянт дзяржаўнага герба Беларусі, не здолеў не ўтрымацца ад допісы. Выклікаюць па меншай меры здзіўленне пэўныя разважання аўтара са спасылкамі на геральдычную навуку і энцыклапедыі. Як кожная навука, геральдыка патрабуе прафесіяналізму і ведаў, а не калянавуковых разважанняў. «Геральдыка мае свае законы. Згодна аднаму з іх, рух у гербавых выявах перадаецца ўмоўна». Цікава, як можна перадаць рух у малюнку не ўмоўна?

Так, геральдыка мае свае правілы і паняцці. Дык вось, у адносінах да геральдычнай выявы каня ёсць такія: 1. Ідучы альбо шэўваючы; 2. Бягучы; 3. Скачучы; 4. Вольны альбо гуляючы (калі не асядланы). І, нарэшце, у французскай геральдыцы ёсць спецыяльны тэрмін пра каня на дыбах.

Герб, які зацвердзіў ВС РБ, з'яўляецца скачучым, а каб перадаць імклівасць, патрэбен конь бягучы. І няма тут ніякіх супярэчнасцяў, што ж тычыцца каня-помніка, дык якраз з зацверджанага герба ён яго і нагадвае.

Згадкі і пужанне мангольскім

гербам выглядаюць смешнымі. Шаноўны аўтар, дасведчаны ў геральдыцы, не заўважыў тае акалічнасці, што памеры верхніка і плафона (у мангольскім гербе няма шчыта) проста не стасуюцца. А гэта з'яўляецца адным з правілаў гербазнаўства. І таму іхні герб не зусім удалы.

Словы ж аб тым, што няма ніводнага дынамічнага герба, нельга сур'ёзна ўспрымаць, бо ў свеце налічваецца як мінімум 200 тысяч гербаў, і проста немагчыма сцвердзіць, што сярод іх няма ніводнага, які адпавядаў бы канонам дынамікі.

Яшчэ адну акалічнасць нельга пакінуць па-за ўвагай. Гэта форма крыжа на шчыце. У нас ён мае назву патрыяршы, у Францыі — латарынгскі (з'яўляецца нацыянальным сімвалам Латарынгіі, які і патрыяршы крыж на трох узгорках—у Славаччыне). Але ж наш нацыянальны сімвал — гэта прасты шасціканцовы крыж з роўнымі перакладзінамі, які здаўна на Беларусі называюць крыжам Ярылы. Менавіта пад гэтым сімвалам ішлі ў бой жаўнеры Асобнага атрада войск БНР пад камандай генерала Булаха - Балаховіча, гэты ж крыж мелі афіцэры і шарагоўцы Беларускай Краёвай

Абароны на сваіх пяціліцах. Крыж Ярылы, а не патрыяршы, з гонарам выкарыстоўвае за нацыянальны сімвал уся беларуская эміграцыя незалежна ад канфесій. І на гэта я з улэўненасцю спасылаюся, бо яны, у адрозненне ад нас, ніколі не забываліся на гісторыю Бацькаўшчыны.

Вядома шмат выяў «Пагоні» абсалютна розных — і сініх, і жоўтых, і фіялетавых, і на зялёным полі; вядома па два крыжы на шчыце верхніка, ёсць выява з верхнікам на шчыце, вядомы адзін выпадак

Нататка Уладзіслава Вяроўкіна сведчыць пра тое, што кола людзей, неабыхавых да гістарычнай спадчыны Беларусі, пашыраецца. Гэта выклікае самыя станоўчыя эмоцыі. Адно шкада, што шаноўны аўтар, відаць, па маладосці год не можа абмысліць у спрэчцы без абразы апанента. А гэта і ўвогуле лішняе, і асабліва ў дадзеным выпадку. Бо сп. Вяроўкін, як нажучы, тамай валодае, і ягоныя аргументы адносна формы крыжа на шчыце верхніка ўяўляюцца вельмі важкімі.

Цяпер наконт дынамікі гербавай выявы. Падобна на тое, што пад «дынамікай» мы разумеем розныя рэчы. Я паранейшаму лічу, што «дынамічны» герб — гэта нонсенс. Дак-

з праваслаўным крыжам, але невядома ніводнай выявы з патрыяршым крыжам. І справа не ў тым, ці праваслаўны гэты крыж ці не, а ў тым, што чыёсці прэтэнзіі ўводзяць нававтор у старажытнасць. Мы ўжо маем адзін прыклад з гербам Мінска ў гарсавеце — што ніяк па-іншаму не назавеш, як прафанацыяй.

Самае дрэннае, што гэта распаўсюджваецца, і шырокае кола недасведчаных у геральдычных тонкасцях людзей будзе лічыць, што менавіта гэтак і павінна быць. Заспакойванні, што потым можна штосці паманяць, нельга прызнаць слушнымі, бо ўсе недарэчнасці ўкараняцца ў памяці. Пойдзе

шырокае выкарыстанне герба — і змяніць нешта менавіта ва ўяўленні насельніцтва будзе значна цяжэй.

Яшчэ некалькі слоў аб мастацкім афармленні, якое нельга прызнаць вартым. Мне чамусьці конь нагадвае першэрона, а не баявога каня. А памер шпораў проста пужае. Калі прыняць, што памер нагі калавіка ад ступака да калена 50 — 60 см, дык шпора ў 2/3 гэтай велічыні можа прывесці ў жах не толькі каня. Але, зрэшты, я б з цікаўнасцю паслухаў апоўяд аб тым, як можна ездзіць на кані са шпорамі ў 40 сантыметраў даўжынёй...

Уладзімір Вяроўкін, студэнт гістфака БДУ.

ПРАЗ ГОД-ДВА...

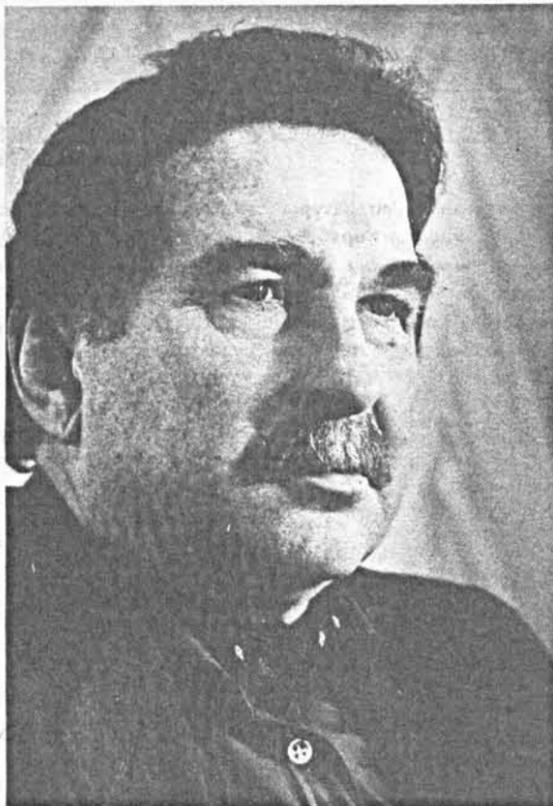
ладней, вонкава дынамічны. Але колькі ўнутранай дынамікі ў статычных постацях германскага і аўстрыйскага арлю, у выявах львоў на гербах Чэхіі, Швецыі! Вось гэтага якраз бракуе нашаму гербу. Так, верхнік удала закампававаны ў гербавы шчыт, і, здаецца, трэба зусім крыху, каб ён стаў не толькі прымальным, але і выразным. Зусім няшмат трэба, каб першэрона ператварыўся ў баявога каня, каб выява верхніка стала рашуча-агрэсіўнай. Усё ў мастацтве трымаецца на «крыху»...

Але я супраць таго, каб зараз зноў пачынаць усё спачатку і пераглядаць рашэнне ВС Беларусі аб зацвердженні эталонаў герба. Бо гэтак мы ніколі не развітаемся з БССР-аў-

скім гербам. Працы наперадзе шмат: распрацоўка формы і сцягоў Беларускага Войска і Нацыянальнай гвардыі РБ, атрыбутаў прэзідэнцкай улады, удакладненне малюнкаў гарадскіх гербаў. Такім чынам, з'явіцца яшчэ не адна графічная версія Пагоні. А там, глядзіш, праз год-два сёе-тое зменіцца і ў гербе Рэспублікі.

І апошняе. Спадар Уладзіслаў лічыць, што шпоры ў 40 сантыметраў у верхніку на гербе РБ не могуць быць, бо ён такога ніколі не бачыў у жыцці. А ці бачылі Вы ў жыцці арлю з дзюма галавой (гербы Расіі, Албаніі, Сербіі), львоў з раздвоеным хвостом (Чэхія), звера аднарога (Брытанія, Канада), дракона (Ісландыя)? П. ВАСІЛЕЎСКІ.

Апошні з першых

ПА СТАРОНКАХ ДРУКУ

У ХЛУСНІ КАРОТКІЯ НОГІ

У снежні 1991 года ў двух нумарах «Навін Беларускай акадэміі» пад рубрыкай «точка зрэння» быў надрукаваны вялікі матэрыял таварыша Корзуна В. П. пад доўгай назвай «Флаг над городом (как прывелі народных дэпутатаў Беларусі)». Гэты матэрыял, дзе, дарэчы, згадваецца і маё прозвішча, выклікаў абурэнне многіх маіх выбаршчыкаў, якія, як і В. Корзун, працуюць у Акадэміі навук Беларусі.

Пачнём з гісторыі гэтага пытання. Пасля таго, як сьведомая беларуская інтэлігенцыя, якая ў 20-я гады спрабавала гаварыць аб нацыянальнай сімволіцы, была знішчана ў Курапах, альбо вывезена на Калыму, на тэрыторыі БССР доўгі час, амаль да канца шасцідзясятых гадоў, гэта пытанне было цалкам забаронена. Упершыню аб Пагоні, як спрадвечным беларускім гербе загаварылі нашы гісторыкі і мастакі ў 70-я і асабліва 80-я гады. Выява «Пагоні» стала змяшчацца на розных гістарычных карцінах, архітэктурных праектах аднаўлення беларускіх замкаў, на кніжных вокладках, на мастацкіх вырабах з металу, шкла і керамікі. Аднак на сцяг было накладзена партпаратам пад кіраўніцтвам сумна вядомых Антановіча і Паўлава поўная забарона. І калі мастак М. Кулава ўжыў гэты сімвал пры афармленні дзіцячай кніжачкі, на малюнку з казачным замкам, цензура ад КПБ усчыніла страшэнны вярал.

Упершыню нашы сімвалы ў поўнай сваёй аздобе былі выкарыстаны 14 кастрычніка 1988 года пры афармленні залы ў Доме кіно.

І тут пачалася: усе партыйныя газеты і часопісы ў канцы 1988 і на працягу 1989 — 1991

гадоў вялі няспынную агітацыю супраць нацыянальнай сімволікі выключна па двух накірунках: сцяг — фашысцкі, а «Пагоня» — гэта літоўскі герб і да Беларусі дачынення не мае. Але чым больш ішла гэта агітацыя, тым больш беларускі народ схіляўся да сваёй занябданай спадчыны. І таму невыпадкова, што шматтысячныя рабочыя калоны ў красавіку 1991 года прыйшлі да Дома ўрада толькі з бел-чырвона-белымі штандарамі. Ніхто не хацеў ушаноўваць сцяг, прыдуманый па загаду Сталіна, тым больш, што зялёны колер больш уласцівы мусульманскім, чым хрысціянскім краінам свету.

Трэба таксама адзначыць, што беларуская навуковая інтэлігенцыя не падтрымала цкаванне нашай сімволікі, выступіла ў яе падтрымку, альбо, калі пераходзіла высока партыйныя пасады, займала нейтральную пазіцыю. Вядомства Паўлава ўдалося мабілізаваць на гэту нікчэмную справу толькі невялікую купку псеўдаўчочных, якія ніколі не займаліся пытаннямі геральдыкі і сфрагістыкі, альбо зусім неадукаваных у гэтай справе людзей. Сярод гэтай «ударнай групы» заўсёды вылучаўся і таварыш Корзун.

Не будзем доўга спыняцца на аргументах, пададзеных у яго матэрыялах, бо яны не вытрымліваюць ніякай навуковай крытыкі. Хачу толькі адаслаць чытачоў газеты да зборніка навуковых работ пад назвай «З гісторыяй на Вы», што выйшаў нядаўна ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Раю таксама і таварышу Корзуну разам з яго прыхільнікамі ўважліва прычытаць артыкул доктара гістарычных навук Міхася Ткачова «Нацыянальныя

Указ Прэзідэнт СССР Міхаіл Гарбачоў падпісаў напярэдадні сваёй адстаўкі. Указ надаў Геннадэю Аўсяннікаву званне народнага артыста СССР.

Як яго, артыста, цяпер называць, калі краіны з гэткаю абрэвіятураю ўжо няма? Як зразумець наданне гэтага звышганаровага звання: запозненым прызнаннем даўніх і бясспрэчных вартасцяў талента артыста, ці мо данінаю-ахвяраю культуры — бядоўніцы, альбо, прабачце, адчэпным чыноўніцкім, маскоўска-цэнтральным жэстам — хоць і не да вас цяпер, маўляў, ды наце, радуецца?

Як бы там ні было, а глыбакадумнага філосафскага роздуму над

званнем народнага артыста СССР, нададзеным купалаўцу Генадэю Аўсяннікаву, не атрымаецца ўжо: змяніліся варункі, час, вартасці ганарвання і г. д. Засталося нязменным адно: талент, які, на шчасце, не залежыць ні ад званняў, ні ад прэзідэнцкай літасці, ні ад дзяржаўнага падданства. Талент, якому не ставала, бадай, аднаго: свабоды духу, свабоды творчасці. Ці ж зрабілася яму вальней? Ці разняволіўся ягоны дух? А мо пачуваецца ён гэтаксама, як і ... усе? Хто, спытаеце, усе? А — народ. Той самы, званнем якога мастак, нарэшце, прылюдна-афіцыйна ганараваны.

З чым і застаецца павіншаваць — мастака разам з ягоным народам.

Жана ЛАШКЕВІЧ.

рыстаецца «Пагоня» ў выкананні Юозаса Зікарыса, зацверджанай у 1925 годзе.

4 верасня 1991 г. Літоўская Рэспубліка зацвердзіла новы варыянт свайго Дзяржаўнага герба наступнага выгляду: «Дзяржаўны герб Літвы ўяўляе сабою выяву Віціса: на чырвоным фоне гербавага шчыта верхнік у сярэбраных даспехах на белым кані, які трымае ў правай руцэ ўзняты над галавою сярэбраны меч. Каля левага пляча верхніка сіні шчыт з выяваю двайнога залацістага крыжа. Сядло каня, пагона, вуздэчка і рямянні — сінія. Ручка мяча, цуглі, стрэмя сядла і шпора, металічныя мацаванні похваў і рыштунку каня — залатыя». Такім чынам, літоўскі варыянт «Пагоні» з'явіўся па колеравай геме, так і па абрысу верхніка значна адрозніваецца ад беларускага.

Цяпер разбярэм тэзіс т. Корзуна аб «ашуканстве» народных дэпутатаў. Не трэба забываць, што большасць у Вярхоўным Савеце складаюць былыя парт-апаратчыкі, кіраўнікі калгасаў і прадпрыемстваў, і многія з іх, відаць, не раз чыталі «Політычскі сабеседнік», «Вечерний Минск» і другія сумна вядомыя выданні. У час прыняцця дзяржаўнага сімвалаў на вераснёўскай сесіі ў дачыненні да сімвалаў быў поўны плюралізм думак. З дапамогай Саюза мастакоў і Дзяржаўнага гістарычнага музея для дэпутатаў і журналістаў была зроблена спецыяльная выстава пад назвай «Герб і Сцяг». Не спаў у шапку і супрацьлеглы бок. Сярод дэпутатаў была распаўсюджана гістарычная даведка доктараў гістарычных навук Палуяна і Лысенкі, якая «сведчыла» аб тым, што «Пагоня» — чыста літоўская з'ява. Потым яе чытаў з парламенцкай трыбуны дэпутат Сарокін. Дэпутаты ад ветэранскай арганізацыі паказвалі мне шматлікія архіўныя здымкі са спецфондаў, дзе памагатыя фашы-

75 гадоў з дня нараджэння Мікалая ВОРВУЛЕВА, народнага артыста рэспублікі, народнага артыста СССР (памёр у 1967 г.). Выпускнік Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Працаваў у ансамблі песні і танца БВА, затым — у ДАВТБ Беларусі. З 1957 г. быў салістам Кіеўскай оперы. Уладальнік чароўнага барытона, выдатны асіёр, ён быў папулярны і як оперны саліст (Дзяніс Давыдаў у «Надзежце Дуравай» А. Багатырова, Апанас у «Дзяўчыне з Палесся» Я. Ціцюка, Яўгеній Анегін у аднайменнай оперы П. Чайкоўскага, Эскамілья ў «Карман» Ж. Біза і інш.), і як выканаўца песень. Славуты «Нёман» Н. Сакалоўскага — А. Астрэйкі, напрыклад, і дасюль гучыць у эфіры ў неўміручай інтэрпрэтацыі М. Ворвулева.

80 гадоў споўнілася 6 заслужанаму дзеячу мастацтваў рэспублікі Льву АБЕЛІВІЧУ. Урадзінец Вільні, ён вучыўся там на юрыдычным факультэце ўніверсітэта, але перапыніў заняткі, паступіўшы ў Варшаўскую кансерваторыю. Заканчваў музычную адукацыю ў Мінску, у класе прафесара В. Залатарова. Стажыраваўся ў М. Мяскоўскага (Маскоўская кансерваторыя). Кампазітар пачаў багатую спадчыну: сімфоніі, камерна-інструментальная музыка, хоры на вершы Я. Коласа, М. Танка, Н. Гілевіча, Я. Журбы, раманы на вершы М. Багдановіча, Я. Коласа, У. Дубоўкі, Ф. Цётчэва, апрацоўкі беларускіх, рускіх, польскіх народных песень і інш. Творы Л. Абілівіча — у рэпертуары вядучых беларускіх выканаўцаў.

стаў пазіравалі перад гебельскамі фотакарэспандэнтамі з «Пагоняй» і бел-чырвона-белым сцягам. Аднак трэба аддаць ім належнае. Паколькі яны лелі за ўсіх нас ведаюць, як тады было на самай справе, гэтыя здымкі (дарэчы, не вядома кім і за якія грошы адрукаваныя) так і не былі выкарыстаны ў якасці апошняга аргумента. Нацыянальная сімволіка была зацверджана як дзяржаўная дэвіза трэцімі галасоў (канстытуцыйнай большасцю). Былі пэўныя спрэчкі і ў снежні 1991 г., калі прымаўся палажэнні «Аб Дзяржаўным сцягу» і «Аб Дзяржаўным гербе» Рэспублікі Беларусь. Народныя дэпутаты ўнеслі канкрэтныя прапановы аб выкарыстанні нашых сцяга вайсковымі фарміраваннямі Рэспублікі Беларусь, а таксама быў уключаны пункт аб тым, каб у пакоі, дзе народны дэпутат стала прымае выбаршчыкаў, заўжды прысутнічаў бел-чырвона-белы сцяг.

Па эталоне герба «Пагоня» істотных спрэчак не было. Трэба адзначыць, што газеты «Чырвоная змена» і «Народная газета» дапусцілі памылку, калі напісалі, што народныя дэпутаты ад ветэранскай арганізацыі выказалі незадавальненне крыжам на гербе. Справа ішла не аб гербе, а аб форме металічнага наверха на сцягу, для ўрачыстага яго выкарыстання. Дэпутат Жураўлёў прапанаваў свой варыянт наверха, але большасцю галасоў прайшоў эскіз наверха ромбападобнай формы, з выявай крыжа, аналагічнай крыжу на Дзяржаўным гербе Рэспублікі Беларусь.

Пасля прыняцця гэтых палажэнняў была пастаўлена апошняя кропка на тэму дзяржаўнай сімволікі, і я раю т. Корзуну з павагай да яе ставіцца.

Алег ТРУСАУ, намеснік старшыні Камісіі па адукацыі, культуры і захаванні культурнай спадчыны Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь.

ДЗЁГЦЕМ ПА СВЯТЫНЯХ

Адгуніцца на чарговую гносіную інсінуацыю ў друку вымусіла мяне, грамадзяніна суверэнай Беларусі, абразліва публікацыя ў газеце «Навіны Беларускай акадэміі» «Флаги над городом» вядомага неспрыцеля беларускага нацыянальнага адраджэння В. Корзуна. Ён абвінавачвае беларускі парламент «за неімверную поспешлівасць і безответствасць», калі ўзаконьваў «так называемую гістарычную сімволіку рэспублікі», днарае народных дэпутатаў за «беспечнасць» і «легкомыслие». Новы «літаратурны шэдэўр» Корзуна перасыпаны «далікатнымі» выразамі і азначэннямі з нядабрый памяці нядаўняга шавінісцкага лексіёну, нахшталт: «белорусский нацист Антон Адамович», «белорусский гитлеровец президент

БЦР Родослав Островский», «профашистский Союз белорусской молодежи», «опереточная «республика» і г. д.

«Навіны Беларускай акадэміі» я чытаю і выпісваю ўжо не першы год. Газета, увогуле, мне падабаецца разнастайнасцю цікавых матэрыялаў, дапамагае мне, аматару-краязнаўцу, у далейшай гісторыка-культурнай адукацыі. Таму мяне ўразіла пераборлівая пазіцыя шануюнага выдання, добраахвотна ахвяраваўшага значную газетную плошчу (аж у двух нумарах) звычайнай пасквілічнай пасраднасці.

Скампраметаванне беларускае нацыянальнае Адраджэнне, якое яшчэ марудна, але ўсё-танкі ўпэўнена, трывала імне наперад, — задача, магчыма, з галоўнейшых у сённяшніх неспрыцеляў беларусізацыі. Яны і не

хаваюць сваіх хіжых памкненняў і дзе толькі могуць, словам або канкрэтнымі дзеяннямі, пнуцца ўсяляк перашкодзіць станоўчому працэсу нацыянальнага абуджэння Бацькаўшчыны.

19 верасня 1991 года для ўсіх махровых шавіністаў, манкуртаў і «ніжэ з німі» з'явілася ледзяным душам у цёплае надвор'е. У гэты памятны дзень Вярхоўны Савет Рэспублікі прыняў тры жыццёва важныя гістарычныя пастановы: аб новай назве суверэнай дзяржавы — «Рэспубліка Беларусь», аб дзяржаўным сцягу — бел-чырвона-белым і дзяржаўным гербе — «Пагоня». Мне ўжо думалася, што былія неспрыцеляў беларусчыны, пад добраўтурным уздзеяннем прынятых прагрэсіўных законаў, перайначыліся, зразумелі, што да-

туль займаўся не тым, чым трэба. Але я аказаўся наўным чалавекам, таму і было для мяне нечаканасцю з'яўленне Корзунавых «Флагов над городом» не ў адпаведным яго мысленню выданні («Політычскі сабеседнік», «Славянскіе ведомости» Бумажнікова), а ў шануемых «Навінах Беларускай акадэміі».

Есць апаненты, мудрыя і цікавыя людзі, з якімі і паспрачацца прыёмна, а ў нечым і карысна. З Корзунам жа інанш: яго «Флаги над городом» — звычайная правакацыйная публікацыя, хворая на бяздоказнасць аргументаў, да таго ж слабая ў літаратурных адносінах. Напэўна ж, ведае Корзун і праўдзінны рэаліі справы, але, з'яўляючыся сьведомым антаганістам беларускага нацыянальнага Адраджэння, робіць усялякія захады, каб хоць танным славаесным брудам запэцяць сьвятое значэнне ўзаконенай нацыянальнай сімволікі. А між тым, бел-чырвона-белы сцяг і герб «Пагоня», узаконеныя афі-

цыйна, умо не падлягаюць крытычнаму абмеркаванню старонніх асоб, не кажучы пра ганьбаванне.

Думаецца, мала знойдзецца легкадумных чытачоў, якія павераць чарговаў ачарняльнай публікацыі. Дарэмна стараўся я аўтар. Насуперак усім неспрыцелям і на радасць добрым людзям недарэмна ў светлы вераснёўскі дзень 1991 года над Беларуссю ўзвіўся ў неба жаданым гаспадаром узаконены назаўжды бел-чырвона-белы сцяг нацыянальнага Адраджэння Рэспублікі, каб ніколі больш не апускацца долу. Як і ў часіну свайго стварэння няўрымсліва «Пагоня» і сёння нясе ў сабе глыбокі станоўча-наступальны сэнс у барацьбе з нацыянальным нігілізмам і манкурцтвам з грамадзянскай абьяна-васцю, актыўна спрыяючы перамозе дэмакратычных прынцыпаў над злыбядой і чарнасоценшчынай.

Мікола ПЛАВІНСКІ, краязнаўца.

г. Віцебск.

Есць закон чалавечай прыроды і культуры, паводле якога ўсё вялікае можа быць сказана чалавекам ці народам толькі па-свойму, і ўсё геніяльнае нараджаецца менавіта ў лоне нацыянальнага вопыту, укладу і духу. Дэнацыяналізуючыся, чалавек траціць доступ да найльгібейшых крыніц духу і да залатых агнёў жыцця. Бо гэтыя крыніцы і гэтыя агні заўсёды нацыянальныя: у іх закладзены і жывуць цэлыя стагоддзі ўсенароднай працы, пажытаў, барацьбы, сузірання і думак. Нацыянальнае безаблічча — вялікая бяда і небяспека: чалавек робіцца бязродным ізомам, адарваным ад глебы і бесплодным бадзьягам па чужых духоўных дарогах, безаблічным інтэрнацыяналістам, а народ ператвараецца ў гістарычны пясок і смецце.

І. А. ІЛЫН.

НАША, БЕЛАРУСКАЕ...

Мінулае нашага народа — у курганах, крушнях замкаў, паданнях, легендах, песнях...

Што тут чынілася ў даўнія часы, што думалі, аб чым спрачаліся тады, за што змагаліся, як баранілі веру, — Узнаюць гэта ўсё патомкі праз паперу, — аптымістычна верыў багдановічаўскі летапісец. На жаль, «паперы» — летапісы, манускрыпты, старадаўнія кнігі нашы — амаль не захаваліся, яны былі спалены, знішчаны ці вывезены рознымі заваўнікамі. Горка, да болю крыўдна праўда ў тых словах, што аднойчы вырваліся, як уздых, стог, з вуснаў Янкі Купалы:

Што было — мінула,
Як і не было.
У капцах паснула,
Зелем зарасло...

Не-не дый яшчэ і сёння пачуеш разважаны некаторых філосафаў пра народы дзяржаўны і недзяржаўны, гэта значыцца, тыя, хто здольны да сваіх самастойных дзяржаўных утварэнняў і хто няздольны. У якасці прыкладаў «недзяржаўных» народаў прыводзіцца армяне, якія на працягу гісторыі быццам так і не мелі сваёй дзяржаўнасці, хоць і маюць самабытную культуру, славенцаў, фламандцаў, славакаў, баскаў, каталонцаў, курдаў... Сёй-той не супраць гэты спіс папоўніць беларусамі, украінцамі... Асабліва цяпер, калі Беларусь і Украіна аб'явілі аб сваім суверэнітэце... І ніхто пры гэтым ні слова не гаворыць пра суседзяў гэтых «недзяржаўных» народаў, куды больш мнагалікіх і магутных, якія, як толькі даходзіла справа да дзяржаўнасці, душылі яе ў самым зародку агнём і мячом...

Паводле сведчання філосафа І. А. Ільіна, літаратурная спадчына якога цяпер вяртаецца на радзіму, «Расія праваявала дзве трэці сваёй жыцця». «Нам дадзена было велізарнае багацце прасторы і плямёна, незвязаных, несупрынальных, якія цягнуліся хто да каго, адны прэтэндавалі на нешта, іншыя распадзіліся. І цяжкія, суровыя ўмовы жыцця і барацьбы, — паведамляе ён. — Мы павінны былі стварыць у гэтых умовах, з гэтага багацця, за трычатыры стагоддзі адзіную вялікую дзяржаву і адну вялікую культуру». І. А. Ільін вылучае асаблівы «дар» «рускага духу і рускай прыроды» — «непринудительно и незаметно обрусевать» «людей иной криві».

Падпалі пад гэты «дар» і мы, беларусы...

І не пра як бы «обустраіцца», захаваць сваю мову і культуру думалася нашым дзядам і прадзедам, а як бы выжыць, не загінуць. Бо не дзе-небудзь, а менавіта ж тут, у Беларусі, як пісаў паэт, «схадзіліся народы спрэчкі зброй канчаць». Само сабой зразумела, што асноўны цяжар гэтых збройных спрэчак клаўся на нашу зямлю, нашых людзей...

Да таго, як былі далучаны землі Вялікага княства Літоўскага да Расіі, між Вялікім княствам Літоўскім і Расіяй адбылося шмат войнаў. «Ты на жыць і смерць вела спор з Литвой», — пісаў І. Нікіцін у вершы «Русь». Здаралася, перамагала Расія, здаралася, перамагала Вялікае княства Літоўскае. Летапісы Стрыйкоўскага і Выхаўца расказваюць, як «Вялікі Князь Альгірд» са сваім вой-

скам «на самы Вялікідзень рана... паказаў пад Масквою на Панклоннай гары». І убачыўшы тое, князь вялікі Маскоўскі, «не могучы яму жаднага адпору ўчыніці», паслаў да яго паслоў, «спросыць яго і вялікія дары яму абяцаючы, абы яго з Масквы не выгнаў і гнёў свой адпусціў, і ўзяў у яго, што хацеў». І князь Вялікі Альгірд змаўляў і ласку сваю ўчыніў. І Масквы яго не здабываў. І потым, змову ўчыніўшы, і сам князь вялікі Маскоўскі к яму выехаў, і з ім відзеўся, і дарамі многімі золата, серабра і дарагім жамчугом, і сабоўмі, і іншым дарагім і дзіўным зверам махнатым князь вялікага Альгірда дараваў...

«І потым Князь Вялікі Альгірд са ўсімі войскамі сваімі з вялікаю часцю і з нявымоўным дабыткам, звазваўшы і гарады многія пабраўшы, і граніцу ўчыніў па Мажайск да па Каломну і за ўсімі людзьмі сваімі ў чэласці адыйдзе».

А. С. Пушкін у вершы «Клеветникам России» спрэчкі з Літвой называў «спор славян между собою, домашний, старый спор, уж взвешенный судьбою». Будучы аб'ектыўным, ён пісаў, што «уже давно между собою враждуют эти племена; не раз клонилась под грозою то их, то наша сторона».

Тры падзелы Вялікага княства Літоўскага (1772, 1793, 1795) далучылі нецэлы магутнае княства да Расіі. Але барацьба за сваю незалежнасць народаў, што ўваходзілі ў гэтае княства, тым не закончылася, яна прадаўжаецца і па сённяшні дзень...

Багатая, слаўная наша гісторыя. Але яе, на жаль, у нас мала хто ведае. Рабілася ж усё магчымае, каб мы, беларусы, забылі сваё мінулае, свае карані, нават не лічылі сябе народам. І з гэтага пакарысталіся многія. Асабліва літоўцы. Пакінуўшы за сабою назву былой магутнай еўрапейскай дзяржавы, дзе самі цяперашнія літоўцы, а тады — жмуды і аўкштоты — па колькасці насельніцтва не мелі і 10 працэнтаў, а потым, атрымаўшы долю выпадку і былую сталіцу гэтай дзяржавы Вільню, яны прысвоілі і ўсё, што звязана з Вялікім княствам Літоўскім і Вільняй. Нават герб наваградскага князя Віцены — Пагоню. Што ж, калі беларусам гэта не трэба, дык чаму ж яно павінна прападаць... Вось толькі з мовай, на якой вялося справядлівае, пісаліся дзяржаўныя акты і граматы, на якой створаны выдатны помнік сярэднявечча — Статут Вялікага княства Літоўскага, іншыя вельмі важныя дакументы, што было рабіць? Але выхад быў знойдзены — назвалі яе старарускай... Словам, насуперак усім фактам, фальсіфікатары дамагаліся свайго... А што беларусы? Даводзіцца, як гэта ні прыкра, прызнаць, што мы як не мелі, так і не маем на многія падзеі і факты свайго пункту гледжання, па-ранейшаму глядзім на сваю гісторыю чужымі вачыма — літоўцаў, рускіх, палякаў... І не толькі на даўно мінулае, а нават і на зусім нядаўняе. Па прыклады далёка не трэба хадзіць. Чаго толькі ні пісалі пра Кастрычніцкую рэвалюцыю! Цяпер жа, калі перамагла быццам дэмакратыя, ад усеагульнага ўхвалення і захаплення Кастрычнікам перайшлі да ўсеагульнага ахайвання. «Фатальнае памылка...» «Крывавы пераварт, які спыніў наша развіццё больш як на паўстагоддзе...» «Гэтая падзея нічога не прынесла народу, апроча гора...» Не хочацца спрачацца з аўтарамі такіх і падобных выказванняў. Варта толькі нагадаць — пры царскай уладзе Беларусь была «Западно-руским краем», яе мова не прызнавалася

за мову, нават саму назву Беларусь было забаронена ўжываць у афіцыйных дакументах. Лепшыя розумы нашага народа хіба што марылі пра нейкую ўяўную «аўтаномную фэдэратыўную самастойнасць у сям'і іншых народнасцей Расіі».

Цяжка сказаць, які б напаткаў лёс Беларусі, калі б не Кастрычніцкая рэвалюцыя. Але што яна самым непасрэдным чынам паўплывала на ўтварэнне спярша БНР, потым Саветскай Беларусі — гэта бясспрэчны факт. І мы, беларусы, гэта не павінны забываць...

Барыс САЧАНКА

Другая значная падзея ў жыцці нашага народа — верасень 1939 года. Упершыню ў сваёй гісторыі Беларусь аб'яднала амаль усе свае землі ў этнаграфічных межах, амаль усіх этнічных беларусаў... І што б пра гэтую падзею ні гаварылі, ні пісалі суседзі нашы, як бы ў далейшым ні адбілася яна на лёсе многіх людзей, падзея гэтая для нас, беларусаў, важная, незабытая...

У любові да маці-Беларусі іляліся ды і ілянуцца многія. Але, на жаль, не для ўсіх сыноў і дачок сваіх яна стала сэнсам жыцця. Як, скажам, была для Янкі Купалы. Даведзены да жудаснай галечы, галадаючы, ён усё ж выдаваў па-беларуску «Нашу Ніву», пісаў вершы-заклікі да абяздолення беларуса, вёў яго «з цемры да святла». У лісце да Б. І. Эпімаха-Шыпілы ад 28.IX.1914 г. ён пісаў: «Я страшэнна нахожджуся ў крытычным палажэнні, так што хоць ведаю... Вы ўжо, паночку, не раз мяне ратавалі ў цяжкую мінуту, дын дапамажыце і цяпер. Іначай прыйдзецца згинуць без часу і вырачыся ўсёй беларускай справы, якая мне цяпер стала даражэй жыцця. Усю душу і ўсе сілы цяпер укладаю ў «Нашу Ніву»... Яшчэ і цяпер у мяне не топіцца ў печы і прыходзіцца калець і хварэць, бо няма за што купіць дроў. У дадатку, наб яго немаж, мой кажух саўсім раскідаўся і не маю ў чым паказацца на вуліцу і злязіць у цензуру. Цяпер, калі Вы мне, даражэйшай паночку, дапаможаце, то буду лепей галадаць і абарванцам хадзіць, чымся дакучаць Вам сваёй просьбай... А жыць хочацца і шыра працаваць для сваёй Бацькаўшчыны...»

Гэтак жа, як Янку Купалу, «даражэй жыцця» беларуская справа была Кастусю Каліноўскаму, Максіму Багдановічу, Алесю Гаруну, Ларысе Геніюш... А ўсім астатнім!..

Самабытнасць народа — у яго мове, гісторыі, культуры, помніках мінулага. Гэта добра ведалі ўсе заваўнікі і заняволенныя іншых народаў заўсёды пачыналі з разбурэння і знішчэння чужой ім духоўнай спадчыны, навязвання і насаджэння ўсяго свайго, у першую чаргу — мовы, культуры. Бадай ні адзін народ не спазнаў гэта на сабе ў такой жудаснай меры, як наш, беларускі.

І ўсё ж не загінуў, выжыў. Нізка ж паклоніўся яму мы, тыя, хто стаў сведкам і ўдзельнікам яшчэ аднаго новага нашага Адраджэння, надзеі на лепшую, шчаслівейшую будучыню.

Ад калісьці велічнага замка ў Крэве, дзе была заключана ў 1385 годзе першая, як яе называюць, дынастычная унія між Вялікім княствам Літоўскім і Польшчай, паводле якой польскі кароль меўся быць адначасова і Вялікім Князем Літоўскім (у кожнай з гэтых дзяржаў па-ранейшаму захоўваліся свае ўрады, войскі і скарбы), засталіся толькі мury. І тыя вась-вось рухнуць...

Ад гэтай уніі бяруць пачатак іншыя уніі з Польшчай — Люблінская, Брэсцкая, якія і прывялі да паланізацыі краю, заняпаду адной з самых вялікіх і магутных дзяржаў Еўропы. Што лёс гэтага помніка абываляў беларусам, можна вытлумачыць... І ўсё ж, усё ж...

«Жыва яшчэ душа ў народзе гэтым». І першы гэта зразумеў не той, каму

належаць гэтыя словы, — Максім Багдановіч, і нават не Янка Купала, Якуб Колас, якія так многа зрабілі дзеля адраджэння свайго народа і Беларусі, а іх папярэднікі — Я. Чачот, У. Сыракомля, В. Дунін-Марцінкевіч, А. Кіркор, Е. Раманаў, М. Нікіфароўскі, П. Шпілеўскі, П. Бяссонаў, І. Насовіч, Ф. Багушэвіч...

І не каму-небудзь, а ім беларускі народ павінен быць удзячны. Мяржэ разбудзілі яго, выратавалі ад смерці...

Ф. Скарына таякая буйная постаць, што ахапіць усю яе значнасць і тое, што ім зроблена, пакінута наступнікам, амаль немагчыма. І гэта з асаблівай сілай я адчуў, калі прымаў удзел у журы конкурсу па адбору помніка слаўтаму палачаніну. Усе тыя, хто выказаўся «за» ці «супраць» таго ці іншага праекта, — М. Савіцкі, М. Лужанін, Н. Глівіч, А. Мальдзіс, В. Шаранговіч і інш., — звычайна вылучалі адну, самую, як ім здавалася, галоўную рысу творчага подзвігу Ф. Скарыны. І рыс гэтых назбіралася столькі, што, вядома ж, ні адзін мастак не ў змозе быў увасобіць іх ні ў бронзе, ні ў жалезе, ні ў камені. І конкурсы працягваюцца, працягваюцца...

Нізка схіляю галаву перад мужнасцю Кастуся Каліноўскага, які аддаў жыццё дзеля беларускай справы, пайшоў на смерць, каб сваім подзвігам натхніць, павесці за сабою многіх.

Але і радуся, што тым самым шляхам не пайшоў удзельнік паўстання 1863 года Францішак Багушэвіч. Паранены, ён перахаваўся, каб потым напісаць творы, якія панеслі далей у народ словы і мары Кастуся Каліноўскага.

У кожнага чалавека сваё жыццёвая дарога. Важна, каб усе мы ў мёру сіл і здольнасцей служылі Бацькаўшчыне.

Што дапамагло беларускаму народу ў неверагодна цяжкіх умовах выжыць, захаваць сваю культуру і мову, застацца самім сабою — народам? Парознаму адказваюць на гэтае пытанне вучоныя, пісьменнікі. Ф. М. Дастаеўскі на першае месца ставіў народную веру ў сябе і ў свае сілы. «Народная вера ў сябе і ў свае сілы, — пісаў ён у 1861 г., — зусім не застой, а, наадварот, залог жыццёваці і энэргіі жыцця і зусім не выключаюць прагрэсу і самых розных поспехаў. Без гэтай веры ў сябе не выстаяў бы, напрыклад, на працягу стагоддзяў беларускі народ і не выратаваў бы сябе ніколі».

«Заліцаць да палякаў беларусаў-католикаў толькі таму, што яны католікі, — звычайнае этнаграфічнае грабежніцтва», — гаварыў А. Сапуноў у 1912 годзе, выступваючы ў Дзяржаўнай Думе. А залічалі ж. Ды і залічаюць. Вось што пісаў Казімір Сваяк у дэбніку «Дзея маёй мыслі, сэрца і волі»: «Паляк кажа, што хто мовіць пацеры ў ягонай мове, той паляк». А «мовіць пацеры» на сваёй роднай мове не дазвалялася. Вось таму і ўзніклі такія вялікія пасяленні «палякаў» на Віленшчыне, Гродзеншчыне ды і ў іншых месцах...

«Любі ўсе іншыя народы як свой уласны». Шкада, што гэтыя словы выдатнага рускага філосафа У. Салаўьева не пачуты не толькі ў рэспубліках цяпер у саваецкага Саюза, але і ў самой Расіі.

Працуючы ў «Польміі» і рыхтуючы да выдання рукапісныя творы М. Гарэцкага, працятаў на адной са сторонак як бы лірычнае адступленне, словы болю і адчаю пісьменніка, які мяне надта ж узразілі. Не запомніў іх дакладна, але сэнс і цяпер у мяне ў галаве. М. Гарэцкі зяртаўся да Усявешняга, Валадара нашага: «Божа, навошта даў ты мне гэтую беларускую мову? За яе мяне пераследавалі палякі, немцы, садзілі ў турму бальшавікі. Усё маё жыццё — сучасная пакута. І праз што — мову, якую ты даў мне быццам на радасць, каб я размаўляў на ёй і славіў цябе». І, нягледзячы ні на што, М. Гарэцкі не выракаў сваёй роднай мовы, гаварыў і пісаў на ёй. Да самага скону, да апошняй хвіліны жыцця...

Як маці, бацьку нельга сабе выбраць, так і Радзіму, народ. Якія даў іх Бог, такія яны і ёсць. І не абуралася, не папракаць іх трэба, а рабіць усё магчымае, каб народ стаў лепшым, дабрэйшым, больш адуваным, свядомым, а Радзіма — багацейшай, слаўнейшай.

(Працяг на стар. 12).

НА ЗОРНЫХ ШЛЯХАХ. 3 паэзіі народаў свету. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1991.

Серыя «Кніга перакладчыка» папоўнілася томікам перакладаў Максіма Танка. У яго ўвайшлі вершы Дж. Байрана, А. Пушкіна, А. Міцкевіча, Ю. Славацкага, Ю. Тувіма, Н. Хікмета, П. Неруды і іншых аўтараў. Прадмову «Як гасцінная хата на зорных шляхах» напісаў Янка Сіпаню.

В. ПАТАВА. За морем Хвалынскім. Гістарычны раман. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1991.

Перакладзены на рускую мову Надзея Нужковай, гістарычны раман Вольгі Іпатавай «За морем Хвалынскім», думачца, прыйдзецца даспадобы чытачам сувераннага дзяржаў, якія змогуць даведацца пра падзеі сівай мінуўшчыны, што адбываліся на беларускай зямлі.

З. АСТАПЕНКА. Пад шум дажджу. Вершы, паэмы, лісты. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1991.

«Пад шум дажджу» — невыпадкова назва кніжкі выбранага Змітрака Астапенкі. Так меўся называцца яго чацвёрты зборнік, што павінен быў выйсці яшчэ ў 1933 годзе. Аднак паэт быў арыштаваны і рукапіс разам з гранікамі апынуўся ў сумна вядомага Л. Бэндэ, які палітычныя даносы сумяшчаў з работай выдавецкага кансультанта. Цяпер гэтыя матэрыялы знаходзяцца ў калекцыях Цэнтральнага дзяржаўнага архіва музея літаратуры і мастацтва Рэспублікі Беларусь. Яны і склалі ў кнізе, укладзенай Л. Балынінай, самастойны раздзел. Акрамя таго, у зборнік увайшлі раннія вершы З. Астапенкі, напісаныя ў 1926—1929 гадах; творы з кнігі «На ўсход сонца», «Украіне», «Абураныя», якія аўтар паспеў пабачыць.

Чытач мае мажлівасць пазнаёміцца з вершамі, датаванымі 1943 годам, а таксама прачытаць вядомыя паэмы «Эдэм» і «Ганна». Апублікаваны лісты родным і блізкім, напісаныя з турмы, перад адпраўкай на фронт. Апошні ліст датаваны 7 кастрычніка 1944 года, адрасат жа атрымаў яго толькі 15 сакавіка 1945 года, калі З. Астапенкі ўжо не было ў жывых.

У прадмове «Песні румянна-ваўх далей» І. Багдановіч падрабязна расказвае пра жыццё і творчасць паэта, асноўную ўвагу скіроўваючы на тую выпрабаванні, якія перажыў ён як «вогравіц».

Анкета «ЛіМа»

Дыялог студэнта-філфакаўца С. Мінскевіча мы атрымалі яшчэ да таго, як пачалі анкету, але ён у многім перагукваецца з пытаннямі і па-свойму адназвае іх.

Нататкі А. Станюты таксама блізкія да тэмы, якую мы ўзяліся калектыўна абмеркаваць. На

прыкладзе біяграфіі І. Буніна аўтар спрабуе ацэніваць той момант, на што ж абпірацца пісьменніку ў цяжкія, віхурныя часы.

Абедзве гэтыя публікацыі, такім чынам, можна лічыць пасляслоўем да лімаўскай анкеты. А падвядзенне вынікаў — наперадзе.

ПРАЦА, ЗАБАВА, ПАЗНАННЕ?..

Дыялог аб літаратуры

Літаратура будзе гібець, пакуль не народзіць крытычна думачыя мастакоў, а грамадства — крытычна думачую публіку. Нават геніяльны дар нічога не варты, калі няма асяроддзя, здольнага гэты дар ацаніць. Час, знешнія варункі безумпунна ствараюць новае асяроддзе для творцы, і для таго, каб зразумець, як працэсы ў грамадстве, у свеце ўплываюць на літаратуру і на яе творцу, можна паспрабаваць «сканструяваць» на падставе вонкавых жыццёвых назіранняў дыялог-разважанне. (Я — творца і я — спажывец).

— Чытанне літаратуры — гэта што? Праца, забава, пазнанне, абстрагаванне?

— Ну, глядзячы якая літаратура...

— Значыць, трэба адразу ўмовіцца — мастацкая літаратура.

— Тады кожнае паняцце можа быць адпаведным.

— Правільна, і залежыць ад чытача, ад яго настрою.

— А пісьменнік? Ён жа ставіў перад сабой канкрэтную мэту: ці пазабавіць, ці прымуціць паразважачы. Безумоўна, я ўтрырую, але...

— Але ўсё роўна, калі чытач бярэ з паліцы кнігу, ён ужо дакладна ведае, для чаго яна яму патрэбна.

— Не так проста. Аўтар можа захавіць яго, падпарадкаваць сваёй задуме.

— Гэта потым. А перад тым як узяць?

— Мабыць-такі — ведае. Аднак бывае і проста бярэ, каб вольную хвіліну запоўніць.

— Добра, а калі б у яго быў

відэамагнітафон з новай касетай, ён узяў бы кнігу?

— Сталы дакладна ўзяў бы.

— А моладзь? Здаецца, не. А праз чвэрць стагоддзя пастале і яна, выхаваная на лёгкім здабытку інфармацыі. Да таго часу тэхніка яе перадачы і атрымання дасягне яшчэ большага ўзроўню...

— Ці бо ты хочаш сказаць, што мы самая чытаючая пакуль краіна, дзякуючы адставай тэхніцы?

— Магчыма, і гэтак.

— А ў будучым літаратура наогул стане нікому не патрэбнай?

— Я так не гаварыў. Але, як мы пагадзіліся ўпачатку, шмат чаго залежыць ад ахвоты чытача. А ахвоты будзе ўсё менш і менш. Сам працэс чытання вельмі марудны і, шчыра кажучы, працаёмкі: трэба прачытаць, уявіць і зразумець. Ён (працэс) не зможа канкуруйраваць з больш хуткімі і менш складанымі працэсамі атры-

мання патрэбнай і якаснай інфармацыі.

— А як класіка?

— Хто будзе жадаць, той будзе чытаць. Хаця ўжо зараз па статыстычных дадзеных у Японіі чытаюць класічную літаратуру толькі пяць адсоткаў насельніцтва, а астатнія спажываюць коміксы, дэтэктывы і фантастыку.

— А колькі працэнтаў насельніцтва Беларусі чытае беларускую літаратуру, якая адразу нараджаецца класікай? Што будзе заахвочваць чытача, калі вельмі вострая праблема мовы? Дзе беларускія коміксы, дэтэктывы? Цяга да пазнання ідзе ад простага да складанага. Ад прыгодніка-лёгкай белетрыстыкі да цяжкай на ўспрыманне класічнай літаратуры.

— І заўваж, калі гэты працэс пазнання перарываецца на больш простым, вельмі цяжка прымуціць яго працягвацца далей.

— А якія шляхі заахвочвання літаратурай? Што з ёй будзе ў будучым? Да чаго імкнуцца?

— Вось мы і падышлі да самага галоўнага пытання. Папершае, літаратура стане ў большай ступені абслугоўваць тыя ж відэафільмы (кіно) — галоўным чынам праз сцэна-

ры, камп'ютэрныя праграмы (штучны розум — яго мовы), відэа- (аўдыя-) кнігі і відэа- (аўдыя-) газеты. Вось менавіта на гэтым і трэба ўжо зараз рабіць акцэнт беларускай літаратуры. Мы топчамся на месцы. Дзе беларускае кіно, дзе відэа, дзе кліпы? Няўжо магчыма гаварыць аб культуры народа як аб высокаразвітой, калі няма самага жыццёпадобнага па адчуваннях віду мастацтва?

Пісьменнікі! Кідаю заклік — пішыце кінасцэнарыі. Шукайце і «грызіце» спонсараў. Трэба беларускія фільмы!

Па-другое, уласна літаратура будзе пазбаўляцца шматлікага чытача і будзе рабіцца яшчэ больш элітарнай, «звышзакручанай», стане літаратурай выбраных гурману.

Па-трэцяе, усе віды мастацтва ішлі шляхам большага ўважання ў тканіну твора асобы чалавека, які спазнае гэты твор. Напрыклад, у жывапісе, — ад простага назірання да асацыятыўнага ўспрымання (абстракцыянізм, сюррэалізм), тое самае ў музыцы, толькі не праз зрок, а праз слых, у літаратуры — гэта ў асноўным паэзія праз нараджэнне вобразаў. Мастакі прымушаюць глядача (слухача, чытача) умець чуць сябе ў іхніх творах. Гэта жорсткае патрабаванне. А вось кіно не патрабуе. І сакрат коміксаў, фантастыкі і дэтэктываў у гэтым жа. Смех нараджаецца спантанна, цяга зазірнуць у заўтра таксама нараджаецца і жыве разам з чалавекам, а дэтэктыў — жанр, які больш за іншыя валодае саспенсам (саспенс — тэрмін кінамастацтва, здольнасць уцягваць глядача ў дзеянне). Я не ведаю, што будзе вынайздзена яшчэ звышзаахвочвальнае ў літаратуры, каб яно прыцягвала да кнігі. Але менавіта чытач зробіцца галоўным персанажам. Менавіта яго свядомыя і падсвядомыя інтарэсы будуць заплецены ў творы...

— І падсвядомыя таксама?

НЕСУЧАСНАЯ ГІСТОРЫЯ

Жыў-быў на белым свеце чалавек, пісьменнік Іван Бунін. Быў ён пісьменнікам, як усе ведаюць, рускім, але і па нашай, беларускай зямлі неаднойчы праходзілі шляхі ягонага доўгага і нялёгкага лёсу. Спярша пра гэта лелеяў за ўсё і было б нагадаць — а далей паглядзім.

Жыў ён і жыў сабе спачатку ў сваёй Расіі, пісаў, і вандраваў, і друкаваў напісанае. Стаў вядомым, стаў акадэмікам. Усё ішло як мае быць. А потым адбылася рэвалюцыя. Яна застала Буніна ў Маскве, і там ён распачаў сваю кнігу-праклен большавікам і іхняй рэвалюцыі — «Акаянныя дні», — а потым збег адтуль на поўдзень. Есць фотаздымак: ён сядзіць, паясянску склаўшы рукі, у белай кашулі, падперазаны вузкім раменьчыкам, і ў сухім, нібы абвостраным болам твары, у позірку — горыч і туга. На здымку гэтым бунінскай рукою надпіс: «Лета 1918 г., пасля ўцёкаў з Масквы, пад Адэсай».

Той шлях яго ішоў праз Беларусь. У Оршы была граніца, на захад ад якой пачыналася тэрыторыя, занятая тады немцамі. Буніны ехалі ў санітарным вагоне. 27 мая (9 чэрвеня па новым стылі) пісьменнік пакінуў запіс у дзённыміку:

— Раніцою Мінск. Шэра, сумна. Даведаліся, што цягнік пойдзе на Баранавічы.

А ім трэба было ехаць далей, у гомельскім напрамку. Прышлося цягнуць скарб на Віленскі вакзал: ад Брэсцкага хадзі было больш за вярсту — па вуліцах Суражскай і Маскоў-

скай да Заходняга моста, потым па Бабруйскай, уздоўж чыгункі, відаць, там дзе цяпер прывакзальны сквер, калі толькі не было падыходу да цягнікоў з боку вуліцы Талстога (тады Мала-Георгіеўскай), што не так даўно знікла.

Ад Гомеля яны параходам дабіраліся да Кіева. Каліплылі па Сажы, Бунін быў у добрым настроі, паснедаў салам, крыху выпіў, з захапленнем гаварыў — думаў, што навала рэвалюцыі засталася недзе далёка. Але яна дагнала іх і ў Адэсе. Вера Мікалаеўна Мурмацава-Буніна запісала:

— ...Ужо адчуваю тую «беспаветранасць», што заўсёды бывае пры большавінах... Калі мы вырваліся з іхняга мілага раю, дык галоўнага радасці, радасці лёгкага дыхання перш за ўсё ахапіла нас. Я ўжо не кажу пра тое, што мы адчувалі ў Мінску, Гомелі і, нарэшце, у Кіеве, дзе было ўжо сапраўднае чалавечы жыццё... Большавікі ж прыносяць з сабою нешта новае, зусім нясцярпае для чалавечай прыроды.

Пабачыў гэтак «новае» Бунін і ў Адэсе. Спачатку працягваў свае «Акаянныя дні». А потым назаўсёды пакінуў усё былое, выбраўшы жыццё добраахвотнага выгнанніка.

Есць нешта дзіўна блізкае ў Буніне для тых, хто чытае ці перачытвае яго сёння, думачы пра яго лёс. Апошні рускі класік залатога веку, які сам бачыў сябе чалавекам і пісьменнікам мінулага, дваранскага стагоддзя, — ён быў у сваім мастацтве вельмі сучасным і жыў, пакутаваў, зведаў вяршыню славы і зняважы немачы і амаль што жабрацтва яшчэ —

або ўжо? — у межах нашага жыцця. Ён памёр у 1953-ім, у Парыжы, ноччу 8 лістапада. Дзень той у нашых календарых, зразумела ж, быў чырвоны.

У Францыі, дзе ён жыў з 1920 года, зорка ягонага пісьменніцкага лёсу не тое што не закацілася, не згасла, а наадварот, узшыла так высока, як гэта не бывала амаль ні з кім у такіх умовах і абставінах, і дасягнула сусветнай вышыні. А пісаў ён, міжвольны грамадзянін свету, толькі пра тое, што перажыў некалі як роднае і любое. Сярод гэтага люблага яму, на старонках рамана «Жыццё Арсеньева», засталіся і нашы мясціны:

— Я заўтра ад'язджаю...

Яна паглядзела спалохана:

— Куды?

— У Смаленск... Потым у Віцебск... у Полацк...

— Навошта?

— Не ведаю. Перш за ўсё —

вельмі падабаюцца словы: Смаленск, Віцебск, Полацк...

— Не, без жартаў?

— Я не жартую. Няўжо вы не ведаеце, якія прыгожыя некаторыя словы?

І словамі справа не скончылася, ён спраўды паехаў у тыя гарады, хадзіў, глядзеў на іх і на людзей, не ведаючы сам, дзеля чаго, нібы ў нейкім самамбурлічым сне, — і ўжо ведаючы падсвядома. Гэта вяло яго пісьменніцтва: яшчэ не распачатае тады, яно ўжо жыло ў ім і торгалася, прымушала трызніць... Ён напісаў пра гэта ў рамана. Зноў маладосць і ўсё, што ён любіў, было пры ім — тут, на чужой зямлі.

І зноў гэта ў яго адбіралі: пачалася вайна, немцы занялі Францыю, а потым рынуліся і

на яго радзіму. 3 чэрвеня сорок першага да восені сорок трэцяга не мог напісаць амаль ніводнага апавядання. А 1 ліпеня 1941 года запісаў:

— Не прыпомню гэткай тупой, цяжкай, гідлівай тугі, што нянец мяне ўвесь дзень. Прыгадалася вясна 19-га года, Адэса, бальшавікі — вельмі падобна на тое, што гняло тады... Як знарок, чытаю самыя горнія лісты Флабэра... Страшэнныя баі рускіх і немцаў. Мінск яшчэ трымаецца... Так, Ізноў «Акаянныя дні»!

Ён памыляўся, Мінск ужо быў чатыры дні як заняты. І, відаць, з тых лістоў Флабэра пра франка-прускую вайну міжволі перайшлі гэтыя словы ў бунінскі запіс пра Мінск. «Парыж яшчэ трымаецца», — піша там Флабэр. А потым гаворыць аб прычынах катастрофы сваёй краіны ў той вайне, — і Бунін мог бы паўтарыць гэта ў адпаведным кантэксте: «Усё было фальшывым: фальшывы рэалізм, фальшывая армія, фальшывыя крэдыты, нават шлохі, — і тыя былі фальшывымі!»

Як прагна, чуйна сачыў ён па звестках радыё за ходам вайны, угназдзіўшыся, быццам стары арол, на камяністай гары свайго Граса на поўдні Францыі і глядзячы адтуль на сучасны яму свет то з горыччу крыўды і страт, то з гордым, стрыманым пачуццём ірадыі і трыумфу!

Яго дзённік (13 ліпеня 1941г.):

— УЗЯТЫ ВІЦЕБСК. (Падкрэслена Буніным. — А. С.) Балюча. Як узялі Віцебск? У якім выглядзе?

Але вось ужо вясна, а за ёю і лета сорок чацвёртага. Вайна коціцца на захад. І руплівы «добры марак», як скажа ён пра сябе ўслед за мапасанаўскім героём у сваім апавяданні «Бернар», 73-гадовы Бунін ізноў у часіне творчай маладосці. Да «Цёмных алей» дабуляецца-

З Палессем заручаны

Кніга паэзіі Міколы Мятліцкага «Блаславенне», толькі што выпушчана ў выдавецтвам «Юнацтва», гэта своеасаблівае «выбранае» аднаго з адметных прадстаўнікоў цяперашняга пакалення саранагадовых. Вершы, напісаныя колькі гадоў назад, і тыя, што нарадзіліся нядаўна, аб'яднаны адзінай павяззю — любоўю М. Мятліцкага да роднага яму Палесся, зямлі працавітай і нерушавай, якая, на жаль, ужо стала і зямлёй радыяцыйнай.

Яго родная вёска Бабчы, што ў Хойніцкім раёне, — была ўжо вёска, яна ў зоне, дзе чалавеку нельга жыць. Аднак хіба можа змірыцца сэрца з такою несправядлівасцю, з такою накіраванасцю? І тое, што гаварылася паэтам пра родны кут, набывае ўжо іншы, больш трагічны сэнс: «За вёснамі маіх усіх гадоў ёсць вёска з горнімі іменем удоў; у збавіны, у пошуме бяроз стуманены слязоў жаноў лёс». А поруч — вымаўленае ўжо пасля Чарнобыля:

Кут мой бабытм, безабаронны
Зорыш пагаслых крыніц
вачыма.

Некаму ты —
Лучэзлая зона,
Сэрцу майму ты да скону —
Радзіма!

Паэт вядзе чытача на гэтую сваю радзіму, даючы мажлівасць яму пабыць там, дзе абывалася яго сталенне, дзе ён пачынаў усведамляць сябе сынам Бацькаўшчыны. Апошняя немалаважна, бо кніжка ў першую чаргу адрасавана чытачам так званай старэйшага школьнага ўзросту. На яго, гэты ўзрост, ужо абрынулася нямяла спанус лёгкага жыцця. Душы і розуму юнакоў і дзяўчат ачмурае масавая культура, эротыка і секс здрабняюць пачуцці, што не паспелі яшчэ атрымаць і тут ларатункам — сапраўднай літаратура. Як жа патрэбна такім жыццёвай, зямнага паэзія, ад першага да апошняга радка напоўнена спагадай, добром, чалавечнасцю.

Такая паэзія і жыве ў кнізе М. Мятліцкага. І ў верхах пра мінулы вайну, якую паэт ведае толькі па расказах старэйшых ды па кнігах, бо нарадзіўся ў 1954 годзе, але яна пастаянна напамінае аб сабе: «Мне ў сэрца грукае штодня, як падарожны ў зверы дома, мая падобнасць і радня — салдат з Айчынай Невядомы. І просіць цяха: «Адчыні. Я на марозе. Дай пагрэцца...» І адчыняю. І ў агні ўсё часцей палае сэрца». І ў творох, навіяных памяццю ўласнага маленства, што зведала «кунурузны хлеб»: «Мы збеглі з вёскі. Хвост чаргі далёка. І многія за намі ўслед бягучы. А памяць светлай даўнасцю галёнае, па гэты хлеб нас ставячы ў чаргу». І ў творох аб каханні, якое стала адзіным на ўсё жыццё: «Твая рана — мая рана. Мільгае чаіцы крыло. Чаму ў вазах палешуна зялёнай Віліі святло?».

А яшчэ — і найперш — у верхах пра Маці. Не ведаю, якой думкі наконце гэтага іншыя, а мне здаецца, што было б досыць адных гэтых твораў, у якіх жыве яго дарагая матуля, якая так заўчасна пайшла з жыцця, каб сказаць: М. Мятліцкі — сапраўдны паэт. Для памацавання думкі толькі адзін прыклад, з верша «Бяссмерце»: «Сэрца тваё... Я чуо, як яно тахае, збалеае, хворае, у чорных грудзях планеты. Няжю ёй, мама, маючы сэрца тваё, з арбіты сысці?»

Адначасова з «Блаславеннем» выдаецца «Мастацкая літаратура» выпушчана кнігу М. Мятліцкага «Палескі смутак». Яна і працяг «Блаславення», і як дапаўненне да яго.

— Не трэба нам дзяліць інтарэсы людзей на высокія і нізкія. Што ненармальна для чалавека, напрыклад, у эротыцы? А жахі, як сцвярджаюць псіхолагі, паліяваюць псіхафізічны стан асобы як моцная нервовая разрадка, інакш яны б не карысталіся попыткам.

— А як наконце жахаў дзеля жахаў? Неразумнае награванне забойстваў, гвалту, крыві?

— Гэта літаратура (ці фільм) «аднаго глытка». Чалавек, у якога змерзлі ногі, не будзе выбіраць колер шкарпэтак, каб сагрэцца. Калі ў спажывае існуе патрэбнасць штучна выпрабаваць сваё пачуццё жаху, бяздумна і без істотных затрат, ён будзе карыстацца паслугай, менавіта паслугай такой літаратуры.

— Адсколь вынікае, што ў кнізе чытач павінен «жыць» такім, якім ён ёсць на самай справе (па прыродзе), а не такім, якім яго хтосьці хоча бачыць — перавыхаваным, адшліфаваным. Натуральныя пачуцці чалавека — самае карыснае для літаратуры. Чаму, напрыклад, такім поспехам у свой час карысталася «Юлія, альбо Новая Эліза» Жана Жака Русо? Таму што пісьменнік уздзейнічаў на толькі што адкрытыя для літаратуры сентыментальныя «стрункі» тагачаснага чытача.

— Добра, давайце паспрабуем «прыжміцца» да нашай беларускай літаратуры і да пэўных яе ўзораў.

— Калі з вышэйадзначаных пазіцый падыходзіць да беларускай літаратуры, то карціна атрымліваецца не вельмі суцэльнай. Справа ў тым, што «сэбекошт» чытанні і спазнання беларускай літаратуры ніжэй «кошту» задавальнення інтарэсаў чытачоў. Назавём гэта «цікаўнай рэнтабельнасцю». Пагаршае становішча тое, што беларусы не ведаюць сваёй мовы.

— Для беларуса, які дрэнна валодае роднай мовай, цікаўна рэнтабельнымі былі б, мабыць, толькі карыкатуры з «Вожыка». З подпісам «Без слоў».

— Але ўсё ж такі абуджэнне нацыянальнай свядомасці ўзрушыла людзей, і гэта падштурхнула інтарэс да літаратуры.

— Я згодзен. Толькі сталаму чалавеку з усталяванымі поглядамі і звычкамі цяжка іх мяняць, таму да нацыянальнай самасвядомасці далучаецца ў асноўным моладзь. А моладзь знаходзіцца ў стадыі спазнання і пошуку. Ёй трэба і фантастыка, і дэтэктывы, і літаратура «аднаго глытка», якая б уздзейнічала на натуральныя пачуцці чалавека. На беларускай мове гэтага няма.

— Амаль няма. Есць «самвыдат», сёе-тое з'яўляецца ў беларускамоўных часопісах.

— Так, але беларускамоўныя часопісы вельмішасць насельніцтва не чытае, а яркія беларускамоўныя кніжкі на паліцах крамаў бачыць добра. Аднойчы ў кнігарні я чуў, як сталы чалавек вельмі гучна лаецца: «Нет, ну что сделали!» Аказваецца, яму карцела купіць зборнік замежнай фантастыкі «Планета малпаў», але ён не ведаў беларускай мовы.

Нядаўна выйшла кніга Гігевіча «Марсіянскае падарожжа». Прыцягальная вокладка: твар прыгожай жанчыны. Шмат хто ў краме гартаў кнігу. (Не ведаю, праўда, ці шмат яе набылі). Фантастычны раман «Не забывай пра дом свой, грэшнік» пабудаваны дыхотычна і прадумана. Тут у пацвярджэнне фактаў знойдзем не толькі энцыклапедычны зноскі, але і ноты песні, а для адчування істэрый, якая ахоплівае моладзь у творы, нават намалюваны з павелічэннем праз адну-дзве старонкі (каб уздзейнічаць на псіхіку чытача) знак фірмы «Адаманіс». Думаю, маляваць мне тут яго не варта?

— Не, не, працягвай.

— Сухая мова лекцый і падрабязных фактаў аб пачатку эры адманаў цалкам забівае жаданне дачытаць. Не выраतोўвае раман і перайманне фальшыва-жартаўлівых вясковых дыялогаў на трясняцы. Даўкія, ліпкія фразы хаваюць, як нябожчыка, і філасофскую праблему, якую імкнуўся ўзняць аўтар. І з усяго найбагацейшага набору натуральных пачуццяў раман выклікае толькі маркоту (ва ўсякім разе — у меланхоліка).

Тое самае можна сказаць і пра аповесць «Марсіянскае падарожжа» і дапоўніць, што тэма пра кіраванне грамадствам «галоўным камп'ютэрам» і пратэст асобы супраць гэтага настолькі заезджана, што проста няма сэнсу пераносіць яе на беларускую глебу.

— На беларускай фантастыцы, такім чынам, пакуль можна паставіць прочырк (калі не лічыць рускамоўнае). Твораў мала, і сітуацыя парадаксальная: наша фантастыка не ўдзельнічае ў цэласным літаратурным працэсе, а знаходзіцца дзесьці на водшыбе і быццам сама сабе здзіўляецца — з якой мэтай яна народжана... А што наконце беларускага дэтэктыва, то тут становішча зусім катастрафічнае, бо няма аб чым пісаць. Расследаваннем злачынстваў у нашай дзяржаве займаецца толькі міліцыя, а даверу да міліцыі мала. Таму няма даверу і міліцэйскім дэтэктывам. Без веры чытача ніякага саспенса і суперажывання дасягнуць немагчыма.

Іншым шляхам пры стварэнні свайго дэтэктыўнага трылера «Каханка д'ябла» пайшлі Шайбак і Клімковіч. Усе абставіны і варункі там выдуманія, ды так яўна, што адразу адчуваецца непраўдападобнасць.

— З адной крайнасці ў другую.

— Так, але калі пераадолееш і адкінеш пытанні да вострых вуглоў сюжэта, усё ж па-

ца, бывае, па некалькі апавяданняў у месяц. Сярод іх — шэдэўры, уражана ад якіх можа быць выяўлена ў тых жа словах, што і ад «Містралія», напісанага, як адзначалася ў парыжскай прэсе, са звычайным для Буніна «магічным майстэрствам, са звычайнай жудаснай сілай».

А ў дзённіку (9 мая 1944 г.):

— Першая гадзіна ночы. Устаў з-за стала — засталася дзіцяца некалькі радыоў «Чыстага панядзелка»... Увесь лог у танчэйшым тумане, далёна на небасхіле ружаваты бляск мора, цышынна... дзе-нідзе шчоўканне салаўёў... Госпадзі, падоўжы мае сілы для майго адзінокага, беднага жыцця ў гэтай прыгажосці і ў працы!

Менш чым праз тры тыдні запіс:

— Узяты Віцебск і Жлобін... Узятая Адаса, Радуюся. Як усё перавярнулася!

Яшчэ праз тыдзень, 3 ліпеня:

— Узяты Мінск.

Так, Мінск вызвалілі менавіта трыццаці ліпеня; усе, хто застаўся ў ім жывымі тады, на ўсё жыццё запомнілі, якім быў той дзень і што было з намі, дзецімі і дарослымі, — і вось што дзіўна: хай сабе нават познім вечарам, але таго ж самага дня ён сядзеў у сябе за сталом, у далёкім Правансе, пакуль яшчэ занятым немцамі, і пісаў гэта пра наш горад, выходзіць — і пра нас, тагачасных. А я раз напярэдадні ён напісаў самую кароткую ў «Цёмных аляях» навілу «Капліца», крыху больш за палову старонкі, але і ў ёй сышлося ўсё тое, што неадступна ішло ў памяці за гэтым самавольным выгнаннікам заўжды і паўсюды: дзяцінства, сядзіба, лета, каханне і смерць.

Усё мінулае, далёкае і роднае набліжалася. І ён пісаў пра гэта, пра сваё — і старым правапісам. У 1950-ым, за тры гады да свайго канца, ён падаў экзэмпляр «Цёмных аляяў»

княгіні Зінаідае Шахаўскай з такім аўтографам: «Дэкамерон» быў напісаны ў час чумы. «Цёмныя аляі» ў гады Гітлера і Сталіна — калі яны стараліся жэрці адзін аднаго».

Ці хацеў ён вярнуцца на радзіму? Некаторыя сённяшнія патрыёты, асабліва з самых заўзятых, што зараз у глыбокім шоку ад распаду імперыі насілля (яны кажучы: «Дзяржава!» — і ў позірку іх з'яўляецца штосьці хваравіта-распаленае) — патрыёты гэтыя не стамляюцца пісаць: не толькі хацеў вярнуцца, а ўжо, маўляў, ледзь не сабраўся, але праклятыя касмапаліты адгаварылі. А ён, зразумела, хацеў — як усакі мастак, які толькі аб радзіме і пісаў на чужыне. Але ведаў і іншае. Гаварыў з абурэннем, паслухаўшы маскоўскае радыё:

— Ехаць у такую подлю, хлуслівую краіну! — А навошта? Старасць тых, хто ацалеў (і жанчыны, з якімі калісьці), могілкі ўсяго, чым жыў...

Гэтага ён бачыць не хацеў — як і таго, што яму «магло быць ад Жданова і Фадзеева».

І ён не вярнуўся.

Цяпер глядзіце самі: спярша ён жыў і пісаў у сваёй «царскай» Расіі, пры тым самым «самодержавіні», якім нас падохалі са школьных гадоў, і пры тым самым рынку, якім нас сёння паховаюць (хоць мы і без гэтага яго баімся). Потым даваўся пабачыць рэвалюцыю, жыць пры бальшавіках і без рынку; ва ўсякім разе, ужо ішло да гэтага, да сацыялізму. Далей — эміграцыя, жыццё ў «капіталістычнай» краіне, значыцца, у суцэльным рынку. А пасля вайны, калі ён апынуўся адначасова і ў эміграцыі, і ў акупацыі, — шмат чаго там было (не было адно бальшавікоў). І нарэшце ізноў мір, аднак па-ранейшаму

чужына, да таго ж, старэчыя хваробы, беднасць, і што ні напішаш — усё можна неяк прадаць, але доўга з гэтага сытым не будзеш.

Самае цікавае, што на працягу ўсяго жыцця ён пісаў усё лепш і лепш. А ў 1933 годзе першым з рускіх пісьменнікаў атрымаў Нобелеўскую прэмію, самую пачэсную прэмію сучаснасці — раней за яго мог атрымаць яе толькі Леў Талстой, які загадзя адмовіўся, прапанаваўшы аддаць гэтыя сродкі духаборам. Неверагодна — і сам Бунін так і не зразумеў, чаму, — але праз два-тры гады ад болей як семсот тысяч франкаў у яго нічога не засталася, ён не паспеў набыць і свайго дома.

І вось тут ужо нікуды не дзецца ад пытання: а на што ж ён абапіраўся? І не толькі ў тых ці іншых умовах, а наогул?

Апошнім часам мне ўсё часцей думаецца пра гэта, асабліва калі я чытаю тыя ягоныя старонкі — дзённікі, успаміны, якія раней нам ведаць не дазвалялася. Між іншым, мне здаецца, я тут не адзін, бо не думаць пра Буніна, пра яго кнігі і лёс не маглі ў свой час і тыя з нашых беларускіх пісьменнікаў, хто ў сваёй творчасці, так сказаць, тыпалагічна набліжаецца тымі ці іншымі рысамі да гэтага майстра. Тыя, хто свядома ці не, але адчуваў патрэбу дыхаць у атмасферы бунінскага пісьменніцкага свету, дзе такі моцны менавіта мастакоўскі пачатак і дзе багацце фарбаў, пластыкі, напружанасць прыроднага жыцця цесна спалучаецца з інтэнсіўнасцю і драматызмам жыцця інтымных чалавечых пачуццяў. Гэта, на маю думку, прыкметна ў лепшых творах Міхаса Стральцова, Вячаслава Адам-

чынаеш сачыць за героямі, узнікае жаданне даведацца, што будзе далей.

— Тым больш недарэчным з'яўляецца заканчэнне. Мора крыві і трупаў. А галоўная героіня Магда, якая прыклала столькі намаганняў, каб адшукаць карону і адпомсціць за брата, адным лёгкім узмахам рукі выклікае маланку і забівае ворагаў. Узнікае пытанне — навошта ёй спатрэбілася заварваць усю кашу, раз яна такая ўсемагутная чарадзейка?

— Так звычайна ў казках бывае.

— Трылер наскрозь прасякнуты настаўленнямі: мы, беларусы, не беларусы, а «Бэ-э-э-э-Эраўцы». Ды самі настаўленні не паслядоўныя, і сюжэт, які як ні дзіўна, перакрэслівае іх. Галоўны герой Дамінік, барацьбіт за наша адраджэнне, заяўляе: «Я трымаў яе (карону. — С. М.) у руках — святы сымбаль нашага адраджэння. Яе ўкралі ў Вітаўта, у майго народа, і з гэтага пачаўся заняпад, які доўжыцца і па сёння. А я даў сабе слова, што яна вернецца, і ўваскрэсне Вітаўт, які ўскладзе карону і, як кароль, паядзе ў «залаты век». Карона — гэта той сымбаль, якога сёння не стае нам, каб узняцца і перамагчы. З кароны пойдзе нашае адраджэнне...»

— Суцэльная рыторыка! Але я цябе перапыніў...

— Дамінік забірае карону і збягае, як высветлілася, са сваёй напарніцай-літоўкай, якая не лічыць беларусаў за народ. Так што невядома, на каго ён «працуе».

— Да таго ж, за ўвесь твор ён столькі разоў схлусіў...

— І ўсё ж такі трэба прызнаць, што трылер — з'ява незвычайная і патрэбная. Першая ластаўка для чытача, які не любіць, ды і не хоча «глыбока капаць».

— А самі не станем мы такімі, як гэты чытач?

— Хто ведае...

Сяргей МІНСКЕВІЧ.

чыка, Янкі Брыля, Алеся Жука, Івана Пташнікава.

Дык на што ўсё ж абапіраўся Бунін?

Адкрыта пра гэта ён быццам бы нідзе не напісаў. Але аднойчы, выступаючы ў Парыжы з прамоваю аб суайчынніках, пісьменніках, якія па свёй волі развіталіся з радзімай, каб не толькі выжыць, а і выканаць пэўныя духоўныя абавязкі, ён сказаў:

— Сапраўды, дзейнічалі мы, нягледзячы на ўсе нашыя чалавечыя падзенні і слабасці, ад імя нашага Боскага вобраза і падабенства.

Сонца яго жыцця ўжо стаяла невысока. Куды падзелася, куды сышло ўсё тое, чым ён яшчэ быў поўны ў саракавыя гады, калі, скончыўшы апавяданне «Генрых» і зразумеўшы сваю ўдачу, ён бегаў па пляцоўцы каля дома ад радасці? І дзе тыя дні і думкі, што ішлі за ім у «водах многіх», калі ён, выходзячы на палубу, кідаў за борт, у Індыйскі акіян, працятаныя кнігі?

— Я быў разумны, разумны і зараз, таленавіты, загадкавы чымсьці Боскім, што з'яўляецца маім жыццём, сваёй індывідуальнасцю, думкамі, пачуццямі — як жа можа стацца, што гэта знікне?

У той лютаўскі дзень яму крыху нядужылася, паднялася тэмпература. «Сонечна», — адначай ён, бо ў сонечныя, асабліва летнія сухія дні яму працавалася лепей за ўсё. Сёння ж, відаць, было нядобра. Але запіс ён скончыў цвёрда, з характарам:

— ...Каб гэта знікла? Не можа быць!

Вось і ўся гісторыя, якую мне хацелася тут збольшага пераказаць.

Аляксандр СТАНЮТА.

В. ЗАКРЭУСКІ.

МЫ КРЫЖ ПРАЗ ВЕЧНАСЦЬ ПАНЯСЁМ

Васіль ЗУЁНАК

Камусьці ж гэта замана,
Нібыта разгадаць рэбус:
Ці будзе нябесная манна,
Ці голад падцягне рэбры!

Як быццам — з людзей смяюцца
Экраны і радыёхваля:
Пытаньні рэвалюцый
І хлеб, і сэнс пахавалі.

То абяцваюць, то страшаць
Лідэры наперахопкі, —
І ля кароны манаршай
Сыходзяцца болю кропкі.

Адзін аднаму выносяць
Тастаментныя рэпрызы,
І людзі ўжо есці не просяць,
А толькі глядзяць тэлевізар.

Які там яшчэ глядытар
Выскачыць на арэну! —
І ўжо, як аратар, араты
Палітыкуе трохзменна.

І сеюцца, сеюцца словы,
І коцяцца словы па полю...
Трашчаць у людзей галовы
З дзяржаўнага перапою...

За што! — я думаю, — і за якую ласку
Мне шчасце выпала пабачыць гэты дзень!
Яно цяпер — усё радзей, радзей,
І вось — выпадак, а хутэй што — казка.

Быў час пахмурны, з'едлівы, асенні, —
Душа не дагукаецца душы.
Мой бор згібелы згадкі варушыў:
Ці аблясенне тут ці аблысенне!

І раптам сонца вырвала палянку
З абдоймішчаў астуднага быцця.
І ўбачыў я: шчаслівае дзіця
Вяло між хвой сівелую сялянку.

Падказвала дзяўчынка, дзе грыбы
Схаваліся пад шыгаллем, а бабка
Дзівілася і войкала. І зябкі
Дзень адступаў у зараснік рабы...

І ўсё ж не гэта бабку прывяло —
Пільнейшы клопат мела на прыкмеце, —
Паказвала, куды ісці, а вецер
Руку заломваў ёй, нібы крыло.

Сцяжынкай, як па кладачцы, ішла,
На грунт нагой ступаючы нясмела,
Ішла — а цемра перад ёй гусцела:
Сляпою падарожніца была.

Адкуль яна — з суседняга сяла
Ці мо здалёк прыехала! — не знаю.
Але сустрэча іх зьяла лясная:
Бярозу бабка моўчкі абняла.

Стаялі дзве сяброўкі ў ціхім жалі —
У восені на камым беражку.
А за смугою — працягнуць руку —
На ўзгорак могілкі выходзілі крыжамі.

Не знаю, што сказала ёй бяроза,
І што шаптала бабка, — не пачуў.
Я толькі здагадаўся, што сачу
За мігам шчасця на зямным парозе.

Я зразумеў, дзе ўсіх часоў пачатак,
Дзе несмяротным застаецца ўсё,
Калі мы крыж праз вечнасць панясём —
Хто над асобнай, хто над брацкай хатай...

«Ну вась і развіталіся...» — ступіла
Да ўнучкі бабка, а бяроза ўслед
Глядзела, як пытала цэлы свет:
«Дык дзе ж і праўда і твой сэнс,
магіла!..»

«Запіс 1988-га года...»

Ад эпох, ад сусветных сюжэтаў
Не адрокся, — былы размах:
З таго свету голас паэта
Носіць радзім па дамах.

Покуль верш мы выводзім на рынак
І духоўным рыззём трасём, —
Як анёл, над грэшнай сябрынай
Пралятае Сцяпан Гаўрусёў.

Як гукае: «Здарова, хлопцы!..
Што вы ўсё аб нікчэмных рублях!
Не прадаецца, хлопцы, падробцы, —
Аб сусветных давайце баях!..»

Паўтарае радыёхваля
І радок, і паветра глыток, —
І не мы яго пахавалі —
Ён нас кліча на новы віток.

Пругка дыхае эпіс на плёнцы,
То лагодна, то гнеўна гучыць:
«Абаронцы вы ці абіронцы!
Стрыжні вы ці старыя карчы!»

Падперазаны гнуткай пілою
З бацькам крочыць хлапчук у лес...
Як у люстра, глядзіцца ў былое
Мудрай прышласці этнагенез.

Рассыпаюцца ў тло куміры,
Пустацветных эпох бакні.
А паэта дума ў эфіры
Напраткі ляціць праз вякі.

Пад крылом прамільгнула Еўропа,
Вось ужо і над Афрыкай верш...
Як жывецца ў сусвеце, Сцёпа,
З кім там райскую чарку барэші..

«На раздарожжы, маці-айчына,
Колькі стаяць яшчэ лёс табе судзіць
І, як ахоўнік-анёл, за плячыма
Д'ябал нашэптае па-блазенску будзе!

Колькі шляхоў было — ты не лічыла!
Колькі — не райскіх — крывавага,
у брудзе!..» —

«Точаць падваліны нелюдзі-людзі —
Неба абрынецца не без прычыны.

Розуму з думак дурных не прыбудзе,
Нельга душы накармаць мерцаючайнай.
Не заспяваюць з-пад каменя грудзі,
І пустату разбудзіць немагчыма...»

ЦІ ДУМАЛІ вы часам аб тым,
якімі нас, людзей, бачаць з
вышыні птушкі? Безабаронны-
мі, як яны самі, калі ў іх ля-
ціць камень ці калі яны трап-
ляюць у клетку і пазбавлены неба? Нік-
чэмна дробнымі, мізэрнымі, бы мурашы
на лясной сцяжыне?..

Іншы раз, затрымаўшыся ля вакна на
дзiesiąтым паверсе нашага праектнага
інстытута, дзе працую чарчэжнікамі, я
гляджу ўніз на прыпынак і тады думаю:
якімі нас, людзей, бачаць з вышыні
птушкі, калі нават адсюль, з дзiesiąтага
паверха, тралейбусы і аўтобусы здаюць
ца паслухмянымі цацкамі ў руках дзіця-
ці, а пасажыры — алавянымі салдаціка-
мі, з якімі мы гулялі ў маленстве, склад-
ваючы іх на ноч у кардонную скрыначку.
Так, вышыня мае ўласціваць пера-
ўтвараць нават аграмаднае ў нешта та-
кое мізэрнае і слабое, што міжволі па-
чынаеш сумнявацца, ці такое яно вялі-
знае сапраўды. Гэта агульнавядома. Ну, а
якімі мы бачым самі сябе зблізку, калі
мы побач адно з адным?

Жыў-быў пісьменнік. Шмат хадзіў па
зямлі, шмат бачыў, запамінаў. Шмат на-
пісаў кніг. Усе ягоныя кнігі былі напіса-
ны толькі дзеля таго, каб у рэшце рэшт
ён змог смела заявіць на ўвесь свет:
«Чалавек — гэта гучыць горда!» Пасля
пісьменнік памёр і стаў класікам.

А вась вам гісторыя, якая не трапіла
ў газеты, на тэлебачанне, нават на ня-
стомныя языкі базарных гандляраў, —
гісторыя праўдападобная ад пачатку да
канца і, пэўна, таму нічым асаблівым не
адметная. Адбылася яна са мной і майм
сябромком у непгадоўлівы лістападаўскі
вечар. Вы, несумненна, ведаеце такую
апошнія дні лістапада, калі восень быц-
цам і скончылася, ды зіма яшчэ не на-
дшыла, і пануе ў прыродзе нейкае без-
зладдзе: уранку тонкім пухам кладзецца
снег, апоўдні ад яго застаюцца шэ-
рыя лужыны, а надвячоркам успыхне на
слізкім асфальце млявае, халоднае сон-
ца і вокамігненна ўвесь свет патанае ў
туманнай чорнай дрымоце.

Што з гэтай гісторыі вынікае — не ра-
шаюся сцвярджаць, хай кожны сам ро-
біць высновы, бо — колькі нас, столькі
і меркаванняў. Штосьці заяўляць, аб-
вешчаць на ўвесь свет — справа няў-
дзячная, а часам і рызыкоўная. Гэта мо-
гут дзаволіць сабе хіба толькі класікі.
Дык вась. Я спускаўся па лесвіцы і
бачыў, як да прыпынку падкаціўся тра-
лейбус. Зрэшты, не падкаціўся, а нека-
стмлена выпаўз з тунелю — з жоўтымі
фарамі, з галавы да пят мокры, з туж-
лівай сінняй паласой наўзбоч, забраў па-
сажыраў, сціснуў дзверцы і гэтак жа
стмлена пакаціўся-папоўз далей, неў-
забаве знікшы ў тумане. Я застаўся на
прыпынку сам-насам з ліхтаром,
шчыльненка абклееным, а хутчэй туж-
жанька абкручаным папаровымі стужка-
мі аб'яў: «мяняю, куплю, прадаю...»

Словы гэтыя апошнім часам сталі ці не
больш папулярныя, чым зусім нядаўна
«перабудова, дэмакратыя, публіч-
насць...»

Калі б які-небудзь порсткі аспірант
сабраў з двух дзiesiąткаў слупоў і пра-
аналізаваў усе гэтыя «мяняю, куплю,
прадаю...», а пасля выклаў бы на папе-
ру з уводзінамі, галоўнай часткай і зак-
лючэннем, ён, бадай, мог бы з гэткай
працаю смела стукнуцца ў любы наш НДІ

КУПЛЮ ВОЛЬНЫ ЧАС, ці Праўдападобная гісторыя з гадоў перабудовы

эканомікі (балазе, яны надта ж густа па-
селяны па зямлі нашай). Колькі неацэн-
най навуковай і архісакрэтнай інфарма-
цыі закладзена ў гэтых шэранькіх аб'я-
вах, за якой калісьці ганяліся лепшыя
агенты варажых дзяржаў, каб зразу-
мець наш загадкавы характар, нашу ду-
шу, наш настрой. Тут, між радкоў гэтых
аб'яў, — усё наша жыццё, як на далоні:
чаго прагнуць, чаго чакаюць ад жыцця,
аб чым мараць, што ненавідзяць і ад ча-
го стаміліся ўсе мае суграмадзяне і су-
айчынікі. Які ўдзячны матэрыял прапа-
дае!

У гады майго дзяцінства працвітала
наплотная і насценная літаратура, аў-
тарамі якой былі хлапчукі: «Таня плюс
Ваня — любоў». Альбо: «Вася і Толя —
дурні абадва». Рэдка ў якім пад'ездзе,
рэдка на якой сцяне ці дрэве не было
гэтых шэдэўраў, і да іх ставіліся, трэба
сказаць, па-жыццёваму проста і спа-
койна, прымаючы іх як выдаткі нашага
выхавання і густу. Ды гады мяняюць
жыццё і патрэбы, і гэтай, ужо гістарыч-
най, літаратуры давалося ступіць, а ў
некаторых мясцінах і наогул знікнуць
— на змену прыйшла іншая літаратура,
больш змястоўная, з практычным ухі-
лам: гэтыя самыя аб'явы на слупах. До-
бры прыклад падалі калісьці нашы пад-
шыванцы!

Дзеля чаго я гэта? А дзеля таго, што
адна з аб'яў прыцягнула маю ўвагу:
«Куплю вольны час. Тэлефанаваць з 19
да 20». Вось і ўсё, што было напісана
шарыкавай ручкай на лістку паперы.
Тэлефон, як і належыць, прыпісаны
ўнізе, а яшчэ імя: Вадзім Мікалаевіч.
Ліха яго ведае што! Ці магчыма такое?

ва. Ды ўсё ж дапытліваць перамагла.
Я запісаў тэлефон, імя, дачакаўся тра-
лейбуса і паехаў дадому. Каб хоць
чым-небудзь бавіць час у дарозе, вы-
рашыў пафантазіраваць. Дапусцім, гэ-
та аб'ява не жарт. Чаму тады мне не
прадаць свой вольны час, яго ж у мяне
гаць гаці?! Хто ж я такі? Прозвішча,
імя, прафесія... Аляксандр Сяргеевіч
Аўдзей, трыццаць пяць гадоў, чарчэж-
нік, захапленны ням... Быў жанаты, але
развёўся (не сышліся характарамі). З
жонкай застаўся сын, яму зараз гадоў
дзiesiąць. Усё. Гм... Гэтай сціплай інфар-
мацыі не хопіць, бадай, і для міліцэй-
скага пратока. Вось табе і на! Пра-
самога сябе мне і сказаць няма чаго!
І гэта за трыццаць пяць гадоў! Я чы-
таю кніг менш, чым бы мне хацелася,
затое фільмаў гляджу больш, чым ха-
целася б. Тлумачэнне тут простае —
чытанне вымагае намаганняў, а кіно,
часцей за ўсё, асабліва апошні час, —
аніякіх. Пакладзі вочы зручней перад
экранам ды пазяхай ціхенька ў кулак,
пакуль у тым, амерыканскім, жыцці ўсіх
не пазабіваюць, не пагвалцаць ці не
запалохаюць якім-небудзь страшыдлам.
Цяжка, пэўна, жывецца той Амерыцы!
Але іншага кіно ў нас зараз проста ня-
ма, а калі што і выскоквае на экраны з
айчынага кіно, дык розніца толькі ў
тым, што іхняга дэтэктыва, гвалтаўніка,
монстра завуць Джонам, а нашага —
Іванам.

Музыка... Тут, нібыта, парадак быў і
застаецца: «Взвейтесь кострами, синие
ночи...» Гэта — у школе: акуратныя
дзяўчынкі і хлопчыкі ў пурпуровых га-

норме быццам. Але ж не музыкай адзі-
най жыве чалавек!

Чытаць газеты, часопісы... Але ж гэ-
та тое самае, што глядзець фільмы жа-
хаў. Праўда, там, у кіно, ведаеш, што
нікія Кінг-Конгі альбо Сквіцы да цябе
не дацягнуцца, а ў нашым жыцці ава-
рыі, бойкі, рабаванні, мітынгі, пера-
стрэлкі так і прагнуць уцягнуць і цябе
ў статыстыку пацярпелых. Спрабаваў
думаць аб сэнсе жыцця, але штотаз
шляхам элементарных разваг усё сыхо-
дзілася да аднаго: як выжыць у гэтых
варунах. Сапраўдным пракокам ака-
заўся той, хто калісьці вывёў прасцен-
кую ісціну жыцця: «Дзень мінуўся — і
дзякаваць Богу».

Пра тэлебачанне гаворка асобная. Як
ні спрабаваў прыстасавання да ягоных
праграм, уразумець іх важнасць — не
знайшоў у сабе ні сілы, ні волі, ні ця-
пення. Па ўсіх каналах зранку да веча-
ра — бясконцы серыял па матывах
твораў Гоголя, але на сучасную тэму:
«Як пасварыўся Барыс Мікалаевіч з Мі-
хаілам Сяргеевічам». Усё прадачыў,
усё прадуглядзеў класік!

Я амаль не куру. Амаль азначае вась
што: набіраю ў рот дыму і выплёваю
яго воблачкам. Забава? А што рабіць?
Па-сапраўднаму курыць не хочацца. З
дзяцінства не навучыўся, а пасля неж
усё часу не было. Але я дзіця свайго
часу: калі выдаюць талоны — трэба іх
атаварваць. З гарэлкай — тое самае.
Спачатку выкупліваў і ставіў пляшкі ў
шафку. Але ж — колькі можна калек-
цыяніраваць? Ды ўсё ж занятка — па-

Валерый НЯХАЙ

Перакладаючы Івана Франка

Гавару з прарокам Майсеам,
Расступаецца мора, як суша.
А загоны пустыя — сеам,
І маўчаць здзіцэлыя душы.
Прысягай, хваліся, клянися—
А жыццё пячэ, нібы чэмер...
Як той свет: ні запросін, ні выйсця...
Хоць бы ты — як у даўнім калісьці...
Хоць бы я — ранейшы — сасніўся...
Пустата. І нікчэмнасць...

Сын рабіна — Рабінзон —
Адкрыў адзіноцтва ўцеху, —
Яе нам пакінуў, як сон,
А сам у Ізраіль з'ехаў...

Сказаў я вось так — і стаю,
Як пры пыталніку клічнік:
Прабачце за вольнасць маю
На ніве этымалагічнай.

Што «Робін», што «рабін», што «раб» —
Я ўсё разумею дакладна, —
І цадзік, і цар, і міраб—
Скідаю мундзір парадны.

Мне толькі ты, Рабінзон, —
І вера, і выпрабаванне,
І з радыяцыйных зон
Апошнія ўратаванні.

Касмічны наш карабэль,
Зямля наша дарагая, —
І Рабінзон за рубель
Плацкарту мне аберагае.

Ляці — не пытайся, куды, —
Ляці — да сваёй адзіноты,
Напіцца чыстай вады
І высмагнуць чыстым потам...

Што новага свету патоп:
Ці скон, ці ўваскрэсенне — сведчыць!..
Чарнобыльскі ізатоп
Згарае апошняю свечкай...

І некага ўжо спытаць:
Ці гэта кара такая! —
Лячу, каб нашчадкаў дагнаць
Ці продкаў пераганяю!

За мяне схавацца немагчыма
Тым, хто здрадзіў маці і Айчыне,

Хто змяняць душу яе і мову
На карону царскую гатовы.

Я не з вамі, хто ў любові клянецца,
А назаўтра д'яблу прадаецца.

Я не з вамі, хто, як на рулетку,
Ставіць свой рыштунак партбілетны.

Я не з вамі, хто мяне наважыў
На пайкі чыноўныя разважыць.

Я не з вамі, хто вучыць народы
Прэ нахабна, — я не з той пароды.

І не стойце хіжа за плячма:
За мяне схавацца немагчыма.

Сэрца

Так і не ўдалося разгадаць
Формулу ці дотык не адвергнуць:
Каб камочак гэты мне аддаць
Змог усю касмічную энергію...

У свеце ўсё было, і ўсё прайшло.
Які там круг, якая там арбіта —
Апошняя ці першая адкрыта!..
Мінулае яшчэ не прарасло,
А будучае ўсё — даўно забыта.

гаманіць з гарэліцай — не прыжыўся:
разам са мной раніцаю прачынаўся
галаўны боль і гідлівасць да сябе.

Філармонія, тэатры... Ах, ці любіце
вы тэатр? Я пытаюся ў вас: ці любіце
вы тэатр, як любіў яго я... Даруйце
мне гэтае невялікае запавычанне (аўта-
ра гэтых радкоў не памятаю), прытым
згаданае тут не даслоўна (яшчэ раз
даруйце!), але я проста вымушаны пай-
сці на гэта, бо тое, што цяпер назы-
ваюць тэатрам, часцей за ўсё нешта
сумнае, непраўдападобнае, а зрэдку
і звышсексальнае, што... І мне
нічога не застаецца, як гаварыць аб
сваёй любові да тэатра ў мінулым часе.

Заставаліся жанчыны, але і тут мяне
чакала расчараванне: калі даходзіла да
Самага Гэтага, вочы мае падкладвалі
мне такую свінню, што я быў гатовы
ўласнымі рукамі выкалаць тэя вочы.
Уявіце сабе: у абдымаках жанчына з ру-
жывымі аксамітнымі шчочкамі, аксаміт-
нымі вочкамі, з грудкамі, што нагад-
ваюць двух галубкоў, якія вытыркаюць
ца з гнязда ружовымі дзюбкамі... А во-
чы мае робяцца раптам звышвядушчымі
і бачаць маю былую жонку, вушы мае
пачынаюць чуць яе прыглушанае бур-
катанне... Ува мне ў тое ж імгненне аб-
рываўся сэрца і ўся мая кар'ера ка-
ханка на гэтым канчалася.

Вось і атрымліваецца, што вольны
час мне не патрэбен, а непатрэбную
рэч лепш прадаць, пакуль на яе ёсць
пыт.

Дома, пасля вячэры, не стрымаўся,
пазваніў.

— Выбачайце за турботы, я па аб'яве
Вадзіма Мікалаевіча.

Недзе там памалічалі, а пасля адказа-
лі — нека без пэўнасці і са здзіўлен-
нем:

— Па аб'яве Вадзіма Мікалаевіча?..
Ах, так, так, даруйце. Пачакайце хві-
лінку, я паклічу.

Мінула хвілін пяць, потым у трубцы
прагучала:

— Слухаю вас.

— Вадзім Мікалаевіч, я па аб'яве.
Магу прапанаваць вам... сёе-тое...

Сказаць «вольны час» у мяне не ха-
піла духу. Цяжка ўваходзіць у наша
жыццё навука і яе дасягненні.

— Зрабіце ласку, скажыце больш
канкрэтна, што вы можаце прапана-
ваць?

Голас гучаў спакойна, нават нека б-
дзённа, нібыта гаворка ішла аб прода-
жы крэсла. Я трохі падбадзёрыўся.

— Вольны час, — сказаў я. — Хіба
вы не пісалі пра гэта ў сваёй аб'яве?

— І пра гэта таксама пісаў, — быў
адказ.

Цяжка сказаць, на каго я быў падоб-
ны ў гэтую хвіліну. Сто супраць адна-
го, што сам сабе я не спадабаўся б.
Сядзець дома ў зручным крэсле і раз-

важаць аб продажы вольнага часу, аб
дасягненнях навуцы, сам-насам рада-
вацца цішыні, калі сам сабе гаспадар і
ўласнай фантазіі няма межаў — гэта
адно. Цяпер жа, калі ўзнік рэальны су-
размоўнік, хай і тэлефонны, які, аказ-
ваецца, сапраўды зусім сур'ёзна гатовы
гаварыць аб сваёй аб'яве... Я ці то раз-
губіўся, ці то спалохаўся... Стаю моў-
чкі з тэлефоннай трубкай у руцэ, пера-
ступаў з нагі на нагу, ліхаманкава пры-
кідваў, што і як сказаць. Можна, паклас-
ці трубку і забыць усё гэта? Таксама
выйсце. Дарэчы, ён сказаў, што «і пра
гэта таксама...» Значыць, існуюць аб'явы,
у якіх гаворка ідзе пра нешта іншае?
Пэўна, таксама нешта гэтакае... Цікаў-
насць другі раз падштурхнула мяне і
я вырашыў абавязкова спаткацца з гэ-
тым незвычайным пакупніком.

— Вось і добра, — сказаў я як мага
бадзёра. — Давайце сустрэнемся, па-
гаворым. Навошта адкладваць, праўда?
Чым будзеце плаціць: рублямі ці вэ-
лутай?

— Мне падабаецца ваш аптымізм,
але што тычыцца аплаты, дык павінен
вас расчароваць: аплата рублямі. На
валюту ідзе іншы тавар.

— А ці нельга даведацца, што гэта
за тавар? Раптам ён ёсць і ў мяне? —
Я адчуваў, як мяне ахоплівае азарт.

— Калі ласка — міласэрнасць, дабры-
ня. У крайнім выпадку — цяргімасць.
Калі ў вас ёсць такі тавар — калі ласка,
атрымаеце валюту.

Ён вар'ят! — прабегла думка. Дзе ён
у нашы дні знойдзе міласэрнасць, да-
брыню, цяргімасць? Ды ані за якую
валюту, нават тройчы канвертуемаю!
Колькі яе засталася на шарыку нашым,
гэтай дабрыні, міласэрнасці? Зірнуў на
сваю раскрытую далана і горка пас-
міхнуўся. Добра, проста выдатна, калі
дабрыня кожнага з нас лёгка памесціць-
ца ва ўласнай жмені.

— Чаго ж вы змоўклі?

Далёкі голас Вадзіма Мікалаевіча
вярнуў мяне да размовы. Каб не вы-
даць сваёй разгубленасці, я хуценька
адказаў:

— Прыкідваю час сустрэчы. Калі вам
зручна?

— Ну, скажам, заўтра ў шэсць гадзін
вечара?

— Згода, — адказаў я.

— Запішыце адрас. Гэта клініка, вам
давядзецца прыехаць да мяне на рабо-
ту.

— Мне ўсё роўна.

Ён назваў адрас і дадаў:

— Знойдзеце мяне ў пятым корпусе, на
другім паверсе, у кабінце нумар пяць.
Прыкіньце, калі ласка, дакладную коль-
касць вольнага часу, які вы мне прада-
даецеся прадаць. Скажам, за месяц.
Каб не займацца падлікамі ў мяне. І, вы-
бачайце, я спынаюся. Да заўтра!

Дух, не абвержаны цвікамі,
Ляціць у вечным вымрэнні.
А ты — прыціснуты вякамі,—
Ты ўстаць наважыўся з каленяў!

Плоць аб зямныя сутарэнні
Па-рабску разбівае сілы.
А ты — адольваеш старэнне
Халодным подыхам магілы.

Чыясьці дагарэла зорка,
Ці новая ўзышла над светам,
Каб з небыццём парваць гаворку.
А ты — што знаеш ты аб гэтым!..

На беразе рыбацкіх успамінаў...

Сяргей Законнікаў, мой сябра і паэт,
Дзіця Азёрнай Віцебскай Краіны,
Расказвай, як рыбацкі этыкет
У іх аформлены наменклатурным чынам.

Калі акунь трапляе не на ўздзіў,
А так сабе — фунтова-паўфунтовы —
Рыбак зазначыць: «Клюнуў брыгадзір»,—
І паллюе — на шанец адмыслы.

Дырэктарам тут хрысціцца судак.
Калі ж карась у човен скокчыць з раскі,
«ЧВА», — як вяслом прычмокнае рыбак:
«Часовы выканаўца абавязкаў...»

Бывае найвялікшая з фартун —
Шчупак пудовы альбо сом-дрымотнік,
І леска завініць у сотню струн —
Крычыць рыбак: «Папаўся
партработнік!..»

...Стаю каля былой сваёй ракі —
На беразе шчымлывай, вечнай раны:
Калісьці тут — малыя рыбакі —

Мы ў брэдзень бралі карма-ветэрана,
У венцер запрашалі шчупакоў,
У падвалочку галаўнёў ганялі,
Цягнулі сець на платок і лінёў,
Татухай уюноў тапталі з тапі,—
Без пахвальбы скажу: бываў улоў —
Маглі б нам пазайздросціць віцябляне!..

Я помню, як заглушку, нібы кляп,
Крыніцы ў горла ціснулі з цэменту,
Гарлаці: «Не прабілася хаця бл.» —
Душылі без ніякіх сентыментаў.

А жыла вырываўся бруей,
З вачэй змывала злеую катаракту, —
Так утаймоўвалі цэментнаю браней
Праз трыццаць год чарнобыльскі рэактар.
Ды розніца была: тут надыйкі
Смерць устала, а тады ў крыніцы
Жыццё глушылі. І ўсплывалі ніца,
Як шчупакі, цэменту языкі...

Няма даўно ўжо Талінкі ў мяне,
І Нача — у канаве-дамавіне.
Ды страшна: як чужога, абміне
Без мамы вёска і не ўзнае сына.

Пагаслі пад зямлэй — няма крыніц,
Што рэчку рыбную вадой з глыбін
палі, —
Яшчэ страшней: пад гнётам камяцін
Прадаць душу сваю бязроднай сіле.

Адночы і на ўсё жыццё ўявіць,
Што «паляпшалнік» ты — «меліратар»,
І кроў зямлі жывую прагна піць,
Зяроў і птушак розуму вучыць,
Людзея ад бездухоўнасці лячыць,
Не заўважаючы, што сам душой
гарбаты...

Забудзе вёска — вінаваць сябе,
Сябе клянці, сябе клянці ганебна.
А ты забудзеш — будзеш век гібець:
Праклёну не дадучы зямля і неба...

гадоў пяць назад увесь свой вольны час
мы бавілі разам. А як ён ажаніўся, а я,
наадварот, развёўся са сваёй законнай,
сустрэчы нашы нека раптоўна спыніліся
і сяброўства наша набыло іншую форму.
Іванаў шлюб бесцырымона адштурхнуў
мяне ад сяброўства на прыстойную адле-
ласць, і высветлілася, што сумоўнічаць
нам лепш за ўсё па тэлефоне. Разы два
на тыдзень мы перазовваліся, абмень-
валіся навінамі, зрэдка, дамовіў-
шыся загадзя, сустракаліся раніцаю пе-
рад работай за кубачкам кавы (на наша
шчасце, бар адчыняўся рана). Аб тым
каб схадзіць куды-небудзь увечары, як
гэта было раней, альбо махнуць дзён на
дзесяць у Крым, ужо і гаворкі не было,
хоць абодва і марылі аб гэтым. Пра мі-
нулае ніколі не ўспамналі, кожны збе-
рагаў гэта ў душы, як патаемнае. Можна,
яно і не было шчодрас, затое належала
толькі нам.

Да якой глыбіні мінулага апуськаешся,
Божа мой! Усё праплывае перад вачыма
ў нейкім варухлівым, крыштальным ту-
мане, калі твары невыразныя, рэплікі
прыглушаныя і ўзмах белай хусцінкі па-
двеецца крылом чайкі. Тады ўсё жыццё
было суцэльнай чароўнай загадкай, са-
лодкімі мукамі смутку і чакання... Відоч-
на, быццам высечаная з белага марму-
ру ўсмешка Таццяны, а можа, Веры ці
Ніначкі... Хто зараз прыгадае тэя далё-
кія імёны нашых дзяўчатак з вострымі
каленькамі, з гусінай скарай на аголе-
ных да плячэй руках халоднымі летнімі
начамі?..

У тэя гады пілі, але ў меру (па савец-
кім разуменні), чыталі запоем, а пасля
спрачаліся... Памятаю, Іван быў якімсьці
добрамыслівым спрачальнікам, ураўна-
важаным, і калі мне не ставала аргу-
ментаў і ён разумеў гэта, дык, папярэд-
не ўсміхнуўшыся, пераклучаў спрэчку на
іншую тэму, прытым так спрытна, што ні
я, ні іншыя суб'ясединкі не адчувалі сябе
пераможанымі.

Інжынер па адукацыі, Іван вызначыўся
ў жыцці як чыноўнік і зараз расказвае ў
адным з міністэрстваў. Самая апошняя
навіна — ужо начальнік упраўлення.
Пэўна, капялюш, плашч з зашмаркай да
падбародка, невыразны, афіцыйны пог-
ляд. Не бачыліся, бадай, з год. Але кан-
чаткова забыць адзін аднаго мы не зма-
глі, наўрад ці калі-небудзь гэта і будзе.
Вядома, мы ўжо іншыя, мяркую па сабе,
ды вось пытанне — якія? Ці не пашле
мяне Іван у гэты лістападаўскі вечар ку-
ды-небудзь на маю просьбу скласці мне
кампанію? Не, не паслаў. Наадварот, пас-
ля, калі я растлумачыў яму, што і як, ён
ускнінуў з непадробным захопленнем
«Не можа быць!» і тут жа згадзіўся.

Ягонае жаданне паўдзельнічаць у пры-
годзе тлумачылася вельмі проста. Дзён
дзесяць назад Іван таксама наткнуўся
(Праціг на стар. 10—11).

Пра Рыгора Раманавіча Шырму, выдатнага дзеяча культуры, фальклорыста, харавога дырыжора, шмат пісалі яшчэ пры ягоным жыцці. Быў ён асобай гістарычнай, чый доўгі, багаты на падзеі, сустрэчы, справы шлях адлюстравана характэрныя прыкметы зусім канкрэтнага, супярэчлівага ды трагічнага, часу. Быў ён і чалавек-легенда, чый самабытнае аблічча, ці, як цяпер нажучу, «імідж», прываблівала ўвагу самых розных людзей — слэбру і заздроснікаў, панлоннікаў і снэптыкаў, — сваёй загадкавай — так, здаецца, і не разгаданай — абалынасцю.

Дзяцінства на Пружаншчыне, Саматужыні фальклорныя вандрункі па Белавежскім краі. Складзеная ў гімназічных гадах паэма пра лёс рэвалюцыянера. Педагагічныя курсы пры Свяціцкім гарадскім вучылішчы. Настаўніцтва. Арганізацыя школьнага хору. Праца ў Віленскай беларускай гімназіі; заняткі з хорам, вандрункі па песні. Дзейнасць у ТБШ. Зняволенне ў Лукішках. Супрацоўніцтва з заходнебеларускім друмам. Знаёмства з Б. Тарашкевічам, К. Галкоўскім, М. Забэйдзі-С-

міцін, П. Пестракам, М. Васільком, М. Танкам... Стварэнне харавой капэлы, якая пры жыцці Р. Шырмы прыняла ягонае імя. Збіранне беларускага песеннага фальклору і клопат пра яго апрацоўку прафесійнымі кампазітарамі. Асветніцка-прапагандысцкая, канцэртная дзейнасць. Дэлегацыя ў ССРСР. Зорка Героя Сацыялістычнай Працы. Пасада старшыні праўлення Саюза кампазітараў БССР... Вось такія факты біяграфіі.

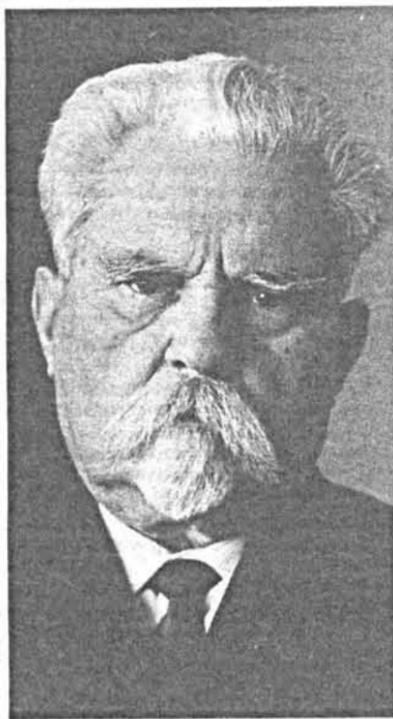
Зусім нядаўна высветлілася, што Р. Шырму рыхтаваў артыкул пра М. Забэйдзі-Суміцкага, з якім меў творчыя сувязі ў 30-я гады. Але нават Шырму з ягоным аўтарытэтам у «саноўных» колах не здолеў дамагчыся публікацыі, і рукапіс праляжаў у хатнім архіве. (Яго паказвала дачка Рыгора Раманавіча, Алена Рыгораўна, на вечары прысвечаным 90-годдзю М. Забэйдзі).

Адзілі ў нябыт равеннікі-папелчнікі Р. Шырмы. І хоць многа людзей больш маладых маглі б паўспамінаць сёння пра яго, лепш скарыстаць юбілейную нагоду, каб

зварнуцца да малавядомага зборніка, складзенага музыкантаўцай В. Сізно і выдадзенага амаль 10 гадоў таму, — «Песня на ўсё жыццё». Зборнік, які і многае ў нас, застаўся па-за ўвагай шырокай культурнай грамадскасці. А ў ім — захопленыя і высокія словы, і ўдзімлівыя ацэнкі, і вобразныя абагульненні, і невядомыя дэталі, і трапныя назіранні. Паўсотні артыкулаў, якія ўтварылі кнігу. — Гэта згадкі і думкі пра Р. Шырму, якімі падзяліліся літаратары, фальклорысты, музыканты, навукоўцы Беларусі, Літвы, Расіі, Украіны, Грузіі.

Калі ў тых успамінаў (варта сёе-тое прачытаваць, не кожнаму іх пагартца дакладзецца) вы прачытаеце і тут, у «Ліме», дарэчы, членам рэдакцыі ягона доўгі час быў Рыгор Раманавіч.

А лепшай данінай памяці юбіляра сталася «Анталогія беларускай народнай песні» са збору Р. Шырмы, запісаная Акадэмічным хорам Дзяржтэлерадыё Беларускай кіраўніцтвам маэстра В. Роўды, які колісь працаваў поруч з «бачкам» знакамітай капэлы...

кія прывабныя рысы, як годнасць і сціпласць, добразычлівасць і стойкасць, смеласць і стрыманасць, гумар і цікаўнасць, уменне быць «на роўных» з людзьмі незалежна ад іх рангу і ўзросту... І ўсе гэтыя якасці цэментаваліся вялікай воляй, цвёрдасцю перакананняў, мэтанакіраванасцю ў справах і вялікай асабістай адказнасцю за лёс культуры беларускага народа, якому Рыгор Раманавіч сядома і старанна служыў усё жыццё.

Галоўным для яго была праца. Працаваць Шырму любіў і ўмеў. І, відаць, не будзе перабольшаннем сказаць, што жыццёвы і творчы шлях Рыгора Раманавіча ў асноўным склаўся шчасліва менкавіта таму, што ў ім панавала стваральная праца. Дзякуючы ёй — нястомнай, разнастайнай, штодзённай — Р. Шырму здолеў рэалізаваць увесь свой магучы творчы патэнцыял, узняцца ў галоўных напрамках сваёй дзейнасці на алімпійскія вышыні. Усе мы добра ведаем гэтыя вышыні: народная музыка, прафесійныя харавыя спеваы, культурна-грамадская дзейнасць. Пра кожную з іх напісана шмат, кожная атрымала шырокае і ўдзячнае прызнанне сучаснікаў, і, можна думаць, знойдзе такі ж шчыры водгук у сэрцах будучых пакаленняў. Тым больш, што наш новы час дае магчымасць уявіць асобу Рыгора Раманавіча больш аб'ёмна, высветліць тыя бакі яго жыцця і дзейнасці, якія раней не прынята было афішаваць. Безумоўна, у «кнігу пра Шырму» будзе ўпісана яшчэ шмат старонак. Адну з іх можна было б назваць «старонкай мужнасці» і прысвечана яна была б тэме «Мастак у таталітарнай камуністычнай сістэме».

Зразумела, што ў межах невялікага артыкула нават ак-

ЧЫСЦІНЯ ТАЛЕНТА

Славуага чалавека, як і славуага кнігу, можна спасцігаць усё жыццё. Час толькі паглыбляе ўсведамленне іх сапраўднай гістарычнай значнасці, робіць больш зразумелым, чаму ўсё новае і новае пакаленні людзей звяртаюцца да іх у пошуках адказу на зладзён-

ныя і «вечныя» пытанні жыцця. Гэтыя людзі і кнігі ёсць у кожнага народа. У беларусаў адзін з такіх людзей — Рыгор Раманавіч Шырма.

Асоба сапраўды гістарычнага маштабу, якая здолела выявіць сабой дух і вобраз цэлай эпохі, Р. Шырма зрабіўся сім-

валам нацыі, увасабленнем яе інтэлекту і народнасці, адным з яе Песняроў, Мастакоў, Творцаў. З яго імем звязана паняцце Высокага. І ў мастацтве, і ў грамадскай рабоце яго вядучымі былі талент і маральнасць. Яны спадарожнічалі яму на працягу доўгага і змястоў-

нага жыцця, адбіўшыся ва ўсіх гранях яго рознабаковай дзейнасці, вызначыўшы сутнасныя рысы гэтай цэласнай і моцнай натуры.

Аснова яе была трывала дэмакратычнай. Дакладней, гэта быў дэмакрат-інтэлігент, у характары якога спалучаліся та-

КУПЛЮ ВОЛЬНЫ ЧАС, ЦІ ПРАЎДАПАДОБНАЯ ГІСТОРЫЯ З ГАДОЎ ПЕРАБУДОВЫ

(Пачатак на стар. 8—9).

на аб'яву дзіўнага зместу і запісаў нумар тэлефона. Карацей кажучы, у нас аказаўся адзін пакупнік. У размове са мной Іван тут жа адпусціў пару саланаватых жартаў па адрасе невядомага пакупніка, а на маё пытанне, адкуль у яго вольны час пры жонцы і дзвюх дочках, неяк шматзначна змоўк, а пасля спытаўся:

— Пры чым тут вольны час? Там пра іншае ішла гаворка.

— Але, ішла. Пра міласэрнасць, дабырню...

Іван маўчаў. Я чуў, як ён пераклаў трубку ў другую руку, усміхнуўся і сказаў:

— Ды не, ты нізавошта не здагадаешся. — Зрабіў паўхату, нібы дуючы мне магчымасць падрыхтавацца да нечага незвычайнага. — Ён купляе нянавісць, зло. Як табе падабаецца?

Час ад часу не лягчы! Такое пачуць я сапраўды не чакаў. Найперш мяне ўразіў не сам факт здзелкі (чаго-чаго, а такога добра ў нас процьма), а тое, што прадаўцом такога тавару аказаўся мой лепшы сябар. Хто б мог падумаць!

Пакуль я маўчаў, ашаломлены ягоным прызнаннем, Іван паспрабаваў усё звесці да жарту:

— Ён, вядома арыгінал і разумнік, наш пакупнік. Гэта табе не тэлевізар памяняць на халадзільнік! У драўляную галаву такія думкі не прыходзяць. Ва ўсякім разе, цікава будзе сустрэцца з ім. Хацеў цябе прасіць склаці мне кампанію, ды ты апярэдаў.

— Мы таксама не лыкам шыты, — знайшоўся я. — Тавар жа наш — не памацаць, не пабачыць... Атрымаў! Хоць — у літрах, хочаш — у кілаграмах, а бабкі на стол. У нас жа пад завязку і часу, і злосці.

— Зрэшты, добраму чалавеку я і дарма аддаў бы, як падарунак да Новага года. Уяўляеш, — Іван працягваў ужо зусім спакойна, нават неяк ленавата, — ці то жадаючы аказалася шмат, ці па

якой іншай прычыне, але сустрэча мне прызначана толькі на наступны аўторак. Мяркую, не прагоніць, калі разам прыйдзем. Так што, старэчка, нам зноў па дарозе, зноў нас лёс звядзіць.

— Нічога дзіўнага, мы ж з аднаго пакалення.

Вядома, гады нашага сяброўства давалі мне права (як і яму) спытаць напярэкі: «Што ж здарылася, Іван? Ты — і раптам лішак нянавісці ў душы!» У той жа час і ён мог пацікавіцца ў мяне: «Як, у цябе процьма вольнага часу? Калісьці ты вечна кудысьці спяшаўся!» Не спыталі. Ні ў яго, ні ён у мяне. Быццам усё, што з намі адбылося, само сабою зразумела, быццам усё было непазбежна і прыняць яго трэба мужна, без эмоцый.

Наша сустрэча на наступны дзень нагадвала нечаканае сутыкненне двух незнаёмцаў у вузкім калідоры. Сухая доўгая далана выскочыла з рукава паліто, пачуўся Іванаў голас:

— Здароў. Ну, як ты?

— Здароў. Так сабе.

— Пайшли?

— Пайшли!

Вось і ўсе словы, быццам учора развіталіся. Міжволі падумалася: а калі б не гэтая аб'ява, дык ці сустрэліся б?

Ці было нам сорама адно перад адным? Не ведаю, што рабілася ў Іванавай душы, а маю ажно распірала зусім іншае, чым сорама, пачуццё. Хутчэй за ўсё няёмкасць, нейкая раптоўная разгубленасць і безабароннасць, якую, пэўна, зведвае дзіця, заспятае за непрыстойным заняткам. Шэры плашч з паднятым каўняром і да падбародка зашморгнуты на маланку капляюш, насунуты на самыя вочы, профіль шараватага твару ў пахарнелым ужо паветры... Вось і ўвесь Іван. Нават не чалавек, а нейкі абрыс чалавечы. Напэўна, гэтакі жа абрыс у Іванавых вачах быў і я. Успыхнулі белыя літары і адкінулі ад нас два доўгія аднолькавыя цені. Так і рухаліся два непрыкметныя слугі ў суправаджэнні це-

няў, пакуль не дабылі да патрэбнай вулікі. Прайшлі яшчэ метраў сто, нырнулі ў арку і апынуліся ў квадратным дворыку.

Двор быў запоўнены нейкай глухой цемнотой уперамешку з туманам, які струменіў з дахаў і распываўся доле шэрымі языкамі. Калі вочы нашы прызвычаліся да гэтага імжыскага закутка, мы ўбачылі шарэнгі кустоў, некалькі клёнаў, дзве дажджавыя бочкі на рагах дома пад бляшанымі вадасцёкамі, дзве лаўкі ды машыну хуткай дапамогі, размалёваную, як навагодняя ёлка.

— Корпус нумар пяць, — прачытаў Іван на металічнай шыльдзе. — Здаецца, прыйшлі.

Дом быў нейкі занядаваны і няўключны побач з сяміпаварховым прыгажунцом з шырокімі вокнамі, з якіх шчодро лілося ў ноч жоўтае святло.

— Змрачаватае месцайка, — зазначыў я. — Бальніца, а нагадвае турму.

Зайшлі. У фае на сценах — рамкі аб'яў, загадаў, у паветры — пах ёду і соды, пад столлю — фіялетаваы ляпмы, ад якіх святла, як ад запалкі, і ва ўсёй гэтай тужлівай прасторы снюдаліся хворыя, аднолькавыя, як арыштантаў, у гарчычных халатах без паясоў з інвентарнымі нумарамі на рукаве, і тыя, што прыйшлі правядаць хворых. Яны гаманілі ўпошпакі, быццам аб чымсьці таемна змаўляліся, і толькі адна маладая дама ў чорным футры прагавіта і гучна задавала пытанні падлетку, які нагадваў статуэтку, а той сціскаў калені, церабіў крысо казённага халата і моўчкі вадзіў вачыма па чорным футры. Штосьці тужлівае, падвальна-затхлае заплыло мне за каршынь, тут жа прыгадаўся Крым, альпсінавы шар сонца, а пасля, на змярканні, сакавіта наліваецца зорка ў ражку нізкага неба, а за чорным кустом смяецца жанчына...

— Пайшли, нас чакаюць, — тузануў я Івана за рукаво.

Ледзь мінавалі вестыбюль, сутыкнуліся з думкамі гігантамі ў белых халатах і аднолькава стрыжанымі пад «бокс». На рукавах халатаў угадаліся інвентарныя нумары.

— Гэта куды вы так жвава? — запынуў нас адзін санітар, бесцэрымонна аглядаючы. У яго быў круглы губасты твар з выразам гідлівасці. Другі — насаты, з маленькімі вочкамі, падобны на пелікана — моўчкі скрыжываў рукі на грудзях і глядзеў на нас.

— У нас сустрэча з Вадзімам Мікалаевічам, — адказаў я. — Мы дамовіліся на шэсць, ён чакае нас у пятым кабінце.

— Па асабістай справе, — дадаў Іван і зняў капляюш. Без капелюша Іван вы-

глядаў неяк па-хатняму, зусім не афіцыйна.

— Паехаў ён, па выкліку, — сказаў губаты.

— Не, не паехаў, я заўважыў бы, — паправіў яго другі. — Наогул, у нас так проста не шпацыруюць. Рэжым, — працягваў санітар з нейкай непрыемнай павучальнасцю, назіраючы за намі. Скажаў, усміхнуўся. Усмішка неахвотна палезла ўбок, на шчаку. — Хіба вас не папярэдзілі?

— Не, — адказаў Іван. Ён увесь час, крыводліва падціўшы вусны, глядзеў кудысьці ўбок быццам кажучы, што яму няма пра што гаварыць з гэтым велізарным белым чалавекам, падобным на пелікана.

Азіраю памяшканне: па ўсім калідоры са сцена тырчаць літары з тым жа цьмяным нікчэмным святлом, які ў фае (напэўна, гэтак задумана), дашчана падлога, дашчана лесвіца на другі паверх... Яна адгароджана ад нас шырокімі дзвярыма з засовамі і кратамі замест шкла. Позіркам пранікаю праз краты, падымаюся наверх і на пляцоўцы другога паверха ўпіраюся ў вако, таксама закрываванае, і яшчэ раз пераканваюся ў тым, што мы з Іванам прыбылі ва ўстанову, дзе адным дазволена амаль усё, другім — амаль нічога, і ўпадаю ў нейкае здранцвенне, нахшталь страху.

Нарэшце нам дазволілі ісці, растлумачыўшы: на другі паверх, потым за рог, трэцяя дзверы леваруч. І ўжо ў спіну — не шуміце, калі ласка, без вас хапае.

Зрабіўшы тое, што нам раілі, адчынілі дзверы з нумарам пяць і шыльдачкай «Заг. аддзялення», зайшлі і апынуліся ў звычайным кабінце са сталом, двума крэсламі, часопісным столікам і вузкім акном у двор. Гаспадар кабінета (старэчкага веку, гадоў пад семдзсят) падняўся нам насустрач. Ён быў у халаце і каўпаку, досыць высокі, досыць таўставаты, з вугальна-чорнымі вачамі, што бліскалі з-пад ілба. Пад голеным падбародкам тырчаў кадык, быццам палец.

— Я гаварыў учора з Вадзімам Мікалаевічам па тэлефоне з нагоды яго аб'явы. Мы дамовіліся сустрэцца ў яго ў кабінце, сёння ў шэсць.

— Памятаю, сядайце. Са мной вы гаварылі. Як вас зваць?

— Аляксандр.

Вадзім Мікалаевіч паглядзеў на нас доўгім паглядом.

— Вы прачыталі аб'яву... У якім месцы?

— На праспекце, ля Дома мадэляў.

Адказаў толькі я, Іван не ўключыўся ў гаворку.

— Прайшлі лёгка?

рэспліцы гэта немагчыма. Але Шырма жыў менавіта ў той час, таму зусім абмінуць такую тэму нельга. Толькі не хацелася б упадаць у крайнасці і пачынаць «вырастоўваць» Шырму ад яго камуністычных перакананняў. Няма патрэбы прыніжаць гэтую Асобу кан'юктурнымі прыдумкамі. Так, Р. Шырма быў членам КПСС-КПБ і прыкладаў вялікія намаганні, каб наблізіць «светлую камуністычную будучыню», бо шчыра, а не па разліку верыў у камуністычны ідэал і справядлівасць ідэалагічнай барацьбы «за духоўную і ідэйную чысціню сацыялістычнай культуры». Але кожны, хто больш ці менш быў з ім знаёмы, добра ведаў, што Рыгор Раманавіч далёка не атаясамліваў самі ідэалы з тымі, хто самавольна прысвоіў сабе права быць іх выразнікамі («у эпохнага інстанцыі» — глухімі да праблем культуры партыйнымі функцыянерамі, да якіх, на жаль, вымушаны быў час ад часу звяртацца і Рыгор Раманавіч. Гэтым «дзеячам» ён ведаў цану і ўмеў з імі «пагаварыць».

Прыгадваецца адзін выпадок, пра які Рыгор Раманавіч любіў успамінаць часцей за іншыя. Прышоўшы на прыём да аднаго з тагачасных «партыйных робатаў», Шырма ў адказ на сваю просьбу, якая тычылася спраў капэлы, пачуў у адказ пагардлівае: «У нас мецэнтаў няма!» «Тады я, — расказаў Шырма, — горда перад ім устаў і сказаў: «Помыляецца! У нас ёсць мецэнат. Гэта наша Родная Камуністычная Партыя!» Пасля гэтай фразы ў расказе заўсёды была «драматургічна» паўза, у час якой прыўзняліся славы Шырмы бровы, а ў вачах запальваўся хітраваты агеньчык, і ішло рэзюме: «Дык ён і не хрукнуў».

— Санітары... Але пасля прапусцілі, як даведаліся, што мы да вас.

— Цудоўна! — Вадзім Мікалаевіч адкінуўся на спінку крэсла. — Цяпер нам нішто не перашкоджаць пагутарыць. Значыць, вы прачыталі аб'яву, усё абдумалі, падлічылі, як я вас прасіў, а цяпер вам цікава ведаць, колькі атрымаецца за здзелку, як усё аббудзецца... Так, так... Тут, уласна кажучы, заўсёды гатовы прыняць і выслушаць такіх пацыентаў... выбачайце, кліентаў. — Нешта іранічна-смяшлівае мільганула ў позіркі Вадзіма Мікалаевіча. Гаварыў ён з нейкай забаўнай адцяжкай на кожным апошнім слове, ад чаго ўзнікала іскрыга: чым ён скончыць фразу?

— Вадзім Мікалаевіч, мой сябра таксама па вашай аб'яве. Даведаўшыся, што нам трэба ісці да аднаго і таго ж чалавека, мы вырашылі пайсці разам.

— За кампанію, — дадаў Іван, — хоць мне прызначана на аўторак. Ён прапануе вольны час, а я... жорсткасць. Так, здаецца, у вас... — Іван збянтэжыўся, трэпнуў нагой, кашлянуў...

— Разам дык разам. — І раптам нечакана, уціснуўшы галаву ў плечы: — Прабачце, закурыць не знойдзеце? Запрацаваўся, ведаеце, няма калі выскачыць. Іван прапанаваў цыгарэту. Вадзім Мікалаевіч перагнуўся цераз стол, узяў цыгарэту, усміхнуўся, уключыў настольную лямпу, закурыў. Прагавіта зацягваючыся, ён варушыў кадыком, уцягваў шчокі і глядзеў на нас моўчкі.

— Так, так, — прадойжыў ён, часта міргаючы і не адводзячы ад нас смяшлівага твару. — Бачыце, гэтыя аб'явы, там, на слухах... Мы прыдумалі для выпрацоўкі новага метаду лячэння. Ёсць у нас досыць вялікая катэгорыя хворых, якім ніякія прэпараты ніколі не могуць, і адзіная магчымасць — той метада, які прапанаваў я. Ну, яго, праўда, не ўсе мае калегі прынялі, і ўсё ж эксперымент мы пачалі. Ну, уявіце сабе, маладая жанчына прывозіць сюды свайго бацьку і заяўляе, што яму патрэбна наша дапамога. Той — натуральная рэакцыя — лямантуе: не маеце права, я здаровы... Дзівак! Хіба спраўды нармальны чалавек гэтак сябе паводзіць? Ну, які загадае такіх лячэнь? Я дык разумею яго, бедалагу... Але калі яго прывезла ўласная дачка, трэба прымаць мерзі! Так, так... Дык вось, адзінае вырашэнне для хворага — даказаць, што ён хворы не больш за тых, хто па-за гэтымі сценамі. Зрэшты, вам, пэўна, гэта нецікава. Прыступім да справы. — Вадзім Мікалаевіч падняўся, пачаў корпацца ў папках на стала, пасля палез у адну шэфлядку, другу... — Вось, знайшоў. Вазьміце па анкетце, запоўніце. Такі, ведаеце, парадак.

Яму замуравалі!»

Канечне, можна паставіцца да гэтага эпізода як да звычайнай жыццёвай дробязі «часоў застою». Маўляў, колькі было тых «паходаў» і хто толькі з творчых работнікаў куды ні «хадзіў» і чаго ні гаварыў. Але тут высвечваецца адна вельмі важная, калі не скажаць рашаючая, заканамернасць адносінаў народа і ўлады таго перыяду. У час, калі па ўсёй краіне замест закона панавала «тэлефоннае права» і кругавая парука чыноўніцтва, далёка не ўсё роўна было, якімі ўласна чалавечымі якасцямі вызначаўся той ці іншы «начальнік», і наогул, ці можна было яшчэ прабіцца да чалавечага праз панцыр функцыянерска-афіцыйнага. «Жывы» чалавек, які б высокі пост ён ні займаў, мог дапамагчы (часам, здэвалася, на суперак сістэме), «мярцвяк» жа ў лепшым выпадку выслухоўваў і адсылаў прасіцеля ўдасціль пахадзіць па ўсіх кругах бюракратычнага пекла.

Пішу гэта для таго, каб падкрэсліць, што Р. Шырма ў сваёй афіцыйнай грамадскай дзейнасці на пастах старшын праўлення Саюза кампазітараў БССР і дэпутата Вярхоўнага Савета рэспублікі быў менавіта жывым. Ён не толькі ўмеў слухаць і чуць, а і клапаціўся пра людзей. Абыякаваць, раўнадушнасьць былі далёкія ад яго. Высокія пасты толькі ўзмацнялі ягоныя пачуцці абавязку і адказнасці, а таму вымагалі асаблівай смеласці. Хто з прадстаўнікоў інтэлігенцыі не ведае, што значыла паставіць свой подпіс пад лістом у «высокую інстанцыю», калі ліст гэты змяшчаў пункт гледжання, які ішоў уразрэз з афіцыйнай «лініяй партыі»? А Шырма такіх лістоў і напісаў, і падпісаў дастаткова. Нагадаю толькі

тыя, што абаранялі самакаштоўнасць аўтэнтычнага фальклору як самабытнай часткі сучаснага мастацтва, яго права культурнай аўтаноміі побач з арганізаванай мастацкай самадзейнасцю. Нагадаю яшчэ і тыя, што пісаліся ў абарону Верхняга горада — той старажытнай часткі Мінска, якую напатаку бы лёс разбуранай Нямігі, калі б не намаганні інтэлігенцыі «шырмаўскага тыпу». А праціўнікам тут быў ні многа ні мала — «сам» П. М. Машэраў.

Можна было б зрабіць багата такіх пералікаў (яны, вядома, і будуць у свой час зроблены), але і гэтага дастаткова, каб зразумець: Рыгор Раманавіч Шырма быў з той пароды Мастакоў, якія яшчэ ў маладыя гады добраахвотна ўсклаўшы на свае плечы цяжар адказнасці за лёс роднага народа, нясуць яго да апошняй хвіліны свайго жыцця, нясуць сьвядома, стойка і смела. На такіх людзях трымаюцца духоўныя каштоўнасці і асобных нацый, і агульначалавечыя.

Нам вельмі не хапае Рыгора Раманавіча менавіта цяпер, калі беларусы стаяць на пачатку новага гістарычнага шляху, калі, як і заўсёды на пераломных этапах існавання, асабліва востра неабходныя сумленныя і мудрыя лідэры. Але з намі шырмаўскія вера, надзея і ўпэўненасць: «Новае жыццё рэалізуецца ў цяжкіх цяжарных. Мы гэтага не павінны баяцца, памятаючы тое, што праўда на працягу гісторыі чалавечтва ўзыходзіла не раз на Галгофу і адтуль святлом сваім асыпала крыжовыя шляхі народаў, выводзіла змучанага чалавека з няволі. Гэта праўда і нас, беларусаў, будаўжае шукаць свайго месца пад сонцам».

Тамара ВАРФАЛАМЕЕВА.

Р. ШЫРМА—ГЭТА ЦЭЛЫ СВЕТ...

Максім ТАНН:

— Ён валодаў зайдросным дарам згуртоўваць вакол сябе моладзь, збудоваць у яе веру ў свае сілы, здольнасці, веру ў лепшае будучае... Гэта толькі дзюкуючы клопатам і дапамозе Рыгора Раманавіча ў тых жудасных умовах вайшлі два зборнікі Міхася Васільска «Шум баравы» і «З слясных ніў» і мае зборнікі — «На этапах», «Журавінавы цвет», «Пад мачтай». На першы мой зборнік ён нават аддаў тыя грошы, якія былі прызначаны яго сябрам В. Труцкім на выданне зборніка «Народных песень»...

Фёдар ЯНКОўСКІ:

— Ненаўторны ўрок роднага слова. Рыгор Раманавіч біра з паліцыі кніжкі, разгортвае яе з рашучасцю і нават суровасцю. Без слова прасіць увагі і... чытае народныя і асобныя ненародныя мясціны ў народнай казцы, некім апрацаванай. — Опрацаваў... Вось тая «опрацаўка»: «Табе трэба, ты і Ідзі». Гэтак у казцы нашай, у казцы народнай? Хіба апрацавана? Прыпсавана! Прыпсавана дасціпная назапка. Жанчына ў казцы не заклівае, апрацавальчык зрабіў яе заінаста. Паслухайма: «Ты і Ідзі». Побач паставіў вы і... За гэткае, каб па руках... Прыпсавана апрацавальчык, бо не ведае і не чуе. З глухатою. Во гэткае: «пры прыгонным праве». Ну, калі мы яго начыталі недарэчна прагынонага права — няхай сабе, а казачнік не будзе «прыпрыгонны». Людзі скрозь казалі: ЗА ПАНШЧЫНАЮ; казалі: як БЫЛА ПАНШЧЫНА; казалі: ПРЫ ПАНШЧЫНЕ; казалі ЗА ПАНАМ, ЗА ПАНАМІ. Якое ж там было права? Не было права.

Васіль ЛІЦВІНКА:

— Самымі цяннімі ў жыцці педагога Шырмы былі 1922—1925 гады... Настаўніку Шырме, які ў 1922 годзе вярнуўся на радзіму, прапанавалі запісацца палкам на нацыянальнасці. Калі ён абураны, катэгарычна адмовіўся, яму ў кураторыуме па школьных справах казалі: «Тады пан пасады ў нас не дастане». Шырма ідзе працаваць слесарам на лесараспрацоўні каля Шанюкоў, але хутка і адтуль яго звальняюць «за дрэнны ўплыў на рабочых». У такіх

умовах Шырма, паводле ўласнага вызначэння, для барацьбы супроць паланізацыі беларусаў «кліча на падмогу самую моцную зброю — родную песню». Ён арганізуе ў Пружанках народны хор... Ён пераносіць у заходнебеларускія ўмовы традыцыю «Беларускія вечарыны», якія для маскіроўкі арганізуе пад выглядом вечароў славянскай песні.

Генрых ВАГНЕР:

— Настаў дзень, калі я сумею па-сапраўднаму ацаніць яго працу збіральніка ўзораў музычнага генія беларускага народа. Задумаў я напісаць «аналіза-сімфанічную паэму «Вечна жыць». Па майму замыслу ў яе неабходна было ўвесці якую-небудзь глыбока сардэчную народную песню. А дзе ж, як не ў скарбах Рыгора Раманавіча. Можна знайсці лепшы напеў? Я знайшоў у Р. Шырмы неабходную мелодыю, гэта была дзіўная песня «Павей, ветрык». Калі я скончыў свой твор, я зноў звярнуўся да Рыгора Раманавіча ўжо не як да даследчыка фальклору, а як да выдатнага музыканта, які сваёй інтэрпрэтацыяй вярнуў да жыцця шматлікія народныя мелодыі. Як шмат далі мне яго парадзі! І калі сёння пазма «Вечна жыць» хвалюе слухачоў, то вялікая доля поспеху належыць Рыгору Раманавічу — дарадчыку інтэрпрэтару харавой часткі паэмы.

Лідзія МУХАРЫНСКАЯ:

— Беларускі фальклор у запісах Р. Шырмы — гэта цэлы свет вобразаў, пачуццяў, у якім усёбакова асветлены жыццё народ і яго эстэтычны ідэал: смеласць і шчырасць, чыстасць і вышэйшы хвалюючы і імгненны перажыванні, рашучасць у закліках да заганяння... Р. Шырма ў вышэйшай ступені быў уласцівы гістарычны апытнік. Вось чаму ў аднолькавай меры «спадчынай» Р. Шырма з'яўляецца не толькі тое, што ім зроблена, завершана, але і тое, што не завершана канчаткова, а задумана, падказана, завешчана вучням і паслядоўнікам. Уплыў поглядаў Рыгора Раманавіча не толькі на беларускі фальклор, але і на ўсю беларускую музычную культуру мы будзем заўсёды адчуваць.

зе. На смерць! Адна, дзве, тры сотні ног, што разлётана рвуцца да запаветнай мэты—кілбасы, зрабілі сваё. Добра, што кілбаса хутка скончылася, а то здратавалі б так, што пасля і сваякі не пазналі б. А я ж яе папярэджаў: Мар'я Іванаўна, галубачка, асцерагайся людзей! Не набліжайся да іх на гарматы стрэл! Не паслухалася! І тады... Ёсць такое паняцце — помста. Помста, як дзеянне ў адказ на гвалт, на смерць... Пачуццё высакароднае, лічу, часам проста неабходнае чалавеку. Вайну з фашыстамі выйграў, дзюкуючы помсцце. Так, так, помсцілі за забітых, за пакуты, за разбуранні... Дык вось, знайшоўся чалавек, які вырашыў адпомсціць людзям за смерць бабулі. Па-свойму, вядома...

Аповяд быў перапынены нечаканым з'яўленнем у кабінце высокага мужчыны, гадоў сарака пяці, у акуларах, у курцы. Разам з ім у кабінце зайшлі два санітары — тыя самыя, што запынялі мяне з Іванам.

— Вось жа дзе ён! — усклікнуў адзін санітар. — А мы ўсё абшукалі!

Мы з Іванам пераглынуліся. Той, што быў у акуларах, зняў куртку, кінуў яе на крэсла, рашуча падышоў да стала і пачаў сцягваць з Вадзіма Мікалаевіча белы халат. Стары падняўся, паслухаўся, дзаволіў зняць з сябе доктарскую апратку, і аказаўся ў рыжым халаце з інвентарным нумарам на рукаве.

— Вы, Шэлег, злоўжываеце маёй павагай да вашай дачкі-дэпутаткі, — сказаў раздражнёна мужчына ў акуларах, — але калі-небудзь цябе не маю скончыцца. Што вы тут робіце? Навошта, каб што сказаў, вы ўключылі абагрэвальнік? Варта мне было на гадзінку выйсці... Выбачайце, маладыя людзі, вы да мяне? Што здарылася?

А мы толькі зіркалі адзін на аднаго: ні ў мяне, ні ў Івана сіл на большае не было.

— Усё ясна, — сказаў акулярнік. — Па аб'яве... Цяпер вы, Шэлег, месца сустрэчы прызначаеце не дома, а тут. У маім кабінце. Слаўна! Што ж вы гэтым разам прапанавалі сваім кліентам? Не бянтэжцеся, маладыя людзі, расказвайце. Мы такога тут неслухаліся...

— Гэты хлопца з тварам меланхоліка парашуў расстацца са сваім вольным часам. Не за так, вядома. А яго таварыш наважыўся гандляваць уласнай нянавісцю. Добра, што не сваімі дзецьмі.

— Памаўчыце, хворы.

— Ды мне не цяжка, доктар, за іх эн-

кеты адкажуць, калі яны самі маўчаць, як вады ў рот... Вось, вазьміце, з подпісамі, пашліце іх у нашу рэгістратуру замест маёй карткаці. Па-мойму, гэта будзе справядліва.

— Ідзіце, Шэлег, гэта ўжо наш клопат. Вынаходліва сці вашай няма мяжы, як няма мяжы і вашай дзёрзкасці.

— Доктар, але ж яны прыйшлі і другія прыйдуць, і трэція... Дайце час. І звяніць будучы. Два гады, два доўгія гады я спрабую даказаць вам, што я не больш хворы, чым усё астатнія, але самае страшнае, што вы, разумеючы гэта, працягваеце трымаць мяне тут, і толькі таму, што мяне прывезла сюды, сілком здала вам мая ўласная дачка... Чаму ж вы сабе не верыце? Адпусціце дадому, га? Каб дома памерці...

— Ідзіце, Шэлег, вам яшчэ жыць і жыць. А з вашай дачкою мы рашым, што рабіць. Праводзьце хворага.

— Не трэба мяне хапаць, я сам пайду.—Накіраваліся да дзвярэй: па баках—санітары, сярод іх — стары. І ўжо з калідора зноў: — Вадзім Мікалаевіч, доктар, а яны ж прыйшлі!

Дзверы зачыніліся.

— На жаль, такія нашы хворыя. Лечым. А што загадаеце рабіць? Яны ж людзі, і колькі іх, ведаеце? Вось гэты Шэлег: раскляваў аб'явы ў горадзе, нахвалтаў гэтых... «Мяняю здароўе на поспех... Мяняю дабыню на запрашэнне ў Польшчу...» Тэлефон свой пакідаў. І што ж вы думаеце? Званілі, прыездзілі... Пасля, вядома, абураліся. Дачка цярдэла, ды не вытрывала, здала нам... Кулпо вольны час, жорсткасць... Так, фантазіі! Яму не пазычаць. А хто ж вам даў мой рабочы тэлефон і маё імя ў гэтых аб'явах? Зрэшты, знаходліва сці Шэлега можна таксама пазайздросціць. Ад яго можна ўсяго чакаць.

Заваніў тэлефон. Вадзім Мікалаевіч слухаў, хмурыў бровы, а пасля адказаў:

— Не, гэта непаразуменне. Я вам яшчэ раз паўтараю — гэта чыісьці недарэчны жарт, разумеце? Слухайце, урэшце, калі вам так хочацца, прыезджайце, запавяняйце аякету, мы вас уладкуем у палату нумар пяць. Дадзім казённы халат. Што гэта? Прыезджайце, даведаецеся. Псіхіятрычная клініка, вось што гэта. Да пабачэння. — І паклаў трубку. — Мяркуючы па голасе, званіў нейкі падлетак. Прапанаваў абмяняць нерашучасць, баялінасць на мужнасць. Хм... Згодзен даплаціць. Пры чым тут гэта, мы ж пісалі пра вольны час... О Божа, я, здаецца, сам вар'яцею!

НАША, БЕЛАРУСКАЯ...

(Пачатак на стар. 5).

Пра нашы казкі, песні, прымаўкі, наогул фальклор сказана і напісана ня мала самых хвалебных слоў. І справядліва сказана і напісана! Бо ў нашым фальклоры ёсць усё — шматвяковы вопыт, мудрасць, вера ў лепшую будучыню, мары і спадзяванні. І, вядома ж, тое, што гадамі будзе набываць яшчэ больш вагі і вартасці, — слова наша, мова — золата, якое ніхто ў нас не адыме ні пры якіх акалічнасцях, яно будзе з намі, пакуль жывём, саграе нас, даказвае ўсім, што мы не бязроднае племя, а народ, маем такое багацце, якое ніхто не меў і мець не будзе. Яно было і будзе наша!

Выхадцы з Беларусі ці тыя, чыя бацькі, дзяды і прадзеды нарадзіліся і жылі ў нашых краях, працавалі ў розных культурных — польскай (А. Міцкевіч, Сыраномля, Ажэшка, Манюшня), рускай (С. Полацкі, Дастаеўскі, Глінка, Стравінскі), французскай (Апалінар)... З таго ж часу, як узнікла ідэя беларускага адраджэння, ні адзін больш-менш вядомы талент не пайшоў у чужую культуру, працуе на родную, беларускую...

І ў гэтым вялікай прычэпальнай сіла нацыянальнай ідэі, служэння сваёй зямлі, свайму народу...

У канцы XIX — пачатку XX стагоддзя ў Беларусі нарадзілася новая нацыянальная інтэлігенцыя, якая мела ўсе падставы завалоць розумам і сэрцам народа, вывесці яго з галечы, дапамагчы набыць сапраўдную дзяржаўную самастойнасць. На жаль, гэтая інтэлігенцыя была вынішчана ў трыццатыя і пазнейшыя гады Сталіным і яго памагатымі...

Але тыя зярнаты, што пасеяны былі ў душах народа, не загінулі. Хоць і з цяжкасцю, але яны прарастаюць, даюць свае ўсходы...

Сярод тых, хто не пазбегнуў сталінскай кары, быў і паэт Уладзімір Жылка, аўтар многіх выдатных твораў, у тым ліку і паэмы «Тэстамент, або Духовніца, адпісаная Уладзімірам з Адама і Тацыяны сынам Жылкавым». Няма, здаецца, пісалася ў нашым друку пра яго апошні ўржумскі перыяд жыцця, але, як выйшла, пісалася не ўсё. Вось сведчанні з ліста Яўхіма Кіпеля — чалавека, які быў у тыя гады разам з У. Жылкам у ссыльцы і дзякуючы якому наша літаратура гэты твор не страціла:

«Як жыў Уладзімір Жылка ў Уржуме?.. На апісанне Жылкавага жыцця я знаходжу толькі адно слова — ЖУДАСНА! Паэта, будучы хворым, не мог працаваць, каб аплаціць кватэру і апал. Жыў ён на ўскраі Уржума ў нейкай занігтай хібарцы, часта ўзімку непаленай. У тым жа горадзе жыў тады і іншы беларускі палітычны нявольнік — настаўнік Сасіновіч із Случчыны. Незадоўга перад сваёй смерцю, на нашы прасьбы, Жылка згадзіў перайсці жыць да Сасіновіча. Сасіновіч колькі разоў звараўся да мясцовых уладаў, каб пакласці Жылку ў яні-небудзь шпіталь, ці хоць фельчарскі пункт, але ўраднікі адмаўляліся, спасылаючыся на параграф пра «ворагаў народа».

Пад весну 1933 года Жылка злёг зусім, і было відавочна, што набліжаецца канец.

Калі Жылка памёр, дык на кватэру прыйшоў донтар з энаведыстам, каб сцвердзіць, што смерць сапраўдная. Пасля гэтага міліцыя прыслала двух магільшчыкаў. Яны там на кватэры збілі з аполкаў дамавіну, і на другі дзень Сасіновіч правёў нябожчыка на могілкі. Магільшчыкі, засыпаўшы магілу, пачалі зраўноўваць яе з зямлёй — гэтага вымагала ад іх улада, каб не заставаліся на твары зямлі сляды ейнае злачыннае існасці. Сасіновіч аднак даў магільшчыкам на пару літраў гарэльні, і яны пакінулі бугарок. Яны зазначылі аднак, каб ніякіх апазнавальных знакаў над магілай не рабіць і каб не надумаліся паставіць крыж на магіле. Ніякіх запісаў у магільнікавы рээстр не рабілася. Таксама было забаронена паведамляць пра Жылкаву смерць.

Я даведаўся пра гэта праз спецыяльнага пасланца, праз яго дастаў і апошні паэтаў твор — «Тэстамент».

У час майго знаходжання ў Францыі даваўся сустрэцца з беларускай дзяўчынкай, якая па волі лёсу вучыцца ў французскай школе. Пачуўшы, што я збіраюся наведаць замек Рамбуйе, дзяўчынка як бы напаміла мне:

— Гэта адзіны ва ўсёй Францыі замек, дзе ўсё засталася такім, якім было пры жыцці гаспадары. Ні адна рэч не перастаўлена, ні адна не заменена — усё аўтэнтчнае.

— Праўда? — здзівіўся — і не падрабна — я. — Адкуль ты гэта ведаеш?

— Як-адкуль? — цяпер ужо здзівілася дзяўчынка. — Мы ў школе гэта вучылі...

Маці ж, якая сядзела побач, патлумачыла:

— Яны ў школе кожны тыдзень пішучы вельмі цікавыя сачыненні. Вось на гэты ім задалі такую тэму: «Віны Францыі». Вучням трэба напісаць не толькі, дзе, у якой правінцыі вырабляюцца віны, але якія з іх лепшыя, якія ідуць на экспарт, якія і калі трэба піць. А на папярэднім тыдні пісалі сачыненне на тэму: «Сыры Францыі». Я і сама не ведала, колькі іх і якія вырабляе Францыя. Каля ста гатункаў! Пісалі сачыненне і на тэму замкаў, паркаў, аэрапортаў, мастоў, дарог... Усяго не пералічыш. І гэта — заўважце! — у чацвёртым класе. І гэтак усе гады вучобы. Так што выпускнікі ведаюць сваю Радзіму-Францыю гэтак, што кожны можа весці экскурсію, працаваць у турбіро...

Успомніў я сваю беларускую школу. Выпускнікі ж яе не толькі не ведаюць геаграфіі, гісторыі Беларусі, але нават мовы... Не дазва, што і адносіны да сваёй Бацькаўшчыны, мовы такія ў нас іншы раз зняважлівыя, а то і грэблівыя...

Паступова наша грамадства вяртаецца да нармальнага чалавечы адносінаў да рэлігіі і Бога. У гэтай сувязі цікава ведаць стаўленне рэлігіі да нацыянальнага пытання. Філасоф-ідэаліст, які пра яго зусім нядаўна пісаў, У. Салаўёў у сваёй лекцыі «Руская ідэя» гаварыў, што «ідэя нацыі ёсць не тое, што яна сама думае пра сябе ў часе, але тое, што Бог думае пра яе ў вечнасці». І далей: «...сам Хрыстос, прызнаўшы ў апошнім слове сваім да апосталаў існаванне і прызнанне ўсіх нацый (Матф., XXVIII, 19), не звярнуўся сам і не паслаў вучняў сваіх ні да якой нацыі ў прыватнасці: для Яго ж яны існа-

валі толькі ў сваім маральным і арганічным саюзе, як жывыя члены аднаго духоўнага цела. Такім чынам, — робіць вывад У. Салаўёў, — хрысціянская ісціна сцвярджае нязмэннае існаванне нацыі і праў нацыянальнасці, асуджаючы ў той жа час нацыяналізм, які ўяўляе для народа тое самае, што эгаізм для індывіда: нядобры прынцып, які імкнецца ізаляваць асобную істоту ператварэннем адрозненняў у раздзяленне, а раздзяленне ў антаганізм».

Шкада, але ў Беларусі рэлігія на працягу стагоддзяў не толькі не імкнулася ўмацаваць нацыю, а ўсяляк яе разрываўла на часткі, раздзяляла то на католікаў, робячы з беларусаў палякаў, то на праваслаўных, усяляк набліжаючы апошніх да рускіх...

А усё таму, што і касцёл і царква ніяк не прызнаюць беларускую мову за мову народа, ігнаруюць яе ў богаслужэнні...

Сярод пісьменнікаў, каму неабыхавы лёс Бацькаўшчыны, хто ўвесь час думае і думае пра яе, і паэт-эмігрант Масей Сяднёў. Шмат самых натхнёных радкоў прысвядуў ён Беларусі, яе мінуламу і будучаму. «Нашто ж, скажы, між Захадам і Усходам вачыма сінімі ты прарасла?» — напісаў ён у адным са сваіх вершаў. У тым самым вершы ёсць і такое: «Было б не нараджацца табе лепей, чым, нарадзіўшыся, не жыць». А ў вершы «Зялёная веліч» ёсць наступныя радкі.

Гнеўнай славаю мы не паўсталі, не для нас былі вянкі — заляглі мы нямымі пластамі невядома на час яны.

Ліплі ў нашыя грудзі пікі і лічылі смяротны час. Толькі наш герой вялікі не паклікаў на бітву нас.

На капчо не было нашай стражы, нас тапталі, глумілі, іллілі... Я хачу, каб у нас былі нашы імператары і каралі.

З Масеем Сяднёвым можна спрачацца, можна не згаджацца, але тое, што ён сказаў, прымушае думаць, многае ўспомніць з нашай гісторыі. І гэта — добра.

Культуры і мовы многіх народаў па-трабуецца абароны, у тым ліку і з боку дзяржавы. У Францыі, напрыклад, даўно працуе Таварыства французскай мовы, якое змагаецца з уплывам англійскай, нямецкай і іспанскай моў; баніць зніжэння ўзроўню развіцця культуры, дзяржава ўзяла пад апеку некалькі тэатраў і выдавецтваў, выдзяляе ім датацыі. У Галандыі, Аўстраліі і ў некаторых іншых краінах уся друкаваная прадукцыя, што завозіцца з-за межы, абкладаецца спецыяльным падаткам, які ідзе на развіццё сваёй культуры.

І толькі ў нас, у Беларусі, будучае замараецца якое, гэта не ўсе разумеюць...

«Зачем изучать белорусский язык, если все мы без исключения владеем русским языком?»

«Я думаю на русском языке, это мой родной язык, хоть сам я и белорус по рождению...»

«Белорусский язык — это те же лапти, от которых мы давно отказались. Зачем к ним опять возвращаться?»

«Неужели вы на этом языке разговариваете с женой, детьми?»

«Белорусский язык — это язык деревни. А мы живем в городе».

«Вы думали, сколько средств нужно для перевода делопроизводства на белорусский язык? Лучше их отдать на Чернобыль».

«Знание белорусского языка не прибавит колбасы на прилавках наших магазинов».

«Как бы вы ни старались, ничего у вас не выйдет — белорусский язык никто не вернет к жизни».

Гэта — пытанні, урыўкі з выступлен-

няў толькі з адной сустрэчы са студэнтамі і выкладчыкамі інстытута замежных моў. Вядома ж якога, мінскага.

Дзе, у якой краіне ды нават рэспубліцы такое магчыма? А ў нас быццам павалочка ў галовах і на вачах у людзей — не бачаць, куды ідзе свет, на чым стаяць і стаіць чалавек, сын сваёй зямлі...

«Самая вялікая каштоўнасць народа — яго мова» (Д. Ліхачоў). І гэта ведаюць, усведамляюць усе, акрамя, мабыць, беларусаў...

У сваіх сумна вядомых «Запісках» аб «обрусенні Западно-русского края» Мураўёў-вешальнік першы прапанаваў прысваіць у Беларусь як найбольш людзей чыста рускай нацыянальнасці з глыбінных абласцей Расіі, прызначаць толькі іх на розныя дзяржаўныя пасады, наразаць ім зямлю, выдзяляць жыллё і г. д.

Яго паслядоўнікі палітыку «обрусення Западно-русского края» праводзілі надалей ж паслядоўна і настойліва. Вось што пісаў, напрыклад, яшчэ адзін з ідэолагаў расійскай русіфікацыі Б. Салаўёў у «Новом времени» ў 1887 г.: «Ад аднаго павелічэння праваслаўных царкваў праваслаўе не ўзмацнілася... Праваслаўе не можа праводзіцца ў жыццё святарамі з мясцовых ураджэнцаў... Застаецца пагаварыць пра народныя школы. Школы гэтых у заходніх губернях больш, чым у рускіх. Апрача таго, ёсць даволі значная колькасць настаўніцкіх семінарыяў. Здавалася б, школьная справа магла б памагчы поспехам абрусення, але і тут мы далей ад пастаўленай мэты... І зра-зумела чаму. Як у народных школах, так і ў гімназіях настаўнікі і настаўніцы — мясцовыя ўраджэнцы... Пажадана, каб асновы абрусення былі праведзены без ніякіх адхіленняў. Трэба, каб і на сярэдняй пасады прызначаліся асобы чыста рускага паходжання праваслаўнай веры... Святары, дзяткі, настаўнікі гімназіяў ды іншых устаноў павінны быць прызначаны ў ураджэнцаў унутраных губерняў, чыста рускага паходжання. Стыль царкваў павінен быць рускі».

Сёння, вядома, многае змянілася ў Беларусі. Але што да праваслаўнай царквы, дык, як мне здаецца, яна і цяпер паслядоўна выконвае ўказанні Мураўёва-вешальніка і Б. Салаўёва...

Настаўніца адной з мінскіх школ, прыйшоўшы на ўрок рускай мовы, з захапленнем пачала хваліць свой прадмет:

— Какой прекрасный и богатый русский язык! Что бы мы делали, если бы не было его?

Адна з вучаніц паднялася з-за парты і сказала:

— Тады б мы размаўлялі па-беларуску.

Настаўніца разгубілася, доўга не магла і слова вымавіць.

На чым толькі не эканомілі! Нават на напісанні псеўданімаў. Замест Яўна Купала пішам Я. Купала, замест Януб Колас — Я. Колас, замест Алесь Гарун — А. Гарун...

Неяк, калі я ішоў па сталіцы нашай рэспублікі, мяне перапынула вельмі інтэлігентная з выгляду жанчына, відаць, прыездная, і спытала:

— Скажыце, калі ласка, дзе тут вуліца Тры Бядулі...

Ледзь здагадаўся я, што жанчына шукае вуліцу Змітрака Бядулі — «З. Бядулі», як напісана на шыльдачках, што прымацаваны на дамах...

Хоць Беларусь і з'яўляецца членам Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, іншых вельмі аўтарытэтных міжнародных арганізацый, пра яе вельмі мала ведаюць у свеце. Часам нават блытаюць, дзе яна знаходзіцца. І гэта не дзіўна — яшчэ ж Пётр Першы казаў, што «ці могуць іншаземцы напісаць што-небудзь пра старажытную нашу гісторыю, калі мы самі нічога пра яе не ведалі». Значыцца, каб пра нас ведалі, прызнавалі, трэба не сядзець, склаўшы рукі а самім рупіцца, рабіць усё дзеля яе славы і велічы...

НОВЫЯ ВИДАНИИ

«ВМЕСТЕ» —
ЗНАЧЫЦЬ
РАЗАМ

ВМЕСТЕ
Together

Шаноўнае спадарства! Кінуўшы позірк на вокаліду гэтага выдання, не спыняючыся нас папракаць. Маўляў, пастаніна абурасца, што ў рэспубліцы па-ранейшаму выходзіць мала беларускамоўных газет і часопісаў, а тут адразу ці не за рэкламаванне рускамоўных ўзяліся... Справа ў тым, што часопіс «Вместе» — міжнародны, выходзіць на рускай і на англійскай мовах шэсць разоў на год пад эгідай камісіі СССР (былога членачне) па справах ЮНЕСКА і САЮ (Саветаў Асацыяцыі клубаў ЮНЕСКА). Садзеліне ж у выхадзе новага выдання аназваюць Саюз савецкіх таварыст-

ваў дружбы і культурных сувязяў з замежнымі краінамі, Чырванарэспубліканскі Савет народных дэпутатаў Масквы, вытворча-камерцыйная фірма «Фобас», праграма-камерцыйнае прадпрыемства «Архенцір», бюро «Дэльта», міжгалінавая фірма «Рокус», Асацыяцыя няпоўных сем'яў, Усеагульная асацыяцыя выдаўцоў газет.

«Юнацкі часопіс «Вместе» — шлях у трэцяе тысячгоддзе!» — гэты дэвіз з'явіўся невыпадкова. Чытачы атрымаваюць магчымасць гаварыць са сваімі замежнымі равеннямі, разам абмяркоўваць самыя розныя праблемы, марыць, глыбей

пазнаваць акаляючы свет. У першым нумары — лісты, вершы, проза падлеткаў з розных краін. У першым нумары і прывітанне часопісу Патрыярха Маскоўскага і Усяе Русі Аляксія II.

Як паведамілі нам у рэдакцыі, «Вместе» мяркуючы прысвядзіць спецыяльны нумары жыццю падлеткаў у асобных суверэнных дзяржавах колішняга Саветаў Саюза. Будзе і нумар, прысвечаны Рэспубліцы Беларусь.

Гэта, канечне, не можа не радаваць і абнадзейваць. Аднак пасля прачытання першага нумара часопіса «Вместе» ўзнікае і такая думка. Вядома, па-

пера даражае, узрастаюць і выдавецкія выдаткі. Але ж, пры жаданні, і на Беларусі маглі б знайсціся камерцыйныя прадпрыемствы, біржы, арганізацыі, якія не пацікавалі б сроднаў для выпуску падобнага выдання, са старонак якога гучала б беларуская мова.

Маглі б... Ды толькі чамусьці ніхто з іх не пакупіў, каб падтрымаць «Вясёлку», якой таксама не стае паперы. Адно хіба не дазваляе засмучацца. У рынак мы яшчэ толькі ўваходзім. А цывілізаваны рынак, як і цывілізаванае грамадства ўзнікаюць не адразу.

А. М.

ФЕСТИВАЛІ

«Глядзі на мяне, як на роўню»

У залах Палаца культуры Магілёўскага завода імя Куйбышава было людна: тут пад дэвізам «Глядзі на мяне, як на роўню» праходзіў фестываль творчасці інвалідаў Магілёўшчыны. Падоўгу затрымлівалі наведнікі ля карцін, эцюдаў Алены Пахоменкі, вясання Лідзіі Кавалёвай, іншых цікавых экспанатаў. Уразіла выступленне самадзейных артыстаў, асабліва калектыву бабруйскага клуба «Глухія», які выканаў беларускія і ўкраінскія танцы, пантэмію з «Пінскай шляхты» В. Дуніна-Марцінкевіча. Гэты калектыв пабываў ва Узбекістане, у Прыбалтыцы, на Украіне, збіраецца ў Польшчу. Выступалі спевакі з Магілёва, Крычава. Воін-інтэрнацыяналіст Анатоль Гуляеў пад уласны акампамент на гітары праспяваў напісаную ім песню «Трэці тост» (памяці сяброў, што загінулі ў Афганістане). Саліст Леанід Курчанскі прысвяціў сваю песню

«Міласэрнасць» ветэранам Вялікай Айчыннай. Добра паказалі сябе на фестывалі і літаратары. Мікола Лук'янаў страціў зрок на фронце, але не апусціў рукі, вучыўся працаваць, пачаў пісаць. Апсвесць «І цемра адступіла» выйшла ў выдавецтва «Мастацкая літаратура». Аўтар прыняты ў Саюз пісьменнікаў. Міхаіл Шумаў быў цяжка паранены на фронце; пасля вайны выкладаў рускую і беларускую мовы ў літаратуру ў школе. Сёння твора члена СП М. Шумава (Шульмана) вядомыя не толькі на Беларусі. На фестывалі гучалі галасы і аўтара некалькіх вершаваных зборнікаў Ніны Кавалёвай, паэтак Софіі Шатовай, Галіны Азаравай. Удзельніцаў фестывалю павітаў наступальнік мясцовага храма айцец Генадзі. Пераможцам былі ўручаны дыпломы і прызы.

А. НОВІК.

г. Магілёў.

Да ўдзелу дапускаюцца юныя музыканты з 12 да 16 гадоў. Ковыя творчыя спаборніцтвы маюць сваю філасофію: стасавання не з недавучанымі музыкантамі, а з дзецьмі, якія ўвучаюць сабою мастацкую каштоўнасць; вывесці на першы план педагогаў, якія рыхтуюць будучыню музычнага мастацтва. Адзнакай для лаўрэатаў

будуць канцэрты, запісы на дыскі, стыпендыі; стыпендыямі будуць адзначацца педагогі й сем'і, у якіх гадуюцца лаўрэаты. Пад час конкурсу пройдзе семінар па дзіцячым музычным выхаванні. Праспект з удзелу ў якім Беларусь мае дастойных кандыдатаў, знаходзіцца ў Музычным ліцэі пры БДК.

самым прынанцы 1991 года том прозы вядомага ўкраінскага пісьменніка і грамадскага дзеяча Уладзіміра Яварыўскага «Марыя з палыном у канцы стагоддзя». Кнігу склалі аднайменны раман і апошесць «Вечныя Картэлісы», перакладзеныя на беларускую мову Вячаславам і Усеваладам Рагойшамі.

Раман «Марыя з палыном у канцы стагоддзя» — адзін з першых мастацкіх твораў, у якіх праўдзіва расказваецца пра чарнобыльскую катастрофу і пра першыя

дні пасля яе. Было б яшчэ лепш, калі б ён беларуску вышэйшага раней, але і цяпер, калі з раманам многія нашы чытачы ўжо знаёмыя па рускамоўным выданні, карысць ад кнігі немае. Прыгадайма яшчэ адну прымаўку: «Даражэйшае не сніданне, а прывітанне».

У сённяшнім няўстойлівым свеце усё больш адчувальны дыктат рынку, і добра, што «Мастацкая літаратура» яшчэ знаходзіць магчымасць прапагандаваць лепшыя творы братніх літаратур.

Школе 20 год

Дзіцячая музычная школа № 10 Мінска адзначае дваццацігоддзе. Падзейі стаўся святочны канцэрт, наладжаны вучнямі ды выкладчыкамі для шматлікіх гледачоў. Адбыўся ён у тэатральнай зале аграгоса Дома афіцэраў, бо ў школы да гэтага часу сваёй залы няма. Няма нават памяшкання, у якім мог бы сабрацца цалкам хор ці аркестравы калектыв. Набалея праблема, нявырашаная за 20 гадоў.

Тым не менш, свята адбылося. Выступленне дырэктара Т. Куніцкай, віншаванні школе ад устаноў і арганізацый, узнагароджванне граматамі ды падарункамі лепшых педагогаў... Канцэрт вызначыўся непаздасцю і задушаўнасцю. Тон задаў фальклорны ансамбль «Пралеска» (кіраўнік Т. Гурына). Адзін за другім на сцэне змяняліся аркестравыя калектывы, ансамблі, салісты. Творы І. Гайдна, В. Моцарта, П. Чайкоўскага чаргаваліся з беларускаю, рускаю, украінскаю, іспанскаю народнай музыкаю, апрацоўкамі беларускіх песень. Асабліва цэпла прымала зала выступленне хору малодшых класаў (кіраўнік Н. Палаява). Годнасна завяршыў канцэрт ўжорны школьны хор — удзельнікі і лаўрэат шматлікіх фестывалаў, рэспубліканскіх конкурсаў. Яго выкананне супольна з ансамблем БВА песні «Буслы маленства» зачаравала залу.

В. САНЬКО.

ТЭАТР

Поспех «Шчасця»

Віцебская «Лялька» прадставіла спектакль «Іванавы шчасце» А. Дыбчы паводле беларускіх народных казак у пастаноўцы В. Клімчука і афармленні Г. Сідаравой. Прадставіла яна ў часе школьных вакацый. Акцёры С. Лунёва, А. Маханькоў, Г. Кір'янава, А. Рыхтэр, Ю. Франкоў, Н. Шабанова, няйначай зарыентаваны на поспех і дамагаюцца яго...

Святлана ДАШКЕВІЧ.

РАДЫЁ

Авантуры з працягам

Авантуры-прыгоды паноў Кубліцкага ды Заблоцкага, а таксама Сіняе світы, што налева пашыта, надарыліся ў перадавагоддзе (27 і 30 снежня) на Беларускім радыё: дзіцячыя казкі «Яйка ад куры-шчабятур» П. Ва-

сочанкі і С. Кавалёва ды «Сіняя світа налева пашыта» (аўтар інсцэніроўкі для радыё Т. Жумар) парадавалі маленькіх слухачоў сваёю нетрадыцыйнасцю і абяцаннем працягу.

МУЗЫКА

А пазаўчора — у Маскве

Коля ды Лена граюць у Мінску. Фота А. ЦЕХАНОВІЧА.

На сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі сустрэліся два юныя таленты, адзначаныя за выступленні ў Ватыкане медалём Папы Іаана Паўла II. Сустрэліся — і зрабілі мінскай публіцы музычны падарунак. Імёны іхнія ўжо ведае лімаўскі чытач: гэта дзевяцігадовая піяністка з Харкава Лена Калеснічанка і яе равеснік віяланчэліст Коля Гімалетдзінаў з Музыкага ліцэя пры БДК. Лена прадставіла сольную праграму з твораў Ф. Шопана, С. Пракоф'ева, І. С. Баха, В. Моцарта, паказаўшы такое майстэрства, якое мае не жонкі сталы музыкант. Асабліва ўзрушыла выкананне «Французскай сюіты» І. С. Баха. Каб спацігнуць і данесці ўсю глыбіню гэтай музыкі, трэба пражыць нямала гадоў, многае зведаць. А гэтая малая дзяўчынка, якая займаецца на раялі 3 гады, «выдала» такую канцэртную, што спрантыкаваныя музыканты дзіў даліся: такое бывае толькі «ад Бога»...

А. МІЛЬТО.

Запрашае... новы конкурс

Мінск наведваў генеральны дырэктар і Міжнароднага юнацкага конкурсу імя П. Чайкоўскага Андрэй Шарбак. На пытанні карэспандэнта пра асаблівасці гэтага конкурсу, яго мэты і да т. п. ён адказаў: — Конкурс праводзіць Асацыяцыя лаўрэатаў Міжнароднага конкурсу імя Чайкоўскага, засна-

ваная ў 1990 годзе (старшыня асацыяцыі піяніст Леў Уласенка). Споборніцтва юных музыкантаў ладзіцца па трох спецыяльнасцях — віяланчэль, скрыпка, фартэпіяна, і адбудзецца сёлета ў чэрвені ў Маскве. У далейшым мяркуецца праводзіць конкурс у розных краінах свету, праз нейкі час конкурснай сталіцай можа стаць і Мінск.

Хай будзе балль...

Калядныя ды навагоднія канцэрты, прэм'еры ды прэзентацыі завяршалі год 91-шы. У Беларускай дзяржаўнай філармоніі, напрыклад, прайшла прэзентацыя фонду «Юныя таленты», прастварэнне якога «ЛІМ» паведамляў ужо і першае прадстаўленне янога адбылося яшчэ ўвосень у Гомельскім музычным вучылішчы. Новую работу — «Джулія», мюзікл У. Кандрусевіча — паказваў Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі Беларусі. Вялікі дабрачынны канцэрт наладзіў у зале на Залатоў Горцы ансамбль салістаў «Класік-Авангард»...

А ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета 30 снежня разгарнуўся вялікі спектакль-балль, які трансліравала ў «жывым» эфіры Беларускае тэлебачанне. Госці балю — мінскія бізнесмены — адказвалі на пытанні журналістаў; у фазе гралі музыканты, кружыліся танцавальныя пары. Было і шампанскае... А потым госці перайшлі ў тэатральную залу, дзе знакамітая «Сцэна з шампанскім» адкрыла перадавагодняе прадстаўленне «На нашай сцэне — апэрта».

Гэты малыўнічы спектакль-балль, падрыхтаваны артыстамі тэатра оперы і балета і іхнімі калегамі з тэатра музычнай камедыі (дырыжоры А. Анісімаў, С. Бурак, рэжысёр-пастаноўшчык С. Штэйн, вершы А. Вольскага, сцэнаграфія Л. Ганчаровай), змагло пабачыць і шырокае кола аматараў. Бо прэм'ера «На нашай сцэне — апэрта» з удзелам не толькі тых салістаў, якім напярэдадні Новага года апладзіравалі спонсары тэлевізійна-тэатральнага балю, а і іншых «зорак» музыкага небасхілу, пазначана на афішы. 13 студзеня, пад Стары Новы год, героі апэрат,

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

На каляды — да суайчыннікаў

7 студзеня ў пастаянным прадстаўніцтве Рэспублікі Беларусь у Маскве адбыўся канцэрт старадаўняй беларускай музыкі. І не проста канцэрт. Ансамбль «Кантабіле» і саліст В. Скоробагатаў прывезлі суайчыннікам, што жывуць у Маскве, «кавалачан» леташняга фестывалю «Адраджэнне беларускай каплі». Спдар Скоробагатаў расказаў пра фестываль, пра яго перспектывы, пра гістарычную музычную спадчыну Беларусі. Гучала музыка М. Радзівіла, Р. Вардучкага, «Полацкі сшытак», псалмы на вершы С. Полацкага... Маскоўскія беларусы, уражаныя незнамым мастацтвам, зацікавіліся наступным фестывалем, абяцалі падтрымку. А муж і жонка Кучуры, беларусы з Амерыкі, якіх бізнес прывёў у Маскву, не хавалі здзіўлення, маўляў, трэба ж: аназваецца, на Беларусі ў далёкіх стагоддзях была свая класічная музыка, ды такая прыгожая!

ЛІТКУР'ЕР

Даражэйшае не сніданне, а прывітанне

У серыі «Проза народнага СССР» (народаў ужо колішняга Саветага

В. ЦІШЫНА.

Н. ГАЛЕЕВА.

А. КЕДА.

уваасобленыя Л. Станевіч ды А. Крайнінавай, Н. Галевавай ды В. Цішынай, Л. Лют ды Н. Кастэня, А. Ранцавам ды Г. Назловым, В. Скоробагатавым ды М. Грыгорчынам і многімі іншымі, — зноў выйшла на оперную сцэну!

Фота А. ХАРКОВА.

КУЛЬТУРА

Каб і іншыя...

Магілёўская універсальная біржа вырашыла хоць крыху дапамагчы аматарам прыгожых. Біржавіні перавялі 1600 рублёў на рахунак мастацкага музея В. Бялінціцага-Бірулі, і цяпер жонкі даючы на працягу двух месяцаў можа бласплатна залучацца да характара палотнаў знакамітага пейзажыста. Каб жа такім шляхам пайшлі і іншыя дзевяці людзі Рэспублікі Беларусь! Глядзіш і паболела б наведвальнікаў у нацыянальных музеях, наведванне якіх таксама пачынае абыходзіцца ўжо не ў капейку, а ў рублі.

Будуць беларусазнаўцы і ў Афрыцы

Як бы там ні было, але Закон аб мовах у Рэспубліцы Беларусь працуе. Аб яго выкананні дбаюць не толькі свядомыя беларусы, а і свядомыя замежныя студэнты, якія навуваюцца ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце імя У. І. Леніна. Прынамсі, тыя з іх, што мараць стаць жур-

налістамі, — а гэта прадстаўнікі Лівана, Сірыі, Йемена, дзяржаў Лацінскай Амерыкі. Яны выказалі жаданне вывучаць беларускую мову. Кіраўніцтва факультэта журналістыкі пайшло ім на сустрэч. Для замежнага спадарства распрацаваны спецыяльны курс.

КОНКУРСЫ

Значыць, лідэры!

Павіншваем з перамогай салістаў Беларускай оперы Наталлю Залатарову ды Міхаіла Жылюка. Яны, як паведаміў Інфармацыйны лістак ДАВТА «Закулісьце», узялі ўдзел у Міжнародным конкурсе оперных спевакоў імя С. Крушальніцкай, што прайшоў у Львове, і заваявалі другія прэміі. Перамогу можна лічыць абсалютнай, бо першых прэміяў журы не прысудзіла. Сярод канкурсантаў былі оперныя артысты з Расіі, Польшчы і, вядома, Украіны. Але за выкананне маналог Багдана Хмяльніцкага з оперы К. Данькевіча заахвочвальную прэмію пасля 1 тура атрымаў прадстаўнік Беларусі М. Жылюк. Яго ж адзначылі спецыяльным прызам за ролю Фігара ў спектаклі «Вяселле Фігара». Дарэчы, самі оперныя спектаклі для таго ці іншага фіналіста (умова III тура) выбіраў журы. А з Н. Залатаровай адбылася і нечаканасць: член журы, венгерскі спявак, саліст Будапешцкай ды Міланскай оперы Я. Нзмет вызваўся быць яе партнёрам у спектаклі «Тоска».

«Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры»

Дзеля актывізацыі бібліятэкі рэспублікі ў адратэжні нацыянальнай культуры, прапаганды яе гісторыі і лепшых набыткаў Беларускай фонд культуры аб'явіў штогадовы конкурс пад дэвізам: «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры». Пры падвядзенні вынікаў будзе ўлічваюцца, як бібліятэка садзейнічае выкананню Закона аб мовах на Беларусі, што робіць на стварэнні і ўзбагачэнні нацыянальных фондаў; як праводзіцца асветніцкая работа па ўзнарэнні нацыянальных святаў і абрадаў; ушаноўваюцца лепшыя прадстаўнікі нацыянальнай культуры; аназваецца садзеянне ў ажыўленні краязнаўчай работы па вывучэнні гісторыі роднага краю; праводзіцца прэзентацыі новых кніг беларускіх пісьменнікаў і вучоных, нотны зборнік і гуказапісаў беларускіх кампазітараў і выканаўцаў, твораў беларускіх мастакоў і народных умельцаў. Будзе звернута ўвага і на такія аспекты работы: стварэнне гасцёўняў для сустрэчы з прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі, цікавымі людзьмі і г. д.

Вылучэнне бібліятэк на атрыманне прэміі праводзіцца абласнымі і Мінскім гарадскім аддзяленнямі БФК, іншымі грамадскімі арганізацыямі, органамі ўпраўленняў культуры і іншымі дзяржаўнымі ўстановамі, сродкамі масавай інфармацыі, самімі калектывамі бібліятэк, якія памагаюць прыняць удзел у конкурсе.

Пры вылучэнні бібліятэк на атрыманне прэміі праводзіцца рашэнні грамадскіх і іншых арганізацый і устаноў, адміністрацый бібліятэкі аб

вылучэнні дадзенай бібліятэкі з даведкай аб рабоце бібліятэкі па адратэжні нацыянальнай культуры. Дадаткова могуць быць прадстаўлены матэрыялы з апісаннем масавых мерапрыемстваў па прапагандзе нацыянальнай культуры: нацыянальнага газетны, рукапіснага часопісы, фотавыстаўкі, фотамантанжы, фатаграфіі інтэр'ера бібліятэк, водгукі чытачоў, матэрыялы пра бібліятэку, якія змешчаны ў газетах і часопісах, перададзеныя па радыё, пазначаныя па тэлебачанні.

Прадстаўленні і матэрыялы накіроўваюцца ў абласныя і Мінскі гарадскі аддзяленні БФК да 1 лютага наступнага года. Рашэнні прэзідыума абласных і Мінскага гарадскога аддзяленняў БФК з адпаведнымі матэрыяламі накіроўваюцца ў Савет сядзеяння бібліятэчнай справе БФК да 1 сакавіка на адрас: 220030, г. Мінск, вуліца Янкі Купалы, 17/30 (тэл. 27-76-95).

Па выніках конкурсу ўстанаўліваюцца тры прэміі па 5 тысяч рублёў кожная для дзіцячых і дарослых бібліятэк (публічных і школьных) з уручэннем дыпломаў. Дадаткова ўстанаўліваюцца 5 дыпломаў конкурсу. Прысуджэнне прэміі праводзіцца па выніках кожнага календарнага года. Першае ўручэнне прэміі адбудзецца па выніках 1992 года. Створана журы на чале са старшынёй праўлення Беларускага фонду культуры І. Чыгрынавым. Вынікі конкурсу зацвярджаюцца на прэзідыуме праўлення БФК да 15 сакавіка. Уручэнне штогадовых прэміяў і дыпломаў праводзіцца і красавіка.

20.20—менскага часу.

Ціхі, нават нейкі рамантычна-хутаранскі Берлін... Калі, вядома, не ўспамінаць цыганку з дзіцем у прыполе, што сядзе на тратуары, зводдаль вулічных музыкантаў, калі не бачыць там жа, каля пачарналай аркі, слінкатага, апушчанага п'яніцу з бутэлькаю, а поруч—другога, таксама нягленага, з калматым сівым сабакам на паводзе, калі не ўспамінаць пра брыдкага, гарбаносага, як баран, хлопца з голеная галавою, на якой дрыжала шчотка бялых, знорок пакінутых для моды валасоў. Нешта пад даўнейшага запарожца. Аказваецца—не, пад нямецкіх лётчыкаў з першай сусветнай вайны, якіх бачыў у часопісах на антыкварным рынку.

У дзяўчат, па-маладому спрытных і даўганогіх, — найчасцей кароценькія да немагчымага і тугія да немагчымага спаднічкі — чорныя — і чорныя калготкі. У маладзіці, што возыць перад сабою каласкі з дзецьмі, калготы пры джынсавай караткаватай спадніцы лілова-альбо зялёнаквасцый, як даўнейшыя шпалеры. Хлопцы — у парваных на каленях і абрынданых джынсах.

Акуратныя хіба толькі сталыя мужчыны ў светлых, адпрасаваных портках, светлых куртках, а то нават у карычневых ці ясна-шэрых, ці клятчатых касцюмах. І, вядома рэч, — паголеныя.

Аднак кайзераўскіх вусоў, да якіх нас прызвычайна літаратура, тут бачу мала, хіба ў старых гандляроў-яўрэяў на тым жа кірмашы ў туркаў.

Чамусьці запамніліся двое старых, зарослых сівымі бародамі яўрэяў. І тыя, паточаныя моллю старасвецкія капелюшы, якія яны прадавалі. Смеху варты іхні гандаль — хто ж мог спакусіцца на гэтакую старызню? Які вар'ят?

Успомніўся і той разьбяр па дрэве, маладзенькі немчык, што прадаваў трашчоткі, драўляныя конікі, вазкі і пільшчыкаў, якія нястомна—тут жа прыстасаваны да століка—цягалі «пілу». Ажно сэрца замірала, калі я з незбытым дзіцячым дзівам пазіраў на гэты неацэнны для мяне скарб—якая кінастужка з даўняй пары пракруцілася ў мяне перад вачыма.

Панядзелак, 10 чэрвеня 1991 года.

Сёння ўночы ўспомнілася Варакомшына, тыя людзі, што адышлі ўслед за мацераю, старыя і паўвечныя, мае равеснікі і малодшыя за мяне. Я налічыў іх больш за дваццаць. Яны адышлі са сваёю дабрацю, як мой бацька, розумам, як маці, злосцію і шкадлівасцю, як сусед-прымак, са штодзённым лямантам і сварбою, як суседка Ганна. І за гэтыя гады паднялося новае пакаленне, вядома ж, з тымі самымі характарам, нормаў, павадкамі, выхількамі, жэстамі, голасам, смехам, усім тым, што перадалося ім ад іхніх бацькоў.

І яны, як іхнія бацькі, дзяды і прадеды, будуць красці, як кралі нашы варакомскія Аблажэі, па мянушцы Канохі, як забівалі людзей, збіраючыся ў патаемныя бандыцкія шайкі, нашы Лазовікі, паміраць змоладу, як паміралі Нагорныя, жыць у бядоце, як жылі Кекшукі...

Усё, вядома, будзе, бо ўсё, як дар, даецца чалавеку прыродай: працавітасць і гультайства, рэзэшчанасць і цнатлівасць, дабрата і помслівая злосць.

Перагортаю даведчыны матэрыял Ваенаргавага зборніка, трапляю на прозвішчы Лафантэна і Карнэль і неспадзявана задумваюся: Пер Карнэль, пачынальнік класічнай французскай драмы, жыў з 1606 па 1684 год. На дзевяць гадоў раней прыйшоў на свет, чым бацька беларускай драмы Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. А сучаснік яго Жан Лафантэ, французскі байкапісец, на дзевяць гадоў апыраўдзіў нашага знакамітага адваката і народнага заступніка Францішка Багушэвіча.

Не дзіва, што нам так нялёгка дагнаць еўрапейскую літаратуру, узнімацца да агульнаеўрапейскага ўзроўню. Пры нашых здольнасцях і таленце мы, аднак, не ўзышлі на сусветную вышыню, мы нават, калі сказаць па шчырасці, не дасягалі таго, што было вызначана і накіравана Богам. Усход — з аднаго боку, захад — з другога крыжвалі нас і дзялілі нас, у нас саміх не спытаўшы, як у пакутным адчаі і горкай роспачы пісаў Колас. Разгон «Грамады», ліквідацыя беларускіх школ і гімназіяў у міжваеннай Польшчы, арышты, высылка, а потым па-

Працг. Пачатак у №№ 1—2.

вальнае і гвалтоўнае знішчэнне інтэлігенцыі, жорсткая забарона ўсяго беларускага, прымушова русіфікацыя ў былой Савецкай Беларусі — абярнуліся нечуванай трагедыяй для беларускага пакутнага народа, які ступіў толькі першы крок з цемры да святла. Не дабітая, не дамучаная на Лукішках, не вынішчаная на Салаўках і ў катойнях НКВД, беларуская інтэлігенцыя гінула пад час другой сусветнай вайны, — яе вынішчалі ўсе—СД, гестапа, спецгрупы НКВД, армія краёва, СМЕРШ, «істребительные батальоны»... і свае ўжо родныя свалата і брыда.

20.30—менскага часу.

З паўгадзіны ці мо трохі болей, як вярнуўся з горада, але не нашай блакіт-

най дарогай, што ідзе праз Гарлотэнбург, Вэсткройц і Груневальд, а ружовай—праз Стэглі ці Цэлендорф, перад гэтым доўга паблукваюшы па паўднёвым Берліне і выйшаўшы на Германпляцы, дзе я хавалася ад шчыра-густога і цяжкашпатакога, як вадаспад, берлінскага ліўня.

Сёння, як было дамоўлена, Норберт Рандаў звадзіў нас у Штатбібліятэк (дзяржаўную бібліятэку) і пазнаёміў з доктарам Францам Гёрнерам, загадчыкам аддзела Усходняй Еўропы, пад чым, як пасля мы даведзіліся, маецца на ўвазе ўся кніжная прадукцыя Савецкага Саюза, усяго паўмільёна адзінак, тысяч дзевяць з якіх займае руская кніжка.

Я спадзяваўся, што тут знойдзецца нямецкая падшывак беларускіх газет і часопісаў, якія выдаваліся ў Нямецчыне ў час вайны і пасля вайны. Мясце найбольш цікавай часопіс «Новы шлях», колькі нумароў якога я купіў у Наваельні на таўкучцы, знайшоўшы там жа, пры плоце, ажно тры прыгнаныя ветрам чырвонцы. Гэта было, здаецца, восенню сорак трыццаці, бо я набыў яшчэ календар на 1944 год.

«Новага шляху», які так спадзяваўся ўбачыць, па бібліяграфічных звестках, нідзе ў Нямецчыне няма. Ёсць «Новы шлях», але ўкраінскі і, здаецца, не адзін. «Мінскер Цайтунг» («Менская газета»), «Беларуская газета», «Беларускі работнік» ёсць у Кёльне, у Інстытуце сусветнай эканомікі.

Бібліятэка, зрэшты, салідная—2,5 мільёна тамоў. Дарэчы, часопісы фіксуюцца толькі па назве, як адзін экзэмпляр за ўсе гады.

Пасля багатых паліц з энцыклапедыямі і даведнікамі па розных галінах ведаў і навукі ў бібліяграфічна-даведчым аддзеле з чытальнай залай на 600 месцаў здзівіў даволі сціплы бібліяграфічны запас Усходняй Еўропы. Мы ж, беларусы, як належыць, па нашай прастаце, абыхавасці ці што, займалі ўсяго дзве ніжнія палічкі з рознай абцэдаршчынай, сталіншчынай і лжэнавукай.

Як заўважыў Франц Гёрнер, наш візіт—першы візіт людзей, якія пацікавіліся беларускай прэсай—газетамі і часопісамі. Мушу заўважыць, што цікавіўся толькі я, бо майго спадарожніка займала перш за ўсё серба-харвацкая літаратура і Рэрых.

Франц Гёрнер, дробны, сухашчавы немец,—нечым падобны да майго аднакурсніка Валера Лабадо,—гэтакі самы чарнявы і з гэткаю ж сарамліваю ўсмешкаю. Але калі ён з якім-небудзь пытаннем звяртаўся да бібліятэчных работнікаў, тыя выцягваліся ў струнку, апускаячы рукі па швах.

О, пруская вышканаласць, о, нямецкая школа ўгодлівасці і субардынацыі. Спадзяюся, што такой вышканаласці і лісліваці маглі б пазайздросціць нават кітайцы.

Аўторак, 11 чэрвеня 1991 года.

Учора яшчэ раз бачыў рэйхстаг, праезджаючы аўтобусам праз Пляц рэспублікі,—шэра-чорны, закурэлы пасля пажару будынак, агромністы і адзінокі. Ён стаіць, як руіна.

І яшчэ адна цікавая дэталі з учарашняга дня—дзе шарэнгі веласіпедаў каля

шпалераў зеляніны перад уваходам у берлінскую бібліятэку. Аспіранты і студэнты прыязджаюць сюды на веласіпеды, спалучаючы дзве выгоды—і прагулка цікавая, і, напэўна ж, дармова. Веласіпеды ў жалезных стойках, як перад сельскім універсітэтам у нашых заходне-беларускіх мястэчках.

Учарашняя сустрэча з Францам Гёрнерам пацярджала маю здагадку, што цікаваць немцаў да гісторыі, культуры і мовы малых народаў, куды яны залічылі беларусаў, а можа, нават украінцаў, абыхае куды больш шырэшчыя інтарэсы—несці гэтым самым і распаўсюджаць сваю культуру, мець свой уплыў.

Улічыўшы паміненне і жаданне немцаў, мы, беларусы, маглі б пашырыць сферу сваёй цікавасці. Аднак дзеля гэ-

Усход і Запад пішу знорок з вялікай літары. Норберт Рандаў кажа, што праз пяць гадоў зраўняецца, усё ўвойдзе ў сваю каліяну.

У немцаў напэўна ж так.

І вось што няўзнак прыкмеціў: усе гандляры трохі разумеюць ці гавораць па-польску, і не толькі ў Берліне, а і ў Парыжы, у Нью-Йорку. Гандаль—ці не новая нацыянальная рыска паляжаў? І даволі брыдка. Запомнілася бачанае і чутое на вуліцы каля штабеляў кардонных каробак пры танным магазіне, каля гульцоў у карты: «Курва, Тадэкі Пінендзы пшэгралі Кур-ва-ал»

Брыдка, агідна, сорамна. І за наш славянскі свет, і за саміх сябе. Адукуль і

Вячаслаў АДАМЧЫК

БЕРЛІНСКІ ДЗЁННІК

тай неабходнай справы людзей, адданных і сумленных, у нас мала, дзейнічае нейкае таямнічае жульце, якое прылашчваецца і прысмоктваецца да беларускага нацыянальнага руху, да нашых ідэй, каб зарабіць долары. Усяго толькі.

Нашы караблі, яшчэ не адправіўшыся з гавані, адразу абрастаюць ці абліпаюць слізкімі ракавінамі, як напрыклад, абраслі ўсе беларускія фонды, таварыствы і асацыяцыі.

Серада, 12 чэрвеня 1991 года.

Учора па запрашэнні спадара Янэцкага з'ездзілі ў рэстаран — зноў жа італьянскі. Праўда, на гэты раз з італьянскай кухняй, рослымі, смуглява-кучаравымі і крывагубымі, як Маякоўскі, італьянцамі-афіцыянтамі.

Стол быў рыбны—сёмга, крабы, стронга, белае віно і гарэлка ці, праўдзівей, лікёр самбуко з зярняткамі кавы і сінім трапяткім агенчыкам — падпаліў афіцыянт, як калісьці падпальвалі ў нас бедыктын. Я піў усяго толькі безалкагольнае піва, як і спадар Янэцкі.

Дамовіліся, калі нічога не перашкодзіць (днямі нямецкае радыё перадало аб падрыхтоўцы вайскавага перавароту ў СССР), правесці ў Беларусі дні нямецкай літаратуры, запрасіўшы ў Мінск Ульрых Янэцкага, Норберта Рандава і Элэ Эрб. Кантакты берлінскіх і літоўскіх літаратараў ужо ўсталяваліся, гэтаксама як і нямецка-албанскія.

У горадзе каля вялікіх універсальных магазінаў на тратуарах сядзяць, па-індуску, склаўшы ногі і трымаючы на прыполе малых дзяцей, маладзенькія, нібы падлеткі, танкаварыя цыганкі. Большыя распустыя куляюцца цераз голаў на зялёных, ужо скошаных газонах. Перад цыганкамі, як перад якімі-небудзь прадстаўнікамі дабрачыннага фонду, ляжаць карткі, у якіх выкладзена, дзеля чаго просяцца грошы і падзяка за кінуты пфенінг—ужо як у магазіне на чэках.

У метро каля гарбаносых, густа зарослых чорна-сіняватаю шчачінаю туркаў у чорных неадпрасаваных і памятых касцюмах — бялявыя немкі, пэўна ж, жонкі, з залатымі ланцужкамі і бомамі на прудзях.

Учора такі самы няголены рослы турак па падказцы худзенькай востраносай немкі дужаю валасатаю рукою схаліў магнітафон, які я разглядаў і наважыўся быў купіць.

20.55 — менскага часу.

Толькі што прыехаў жоўта-чырвонай электрычкай з цэнтра, з Турмштрэсэ ў сваю зялёную Ванзэе. Турмштрэсэ—вуліца вежы, у якой некалі, відаць, трымалі вязняў. Адсюль і паходзіць наша беларускае слова «турма».

І вось некалькі штрышкоў з той самай «турэмнай» і іншых берлінскіх вуліц.

Трапіўшы сёння ў недагледжаны, заняваны, з аблушчанымі і закурэлымі сценамі, з ямамі і выбоінамі на тратуарах Усходні Берлін (раён Панжаў), нібы трапляеш дадому, у заняваны Мінск, на сваю Карл-Маркштрэсэ, у родны двор, запруджаны гэтакімі самымі нікчэмнымі, як тутэйшыя інвалідныя «Трабанты», бруднымі, непамытым і саржавелымі машынамі.

чому бярэцца лаянка і п'яства, і мора па калені, і «вшысто едно»!..

Чацвер, 13 чэрвеня 1991 года.

У немцаў нямала непакою і турбот—усюды ідзе рамонт і будоўля: усюды бачыш ажурныя жоўтыя краны—і на чыгуначных станцыях, і каля шэрых маналітаў, і каля старых, абвешаных сінімі ці зялёнымі сеткамі, дамоў.

Падфарбоўваюць, падмазваюць, падлізваюць, перакрываюць светла-чырваную чарапіцаю старыя дахі, акуратненька—камень да каменя—і нават з узорам брукуюць тратуары. У кожным доме ззяюць свежаю фарбаю белыя вокны. Па-сяточнаму прыгожа і ўрачыста. Якога колеру ні быў бы дом — шэры, чырвона-цагляны,—у кожным першародна белыя, зіхатлівыя ад чыстыя вокны.

Смецце ў зялёным цэлафанавых мяхах выносяць на тратуар, каб яго магла забраць машына-сметніца.

Учора наша клапатлівая і працавітая прыбіральшчыца, між іншым, адна на ўсю трохпавярховую вілу, паставіла ў маім пакоі новы чорны таршэр, каб усё было пад адзін стыль—лямпка, стол, таршэр і мой новы «Кроўн», які ўключаны на кароткую радыёхваляю, дзе ўперамешку з нудна-дзелавымі навінамі гучыць сучасная эстрадная музыка.

Гэта куды цікавей, чым нашы рэпертажы з сесіі, адкуль звычайна чуецца непісьменна-руская з дамешкам беларускіх слоў правінцыйная гутарка, ці звесткі пра штодзённую надоі і ўмалот. А ўмалот ж мала, хоць нашае, беларускае, сялянства не сядзіць, набожна склаўшы рукі.

Пазайчора і ўчора заходзіў, праўдзівей будзе сказаць, спускаўся на эскалатары ў шыкоўныя халаднаватыя гаспастронумы, што знаходзяцца амаль іспраў у нізкіх, падвальных памяшканнях пяці-альбо чатырохпавярховых — абавязкова з эскалатарам — гандлёвых гмах. І чаго толькі няма ў сыравата-халодных нямецкіх гаспастромах, якіх толькі не бачыш гатункаў вяндліны, каўбас, хлеба, сыроў, канфіюраў, кавы, цукерак, вінаў, лікёраў...

А ў што ж ператвораны нашы падвалы? У бруд, у кашачыя ложбішчы, у смуродныя прыбіральні. Такой азіяцкіны, дзікуства, недагледжанасці, як у нашых дамах, муціць, нідзе няма. Скрозь нейкае жабрацтва, нэндза, непрыхаваная бяда і беспрытульнасць. І самае што ні ёсць горшае—абыхавасць. Абыжавасць ва ўсіх і да ўсяго...

Сёння наведзі карцінную галерэю. З усіх імпрэсіяністаў найбліжэйшым мне як быў, так і застаўся Клод Манэ. Пікасо здзівіў хіба сваім доўгім векам (пражыў дзевяноста два гады).

Пры галерэі—кніжны магазін, а там—столькі кніжак на мастацтва, што душа замірала ад зайздрасці: Гойя — 120 марак, «Дрэздэнская галерэя» ў двух тамах яшчэ танней, унікальнае выданне—гісторыя мастацтва ў дзевяці тамах—200 марак.

Пятніца, 14 чэрвеня 1991 года.

Сёння ды не толькі сёння нам на сяданак падалі сыры, сыркі, укучаныя ў фальгу, і сырочкі, і малако ў баначках-сотых — усяго на адзін раз забяліць каву. Разумная эканомія.

Гледзячы на ўсё гэта, хочацца сказаць: каб жыць у дастатку, трэба скупіцца і ашчаджацца. Багацце без ашчаднасці не бывае.

Ад учарашняга дня ў памяці застаўся рыжавата-няголены акардэаніст, што, паклаўшы кепку перад сабою, сядзеў каля шкляных дзвярэй універмага на сваім, мусіць, прынесеным з дому табурэціку і іграў даўнейшыя факстрыты. І флейтыст, малады рослы хлопеч, чамусьці таксама няголены, у чорным святочным касцюме з чорнаю флейтаю ў пераходзе метро перад эскалатарам і сходамі. Гэты па-сапраўднаму стараўся, пакалыхваючыся і плаваючы локцямі—і ў футарал ад флейты, што ляжаў на цэментнай падлозе, сыпаліся пфенінгі. У акардэаніста кепачка пуставала.

Каля метро, каля людных месцаў — падземныя, а то часовыя вагончыкі-туалеты, і, дарэчы, бясплатныя. Платныя хіба ў метро і ў вялікіх універмагах. Здаецца, амерыканцы заўважылі: які туалет, такая і краіна.

На нямецкай хвалі (іншай не знайшоў) праз кожнае слова ў хрыпатага дыктара Ельцын—Гарбачоў, Гарбачоў—Ельцын.

Пакуль мы з Норбертам Рандавым 118-ым маршрутам дабіраліся з Ванзее ў Даглен Дорф, азіраючы з другога паверха высокага аўтобуса, які з прысадзістых дубкоў збіваў жалуды, святочна-лагодны і зялёны Берлін, я дзівіўся, і ўжо не першы раз, з той дбайнай пашанай і павагі, якая ёсць у немцаў да травы, кветак і дрэў.

А ўжо ў Даглен Дорфе мяне зачаравала эпоха Адраджэння, нямецкі жывапіс, геніяльны Альбрэхт Дзюрэр і не толькі ён. Мы прайшлі ўсяго толькі два паверхі унікальнага музея. І я зноў захапляўся веліччу, разумнасцю, працавітасцю немцаў. Што рабілі мы, беларусы, ці па-старадаўняму літвіны, на пачатку 16-га стагоддзя? Будавалі замкі, пісалі, вядома, палотны, не пакінуўшы свайго Дзюрэра. А, можа, усё ж ён быў? Была ж у нас Літоўская метрыка—кнігі дакументаў Вялікага княства на беларускай мове, быў сусветна вядомы юрыдычны помнік—Літоўскі статут, быў ужо святы касцёл, а ў ім—алтары. Няўжо мы не распісалі алтароў, крыжовую дарогу Хрыста? Вядома ж, распісалі. Святы Божа, дык дзе ж беларускі Дзюрэр?

На вуліцы напатак чародку дзяўчат-падлеткаў у шэрых лёгкіх плашчыках, як ходзяць усе тут, і ў белых шаўкавістых хустках—турчанкі. Большая сярод іх, прыгожая, хавала пад насунутай на лоб хусткай свае чарнява-агністыя вочы.

У многіх берлінцаў, як прыкмятаю, чорныя вочы. Сінія дык зусім рэдкасць. Найбольш шэрыя, як на палотнах у Дзюрэра, бо яго папярэднікі—незнарок заўважыў у музеі—малявалі карыя вочы. Можа, гэта звязана з міфалагічнымі персанажамі? Але ж твары ў іх, і нават у Хрыста, яшчэ не кананізаваныя, звычайныя твары звычайных людзей, якія бачыш і сустракаеш у метро альбо на аўтобусным прыпынку.

А сёння доўга разгадваў, успамінаў і прыпамінаў прозвішча нашага местачковага чалавека, да якога так быў падобны дужы кірпаты і ружовашчкі немца, што, зайшоўшы ў вагон, цяжка сеў насупраць мяне. Тое ж самае надоечы адбылося з туркам, чарнява-сівым і кучаравым, які ўвесь час, пакуль мы ехалі разам, нагадваў мне нашых местачковых Мурзічаў, як падказвае прозвішча, дзельнік беларускіх татар, хоць пішучца яны, вядома, беларусамі.

А днямі дзве смуглявыя, валавокія маладзіцы, акуратенька, зграбна і чыста апранутыя ў плісіраваныя спадніцы і белыя блузкі, што зайшлі ў вагон, так ужо выразна нагадалі мне нашых вясковых матрун і вольгаў, што міжволі з ніякаватасцю падумалася: колькі ж у нас, у беларусаў, сапраўды чужое крыві?

(Заканчэнне будзе).

ДЫРЭКТАР ТЭАТРА

Памяці Леаніда Валчэцкага

Горка гаварыць пра гэта... Сорамна прызнавацца ў гэтым... Крыўдна і за наш тэатральны Саюз... Зусім нядаўна мы даведліся, што памёр Леанід Валчэцкі. «Нядаўна» — амаль тры месяцы назад. У тэатральным асяроддзі імя вядомае, па заслугах паважанае. Паклоннікі ж сцэнічнага мастацтва, гледачы, зразумела, далёка не заўсёды здагадваліся аб тым, што яны ўзрушаны і захоплены спектаклем, само з'яўленне якога і потым гучанне на падмостках — плён настойлівай, паслядоўнай, здаралася, і пакутлівай працы таго, хто застаецца недзе ў кулуарах. Дакладней — у сваім дырэктарскім кабінце.

Амаль дваццаць пяць гадоў узначальваў Леанід Паўлавіч драматычны тэатр у Брэсце. Гэта ён запрашаў, прывозіў, уладкоўваў у горадзе над Бугам рэжысёраў з арыгінальным мысленнем і адметным творчым імпульсам: Іосіфа Папова і Юрыя Арыянскага, Паўла Вінаградова і Аляксандра Міронскага. Гэта ён натхняў на рэжысёрскія пошукі і пастаноўную работу артыстаў Георгія Волкава і Пятра Маркіна, Мікалая Жыліна і Сяргея Еўдашэнку. Гэта ён пераадоўваў пануючую тады ў пэўных вышэйшых колах пагарду да беларускай нацыянальнай драматургіі і дамагаўся ўключэння ў рэпертуар брэсцкай трупы п'ес К. Губарэвіча і А. Макаёнка, А. Маўзона і А. Дзялендзіка, П. Васілеўскага і Я. Рамановіча. Гэта ён прыцягваў да супрацоўніцтва з тэатрам вайсковых кансультантаў і літаратараў, тэатразнаўцаў і гісторыкаў, удзельнікаў абароны фартэцыі над Бугам у 41-м.

Вядома, што п'еса К. Губарэвіча «Брэсцкая крэпасць» пад назвай «Цытадэль славы» не мела асаблівага поспеху. Нават у купалаўцаў. Заступіўшы на дырэктарскую пасаду ў Брэсце, Л. Валчэцкі адразу абвясціў пра намер менавіта тут, паблізу ад гістарычнай крэпасці, ажывіць вобразы яе самаахвярных абаронцаў, хлопцаў, якія вымушаны былі амаль што без зброі, без спраўнага вайсковага кіраўніцтва супрацьстаяць навалю вермахта.

Для яго героі крэпасці былі — хлопцамі. Сваімі.

Блізкімі. Асуджанымі несці цяжкай крыві ў жорсткіх выпрабаваннях вайны. Ахвярамі яе.

Леанід Валчэцкі сам быў з такіх хлопцаў.

Юнаком ён адчуў прызвание школьнага настаўніка і скончыў педагогічны тэхнікум. Ды было штосьці ў самой атмасферы тагачаснай школы, атручанай класвай ідэалогіяй, што стрымала яго ад службы па прафесіі. Яму прыкра было вучыць дзяцей таму, што Яўгенія Анегін — гэта «прадукт дваранскай эпохі» і «лішні чалавек», а піянер Паўлік Марозаў — гэта ўзор сапраўднага сына сацыялістычнай дзяржавы. Яму мроілася ў тэатры пэўная свабода для праўдзівага паказу жывога чалавека, з яго памылкамі і забабонамі, з яго адданасцю высокім ідэалам і маральнай чысцінёй. У 1933 годзе Валчэцкі скончыў курс тэатральнай студыі пры Другім БДТ. Першы сярод яго настаўнікаў — М. Міцкевіч, якому былі дарагія этычныя і маральныя прыцыпы ў мастацтве, перанятыя ад педагогаў — папелінікаў рыцара сцэны М. Чэхава.

Гэта было пакаленне людзей, якое паверыла ў справядлівасць камуністычнай перабудовы свету. Бянтэжылі жорсткасць і рэпрэсіі супраць самастойнай думкі, пагарда да агульначалавечых каштоўнасцей, прымусова калектывізацыя, даносы на сяброў, партыйнымі сходамі і натоўпам абвясчваемыя праклёны ў адрас учарашніх ленинцаў, але... Людзі тэатра, нахшталь таго ж М. Міцкевіча, адносілі гэта на рахунак выдаткаў і часовых памылак новага грамадства. І ў тэатральнай дзейнасці Л. Валчэцкага можна адзначыць праявы гэтай артадаксальнай і агульнапрынятай пазіцыі савецкага патрыёта...

Пачаўшы сцэнічную работу акцёрам, Л. Валчэцкі набываў карысны вопыт палыблення ў чалавечы характары, якія не ўкладваюцца ў праектывавае ложа ідэалагічных догм. Сярод ягоных роляў самай яркай і маляўнічай была роля Керубіна ў «Жаніцбе Фігара» паводле Бамаршэ (спектакль рэжысёраў П. Антакольскага і М. Міцкевіча 1933 года). Малады акцёр займаецца самаадукацыяй, цікавіцца

арганізацыяй тэатральнай справы наогул.

Ды зусім іншы вопыт стаў яго чалавечым багаццем. Горкі і павучальны. Яго прызваюць у армію. Пачатак вайны ён сустракае даволі спрактыкаваным камандзірам. Узначальвае запасную вайсковую часць, якая рыхтуе для фронту кавалерыстаў. Так, яшчэ ў сорок другім годзе падначаленыя Л. Валчэцкаму вучаць маладых людзей секчы шашкамі праціўніка... у конным страі. Загад ёсць загад! Ды мала таго, што будучыя кавалерысты павінны былі потым атакаваць танкавыя калоны таго ж Гудэрыяна або Манштэйна, дык іх яшчэ і вучылі ваяваць на конях, асядланых... мяхамі з саламай. Сёдняў скураных, сапраўдных не хопала для запасных тылавых эскадронаў. Яшчэ больш драматычным было зведанае і перажытае на фронце...

Мы сябравалі з Леанідам Валчэцкім. І тады, калі апоўдню пра такіх жыццёвых ўрокі нельга было даверыць нават прыяцелю. Запаветнае прарывалася ў асобных заўвагах, як бы мімаходзь. Часцей дырэктар тэатра імя Ленінскага камсамола Беларусі выступаў і выглядаў прававерным чалавекам свайго часу. Адданым тэатру. Слугой тэатра. Дзеля гэтага свайго прызначэння гатовым і на кампраміс. Толькі б не губляў калектыў артыстаў годнасці сапраўднага, варты ўвагі сучаснікаў, нават патрэбнага суразмоўцы з гледзком Пасада дырэктара была надзвычай палітызаваная, бо рабіла носьбіта такога звання яшчэ і старшынёй мастацкага савета тэатра, адказным за рэпертуарную палітыку.

Нам даводзілася бачыць Валчэцкага вельмі засяроджаным. Пры ўсім ягоным умельстве хаваць свае перажыванні, ён не мог утаймоўваць свайго ўнутранага напружання, з якім яму даваліся тыя або іншыя праграмныя прамовы на абмеркаванні прэм'ер або новых п'ес. Ды штосьці па-дзіцячы адкрытае свяцілася ў ім, калі трупы ў Брэсце ўзнімалася вышэй за афіцыйна дэвалюеныя дозы сцэнічнай праўды, калі артысты на падмостках паказвалі чалавека з усімі яго супярэчнасцямі ў камедыях «Выбачайце, калі ласка!», «Трыбунал»,

«Таблетку пад язык» або «Зацюканы апостал», які Андрэй Макаёнак перадаваў Валчэцкаму адначасова з першымі чытаннямі сваіх п'ес у купалаўцаў. Ганарыўся ён тым, што ў Брэсце набылі мастацкае ўвасабленне шэкспіраўскай «Атэла» і вострая п'еса Г. Фаста «Трыццаць сэрбранаў», «Тры сястры» А. Чэхава і гарэзлівае «Вяселле з пасагам» М. Дзякава, трагедыяная песня ў гонар дзяўчат на вайне «А досвіті тут ціхія» Б. Васілева і псіхалагічнае даследаванне вернасці і здрады ў драме «Толькі адно жыццё» А. Маўзона...

Не абміналі Л. Валчэцкага асабістае гора і паклёны зайздроснікаў, закулісныя інтрыгі і — радзей — удзячнае прызнанне ў аўтарытэтных аўдыторыях. Артыстычная трупа з Брэста гаспалявала ў Маскве і Ленінградзе, у Кіеве і Вільнюсе. Па раённай завяздэўніцы гэта таксама было прыкметай творчай сталасці. І ён мог ганарыцца Валчэцкі. Затое як балюча перажываў ён за лёс добрага акцёра, якому не было адпаведнай таленту ролі ў чарговай прэм'еры, або за экзальтаваныя гнеўныя філіпікі, што прамаўлялі, здаралася, артысты, не ведаючы, хто і якая «інстанцыя» абавязалі, якія прычыны вымушаюць тэатр на кампраміс, чым выклікаецца неабходнасць ставіць танныя апусы таго ж злэшчанага А. Сафронава...

Адным словам, быў у Брэсце тэатр, варты ўвагі і павагі. Варты і спачування. Былі спектаклі, дзе да рампы прабіралася сапраўдная рэчаіснасць. Была і вымушаная хада ў тым поступе, які завярджаўся ў міністэрскіх кабінетах, у будынках абласнога і гарадскога камітэтаў камуністычнай партыі. Былі ў рэпертуары чыстыя зерні вялікай літаратуры і палова дзятурных і нават модных агітак і так званых манументальных палотнаў гераічнай тэматыкі.

Сёння мы пачынаем жыць у зусім новым духоўным клімаце. Узлякнуты былыя зоркі, зыходзяць новыя. Ды было б вялікім грахам адчурацца ад таго высакароднага і сур'эзнага, чым жылі і ўзбагачалася сучасніцаў сцэна, — то «дзякуючы сваёй адданасці часу», то «насперак» абставінам і заклікам розных начальнікаў ад мастацтва. І мы адчуваем віну перад адным з паслядоўных слуг тэатра на Беларусі Леанідам Валчэцкім за тое, што ні наша тэатральная грамадасць, ні ягоныя сябры ў Мінску ў мітусні і гармідары неўладкаванага нашага існавання не заўважылі і не аддалі належнае памяці гэтага чалавека. Ён быў прадаўжальнікам карысных традыцый. Ці не абрываюцца яны адначасова з вызваленнем ад канфармізму?

Барыс БУР'ЯН,
Георгій КОЛАС.

АБ'ЯВЫ

СЛОНИМСКІ БЕЛАРУСКІ ДРАМАТЫЧНЫ ТЭАТР

запрашае на пастаянную работу

рэжысёра-пастаноўшчыка і акцёраў драмы ў акцёрскую трупу (мужчын і жанчын). Прымаюцца асобы, маючы спецыяльную вышэйшую ці сярэдняю адукацыю,

а таксама асобы без спецыяльнай падрыхтоўкі, але маючы практычны вопыт работы ў якасці артыстаў у прафесійных ці народных тэатрах.

Звартацца на адрас: 231800, Гродзенская вобл., г. Слонім, вул. Чырвонаармейская, 25. Даведкі па тэл. 2-59-63.

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МАСТАЦТВАУ

аб'яўляе конкурс

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто валодае беларускай мовай):

— старшага выкладчыка кафедры графікі — 1;
— старшага выкладчыка кафедры дызайну — 1;

— выкладчыка кафедры рэжысуры — 1.
Тэрмін конкурсу — месяц з дня апублікавання аб'явы.

Заявы падаваць на імя рэктара акадэміі на адрас: 220012, г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 81, аддзел надраў. Тэл. 32-77-34.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Міколу ВАДАГОСАВУ з прычыны вялікага гора, што напаткала яго, — смерці жонкі Галіны Валыцінаўны.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Алесю ЯСКЕВІЧУ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Саюз пісьменнікаў Беларусі з глыбокім жалем паведамляе аб смерці вадзіцеля СПБ ПАЛУЯНА Мікалая Фёдаравіча і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

Штукар

Жыў штукар, ды знакамiты —
З пустасловаў пустаслоў:
Языком — ён селу жыта,
Языком — яго малоў.

Цеста ён з хлусні замешваў,
Не адну дзяжу зглуміў.
Родных дзетак — нават смешна! —
Абляцанкамі карміў!

Замаўляў ён людзям зубы,
Замаўляў да немагчыма.
Быў яшчэ занятак любі —
Плёў штукар кашы з лухты.

Плёў іх «мудра», плёў іх дбала,
Ды карысці не дало:
Што б у кош той ні трапляла —
У ім нібыта й не было!

Каб народ ад дзіва войнаў,
Дахі ён паперай ірыў.
І настойку, і застойку,
Ад хвароб усіх варыў.

Звычайку меў: у гасці пойдзе —
Медальён прывалачэ...
Жыў штукар... не-не, пастойце:
Можа, ён жыве яшчэ?

Стратэгія

З народнага

Загрымеў усохлы ганак,
Хтось «Дзень добры!» у хату даў:
Да Лявона нечакана
Кум у гасці завітаў.

Госць у хаце — Гэта ж сьвята
І ў душы, і на стала...
Дадае абрус Агата,
Строй з кумфры дастае.

Як вядзецца, Да нубельца
Запішалася ў снлеп.
Адаваліся відэльцы,
На абрус улёгся хлеб.

За бутэлкай — З шафры чаркі
Перабраліся на стол.
Усчала лачня сварку —
Ля патэльні хоць не стой!

А пасля — цякла бясседа,
Дагаджалі ёй усе.
За лачняй —

Чаркі следам Апусцелі пакрысе.
Нечакана гаспадыня
Песню ў хаце завяла,
А Лявон па той хвіліне —
Ш-шух за даверы
З-за стала!

Госць сканфужаны, здзіўлены,
Пачанаў — ды ўслед за ім...
Гаспадар сядзеў пад кльёнам
І пуснаў з цыгаркі дым.

— Што, у вас разлад з Агатай?
Не магу я зразумець:
Ты чаму ўцякаеш з хаты,
Як пачне кабетна пець?

І Лявон прызнаўся куму:
— Цягу я на двор даю,
Каб ніхто не мог падумаць,
Што я ў хаце жонку б'ю.

ПЕКЛА

Калі мяне пасля заканчэння інстытута размеркавалі ў НДІ, я быў шчаслівы, як малады сабака, якога ўпершыню выпусцілі гуляць у поле. Яшчэ ў студэнцтве былі ў мяне думкі, якія хацелася некалі ажыццявіць. І вось зараз, у НДІ, я бегаў па бібліятэках, корпаўся ў замежных каталогах, чытаў спецыяльную літаратуру. Я адчуваў сябе «на сёмым небе». Прайшоў час, я сістэматызаваў звесткі, доказы, думкі і пайшоў да шэффа. Ён паглядзеў, пагартаў мае «копусы», потым нядабайна адштрыхнуў ад сябе папку з паперамі, якімі я даражыў больш за ўсё на свеце.

— Малады чалавек! Я

— доктар навук, прафесар, працую ў інстытуце паўвека. Бачыў, як ствараюцца вынаходствы, сам нешта ствараў, мне стваралі... Але ж не ў вашым узросце! Вы не лезьце раней бацькі ў пекла. Пажывіце з маё, тады ўжо... А пакуль у вас яшчэ малака на губах не абсохла, вучыцеся ў старэйшых...

І старэйшыя пачалі мяне вучыць.

— Толя! Пойдзеш у бібліятэку, папрацуеш па тры гадзіны: мне для маёй доктарскай патрэбны некаторыя звесткі, а само-му няма часу...

— Толя! Збірайся заўтра ў камандзіроўку: трэ-

ба выбіць некалькі камп'ютэраў...

— Толя! Я чуў, у цябе ёсць вадзіцельскія правы? Мой шафёр захварэў. Трэба арганізаваць рыба-лачку ў выхадныя...

— Толя! Сын жаніцца надумаў. Тут я дамовіўся каньячку. Бары маю машыну і шуруй.

— Толя! Унук у мяне нарадзіўся! Сёння еду ў раддом. Вось грошы, скокні на базар і — кветак, самых лепшых!

— Толя! Сёння дзень нараджэння маёй палавіны. Садзіся ў маю машыну, шафёру скажы, каб павазіў па магазінах — добры падарунак «нама-люй». Грошай не шкадуў, колькі трэба, вась тут...

І я «выбіваў», «падкі-даў», «скакаў», «маля-ваў», «шурываў»... І гэтак

далей. Калі на галаве праяснілася лысына, шэф мяне спыніў. Ён, верны свайму абяцанню, «падкі-нуў» мне маладых, пра-цавітых хлопцаў. І сталі ўжо яны дзеля мяне «скакаць», «падкідаць», «шурываць», працаваць... Зараз і я ўжо доктар на-вук, прафесар. Нават жонка, між намі кажучы, шэффа дачка, кліча мяне Анатоль Віктаравіч...

Усё ў мяне ў ажурцы. Толькі часам працуючы ноччу ў халодным поце ад вокрыку шэффа: «Толя! Ты чаму мне венік у лаз-ню не прынес!» Ці яшчэ што такое...

А так — усё добра, як мае быць! Заўтра шэфу ўкінем чорныя шары — трэба і мне ўжо на арбі-ту выходзіць...

М. НІКІЦКАЯ.

ЛІРАНІЗМЫ

Вершы ў позе.

- Выдаць на... гора.
- Выдаецкая дзейнасць.
- Абварыйная служба.
- Хімхапсаюз.
- Сончасць.

У. ЦІМУРАУ.

РЭПКА

Не казка, а быль

Пасадзіў дзед рэпку. Вырасла рэпка вялікая-вялікая. Пайшоў дзед іраваць рэпку, цягне-цягне — выцягнуць не можа.

Паклікаў дзед на дапа-могу бабуку...
І ў такой паслядоўнас-

ці, як і ў казцы, аж да мышкі.
Пазвала кошка мыш-ку. Прыбегла мышка, хвосцікам віхлянула, піснула, войнула:
— Ой-вой!.. Навошта нам тужыцца, надрываць-ца?!.. Створым лелей-якую канцэсію з замеж-

най фірмай...
Пачалі ствараць тую канцэсію. А пакуль рэ-пку, ды бульбу — сырую і вараную — возяць то з Польшчы, то яшчэ далей адкуль. Дзедку як дзед-ку, а мышкі хапае.

І. АНОШКІН.

Аляксандр КАПУСЦІН

У ЛАЗНІ

Усе мы наўна думалі, што самы непалітыза-ваны орган у нас зараз — Вярхоўны Савет. Ды дзе там — лазня! Во дзе па-літыка!

Раздзявалка гула, нібы разстрыжаны вулей.

— Давялі за семдзе-сят гадоў краіну каму-ністы! Да ручкі дабілі!

— Каб жа хоць дэпу-таты былі, як трэба. А то навыбіралі гаваруноў. Што камуністаў, што з народнага фронту.

— Усіх камуністаў — пад суд, — глуха прагун-нявіў распараны лысы таўстун, нагбом пакаўтаў-шы піва з трохлітровага слоіка. — І прыгавор такі: забараніць нават думаць пра той камунізм, якога ніхто не бачыў і не паба-чыць. Хай думаюць, калі хочучы жыць, як людзям бізнесменамі ды ферме-рамі стаць. Гэта ім не камуністычны рэжым — дэмакратыя.

— Учора па тэлевізары з Санкт-Пецярбурга па-казвалі: Пятру Вялікаму, бацьку Айчыны — віват!
— устави сваё даўгалы-гі хударлявы стары, кво-ла расціраючы ручніком

упалыя грудзі. — Расію ўздыбіў!
— А тым, што сёння Расію ўздыбілі, таксама віват! — саркастычна аз-ваўся аднекуль з кутка хрыпаты голас.

— Некаторым сённяш-нім слава, а некаторым — страшны суд гісторыі. — Мацак з чупрынай, ву-самі і барадой разна-чынца мінулага веку на-кінуў прасціну на крутыя тлустыя плечы і ажно страсянуў вакол сябе па-ветра: — Ху-у!

— За якія ж грахі ім страшны суд? — падкінуў яму каверзнае пытанне хрыпаты голас.

— За перараджэнства і здраду, якіх не ведаў свет. — Ху-у!

— Даруйце, спадар-таварыш, але гэта задужа, — прадрынкалі, як на ба-лаляйцы, упалыя грудзі.

— Ты, кудлаты Марк, цішэй на паваротах. Не распускай язык, а то... — Лысы не паспеў дагаварыць, тоўстыя губы зноў прыпалі да слоіка з пі-вам.

— Што цішэй, што? Ча-лавец ад прыроды істота свабодная. А нас прыу-

чыў сталінска-брэжнеўскі рэжым: як што — кула-ком у храпу.

— Ага, у храпу, — па-цвердзілі упалыя грудзі.

— Вунь у Амерыцы!.. Можаш падысці да Бе-лага Дома і гарлапаніць, пакуль не пасінееш: «Прэзідэнт дурань! Прэ-зідэнт дурань!» От гэта дэмакратыя!.. А я ў лазні не магу сказаць, што ха-чу?

— Чый прэзідэнт? — ціскануў сваё голас з кутка.

— А гэта пытанне. Там не растлумачваюць.

— Дык і ў нас жа ця-пер дэмакратыя.

— Правільна, і ў нас цяпер гавары, што на язык просіцца. А ён — цішэй на паваротах... — Разначынец распяляўся. — Паэт што некалі ка-заў? «Што я жыці буду, як птушка, як вецер над нівай квяцістай...» Да-слоўна!

Да яго падышоў рыжа-галовы таўстун, ветліва ўсміхнуўся:

— Правільна, шаной-ны, правільна: як птушка, як вецер... Як ваша про-звішча?

Раптоўна ў раздзявал-цы ўсталывалася цішыня, пра якую кажучы: «Ціхі анёл праляцеў ці дурань нарадзіўся!..»

А ЯМУ І НЯЎЦЯМ

Ты разумеш не заўсёды Душу складаную маю.
Няўцям табе, чаму я згоды
На творчы вечар не даю.
У. СКАРЫНКІН.

Сышліся ўсе як ёсць народы
Пад рэзідэнцыю маю.
А я заўпарціўся і згоды
На творчы вечар не даю!

Ля ўсіх дзвярэй пасталі Душы складаную маю.
З усіх рэспублік хадакі,
Як быццам Бог ці Заратустра,
Ці Ленін тут жыве які!

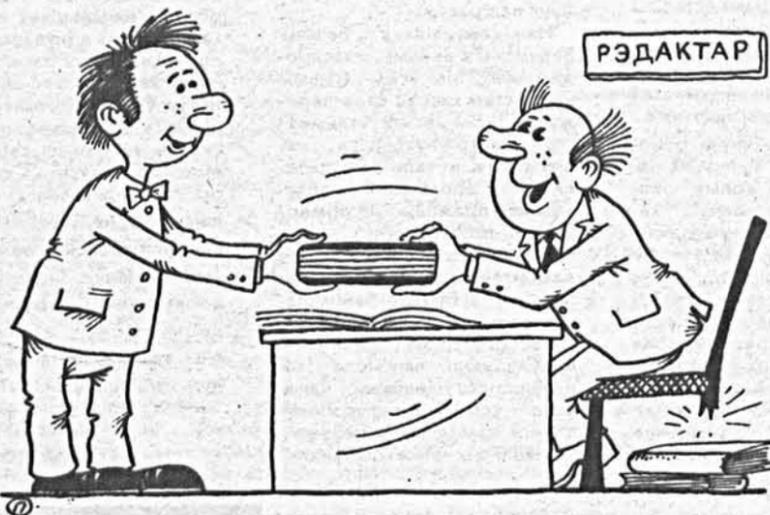
Стаяць маўкліва, як манакі,
Стаяць цярпліва месляч год.

Міхась СКОБЛА

Нарэшце лахі я пад пахі,
Пайсці намерыўся ў народ.

Душа складаная ніпела.
Без розных там ха-ха, хі-хі
Пяро ну столькі нарыпела —
Хоць расфасоўвай у мяхі!

Прыемна ў гэткае павазе...
Ажно датумкаў пакрысе,
Што лепш, каб я і не вылазіў,
Чаго й сабраліся ўсе.

— Менавіта такога рукапісу мне і не хапае!!!

Мал. А. ПАПОВА.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; аднажны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратуры: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУША — 33-44-04; фотакарэспандэнт — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12